

Королі і капуста
О. Генрі

З англійської переклав Василь Мисик

"Тепер пора, - озвався Морж, -
Сказати кілька слів
Про шхуни, чоботи й сургуч,
Капусту й королів".
Морж і Тесля

ПЕРЕДМОВА ТЕСЛІ

Вам скажуть в Анчурії, що Мірафлорес, президент цієї нетривкої республіки, сам собі заподіяв смерть у прибережному містечку Кораліо; що саме сюди він утік від прикростей неминучої революції, а сто тисяч доларів з державної скарбниці, що їх він захопив із собою в шкіряному американському саквожі на спогад про бурхливі часи свого президентства, так і не знайшлися після його смерті.

За один реал перший-ліпший хлопець покаже вам його могилу. Вона - за містом, біля невеличкого мосту, перекинутого через поросле мангровим лісом болото. Простий дерев'яний обрубок стоїть в узголів'ї. На ньому хтось випалив розпеченим залізом:

RAMON ANGEL DE LAS CRUZES Y MIRAFLORES PRESIDENTE DE LA REPUBLICA DE ANCHURIA QU? SEA SU JUEZ DIOS[1]

З напису видно, що ці життєрадісні люди не переслідують того, хто розраховувався з життям. "Хай судить його бог!" Навіть утративши сто тисяч, такі жадані для кожного, вони не пішли далі цього напису.

Чужій або приїжджій людині мешканці Кораліо розкажуть про трагічний кінець свого колишнього президента: як він намагався втекти з їхньої країни, забравши з собою державні гроші та доньку Ізабеллу Гілберт, молоду американську співачку; як, затриманий у Кораліо членами опозиційної партії, він узяв за краще прострелити собі голову, ніж розлучитися з грішми, а потім і з сеньоритою Гілберт. Далі вам розкажуть, як донька Ізабелла, побачивши, що її хисткий човен опинився на мілині і що вона одночасно втратила й високопоставленого поклонника і стотисячний сувенір, кинула якір у цих стоячих прибережних водах, очікуючи нового припливу.

В Кораліо розповідають, що незабаром її підхопив швидкий і щасливий приплив в особі американця Френка Гудвіна, який постійно проживав у цьому містечку і забагатів на експорті місцевих товарів. Це був банановий король, каучуковий князь, барон сарсапарелі[2] індиго та червоного дерева. Вам скажуть, що сеньорита Гілберт одружилася з сеньйором Гудвіном через місяць після смерті президента і, таким чином, вирвала у Фортуни, як тільки та перестала їй посміхатись, нові дари, ще цінніші за втрачені. Про американця, доня Френка Гудвіна, та про його дружину жителі містечка кажуть тільки хороше. Дон Френк прожив серед них багато років і завоював загальну пошану. Його дружина дуже легко стала царицею великопанського товариства, яке тільки могло бути на цьому скромному узбережжі. Сама губернаторша, родом із гордої кастільської фамілії Монтелеон-і-Долороса-де-лос-Сантос-і-Мендес, вважає за честь для себе розгорнути серветку своїми оливковими в перснях руками за столом у сеньйори Гудвін. А якщо ви (давши волю північній упередженості) натякнете на барвисте минуле місця Гудвін, коли одчайдушно веселою невимушеністю опереткової співачки вона заповонила серце немолодого президента, або згадаєте про ту роль, яку вона відіграла в падінні та злочинах цього державного мужа, жителі Кораліо, як

справжні латиняни, тільки знижуть плечима, і це буде їхня єдина відповідь. Якщо в Кораліо існувало коли-небудь упередження в ставленні до сеньйори Гудвін, то тепер воно обернулося цілком на її користь.

Може здатися, що це – кінець, а не початок моєї повісті; трагедія скінчилась, романтична історія дійшла свого апогею, і вже немає про що розповідати. Але для більш цікавого читача буде, до певної міри, повчально простежити приховані ниті, що правлять за основу хитромудрої тканини описуваних подій.

Надгробок з ім'ям президента Мірафлореса щодня шарують піском та корою мильного дерева. Старий метис віддано доглядає могилу з повільною дбайливістю природженого ледаря. Своїм мачете він викопує бур'ян та невиводну траву; визбирує зашкарубленими пальцями мурашок, скорпіонів, жуків і кропить дерен на могилі водою з фонтана, що на міській площі. Жодну могилу в місті не доглядають так старанно, як цю.

Тільки простеживши до кінця таємні ниті, можна зрозуміти, чому старий індіанець Гальвес потай одержує плату за доглядання могили президента Мірафлореса, та ще й від особи, яка ніколи не бачила нещасливого правителя ні живого, ні мертвого, і чому ця особа частенько приходить сюди вечорами, поглядаючи віддалік з печальною ніжністю на той безславний горбок.

Про бурхливу життєву путь Ізабелли Гілберт можна довідатись не в Кораліо, а де-небудь в іншому місці. Новий Орлеан дав їй життя і ту мішану іспано-фран-цузьку кров, що примусила її пережити стільки гарячих, неспокійних днів. Вчилася вона мало, але добре знала мужчин і їхні інтереси, – тут, мабуть, допомагав їй інстинкт. Рідко трапляються жінки, обдаровані такою безоглядною сміливістю, такою палкою жадобою пригод, таким потягом до втіх. Всякі обмеження дратували її. Це була Єва, яка вже вчинила гріх, але ще не зазнала гіркої розплати. Вона несла життя, як троянду в себе на грудях.

Кажуть, ніби з великої сили мужчин, які упали коло неї, тільки один щасливець припав їй до вподоби. Президентові Мірафлоресу, блискучому, але хисткому правителю Анчурії, віддала вона ключ від свого завзятого серця. Як же тоді могло статися, що вона – за свідченням жителів Кораліо – після одруження з Гудвіном зажила нудним, сонним, бездіяльним життям?

Приховані ниті тягнуться далеко, аж ген за море. Якщо простежити їх, можна дізнатися, чому О'Дей, прозваний Куцим, що служив у Колумбійському розшуковому агентстві, втратив свою посаду. А щоб веселіше минав час, ми вважатимем за приємний обов'язок прогулятися з Момусом[3] під тропічними зорями, де колись гордо виступала сувора Мельпомена[4]. Викликати такий сміх, щоб аж луна йшла від цих розкішних джунглів та похмурих бескидів, де колись розтиналися крики нещасних, що попали до рук піратів, відкинути спис і тесак і атакувати тільки насмішками та веселими дотепами, з іржавого шолома давньої казки добувати спасенну усмішку радості – от чим любо тішитись у холодку цитринових дерев па морському березі, вигнутому, як уста, готові усміхнутись.

Бо тут іще живі казки Іспанських морів. Ця частина материка, обмита бурхливими хвилями Карібського моря, де над стіною страшних тропічних джунглів височать бундючні Кордільєри, ще й досі оповита таємничими переказами. У минулі часи морські розбійники та повстанці будили відгомін серед цих бескидів, готуючи в зелених заростях своїми кремінними рушницями та мечами поживу для кондора, що без упину ширяв над ними. Ці історичні триста миль неспокійного узбережжя так часто переходили з рук у руки – то до морських бродяг, то до ворогуючих держав, то до несподівано повсталих змовників, – що навряд чи знали хоч раз па протязі століть, кого називати своїм законним правителем. Пісарро, Бальбоа, сер Френсіс Дрейк та Болівар

зробили все, що змогли, аби приточити їх до християнського світу. Сер Джон Морган, Лафіт[5] та інші прославлені задираки товкли й засипали їх ядрами в ім'я сатани.

Гра триває і тепер. Правда, рушніці піратів замовкли, але розбишака-фотограф, що робить мініатюрні і збільшені знімки, але турист із кодаком і розвідники лагідної зграї пройдисвітці відкрили цей берег і далі провадять ту саму справу. Крамарі з Німеччини, Франції, Сіцилії загрибають тепер на своїх прилавках гроші цієї країни. Знатні авантюристи товпляться в передпокоях тутешніх правителів з проектами залізниць та концесій. Маленькі опереткові народи бавляться урядами та інтригами, аж поки зненацька не з'явиться в морі велика мовчазна каноперка й не попередить їх, щоб вони не ламали своїх іграшок. Разом з усім цим приходить маленький чоловічок, шукач пригод з порожніми кишенями, що їх він прагне наповнити, веселий, тямущий ділок – новітній казковий принц з будильником у руках, яким куди легше, ніж сентиментальшм поцілунком, можна збудити прекрасні тропіки від вікової дрімоти. Звичайно він приносить із собою й трилисник[6] і гордо виставляє його поряд з бундючними пальмами. Це він витурив звідси Мельпомену Ї примусив Комедію танцювати в сяєві рампи Південного Хреста.

Отже, нам є про що розповісти. Можливо, ця повість особливо припаде до вподоби не геть-то розбірливому вухові Моржа, бо в ній справді можна знайти і шхуни, й чоботи, й сургуч, і капустаїні пальми, і президентів – замість королів.

Додайте до цього трохи кохання та змов, щедро посипте цю мішанину тропічними доларами, зігрітими не так жарким сонцем, як гарячими долонями шукачів щастя, – і ви можете вважати, що перед вами саме життя, таке просторікувате, що й иайбалакучіший із Моржів натовмився б, слухаючи його. І. "ЛИС НА СВІТАНКУ"

Кораліо спочивало під гарячим сонцем полудня, мов лінива красуня в суворо пильнованому гаремі. Розташоване біля самого моря, на смужечці наносного ґрунту, містечко нагадувало маленьку перлину, вставлену в яскраво-зелену стрічку. Позаду, вздовж берега, загрозливо нависаючи над містечком, тяглася стіна Кордільєр. Попереду широчіло море, усміхнений тюремник, ще більш непідкупний, аніж похмурі гори. Хвилі шелестіли попід берегом, серед апельсинових та сейбових дерев кричали папуги, пальми пустотливо кивали своїми гнучкими кронами, як незграбний кордебалет перед самим виходом примадонни.

Раптом містечко захвилювалось. Хлопчик-тубілець пробіг по затрав'яній вулиці, викрикуючи "Busca el Se?or Гудвін! Ha venido un tel?grafo por el!"[7]

Новина швидко розійшлась по містечку. Телеграми не часто приходять у Кораліо. Десятки голосів послужливо підхопили вигук посильного. Головна вулиця, що тягнеться понад берегом, зарясніла людьми. Всім хотілось прискорити доставку телеграми. На перехрестях зібрались купки жінок різного кольору – від світло-оливкового до темно-коричневого – і жалібно заголосили: "Un tel?grafo por Se?or Гудвін!" Comandante,[8] дон сеньйор Ель Коронель Енкарнасіон Піос, що підтримував правлячу партію й підозрівав Гудвіна в прихильності до опозиції, просичав: "Еге!" – й занотував у свою секретну записну книжечку кримінальний факт: сеньйор Гудвін такого-то числа одержав телеграму.

Посеред цього галасу на порозі дерев'яного будиночка з'явився чоловік і виглянув на вулицю. Над дверима була вивіска з написом: "Кйоу і Кленсі" – така назва навряд чи виникла на цьому тропічному ґрунті. Чоловік на порозі був Біллі Кйоу, шукач щастя й борець за прогрес, найновітніший пірат

Карибського моря. З допомогою цинкографії та фотографії Кйоу і Кленсі в ті дні тримали в облозі це нещасне узбережжя. Біля дверей виднілися рами, заповнені зразками їхнього мистецтва.

Кйоу сперся на одвірок. На його сміливому веселому обличчі світилася цікавість до незвичайної метушні та гомону на вулиці. Зрозумівши нарешті, в чому справа, він приставив до рота долоню й гукнув: "Ей, Френк!" – таким дужим голосом, що відразу приглушив несміливі вигуки тубільців.

Кроків за п'ятдесят, на тому боці вулиці, що ближче до моря, стояла оселя консула Сполучених Штатів. Якраз із дверей того будиночка й вискочив Гудвін, почувши своє ім'я. Він саме кутив з Уїллардом Джедді, консулом Сполучених Штатів, на задній веранді консульства, яка вважалась найпрохолоднішим місцем у Кораліо.

– Мерщій! – крикнув Кйоу. – Все місто піднялось на ноги через вашу телеграму! Не жартуйте такими речами, мій любий. Не слід так легковажити настроєм народу. Коли-небудь ви одержите напакчену фіалками записку на рожевому папері, і тоді всю країну охопить пекельне полум'я революції. Гудвін пройшовся вулицею й розшукав хлопця з телеграмою. Волоокі жінки поглядали на нього з боязким захопленням, бо він належав до того типу, який особливо приваблює жінок. Високий на зріст, блондин, в елегантному білому костюмі, в zaratos[9] із лосиної шкіри. Поводився він чемно, але з якоюсь люб'язною жорстокістю, що її пом'якшував поблажливий вираз обличчя. Коли телеграма нарешті була вручена й посильний, одержавши монетку, подався геть, люди з полегкістю повернулись у свої прохолодні затінки, звідки цікавість була вигнала їх; жінки заходились куховарити на глиняних пічках під апельсиновими деревами або без кінця розчісувати своє довге пряме волосся, а чоловіки знов запалили сигарети й завели свої теревені в пивничках.

Гудвін присів на порозі біля Кйоу й прочитав телеграму. Вона була від Боба Енглхарта, американця, що жив у Сан-Матео, столиці Анчурії, за вісімдесят миль від узбережжя. Енглхарт був шукач золота, палкий революціонер і загалом славний хлопець. З його телеграми було видно, що він дотепний і обдарований багатоманітною уявою. Йому треба було послати конфіденціальне повідомлення своєму другові в Кораліо. Він не міг користуватись при цьому ні іспанською, ні англійською мовою, бо політичний нагляд в Анчурії – дуже пильний: і прихильники, й вороги уряду весь час насторожі. Але Енглхарт був дипломат. Існував тільки один код, яким він міг скористатись майже цілком безпечно – великий і могутній код нью-йоркського жаргону. Ось та телеграма, що прослизнула нерозгаданою через руки цікавих чиновників і дійшла кінець кінцем до Гудвіна:

"Його бундючність дременув учора заячим маніром з усією монетою в торбі та жмутом мусліну, що звів його з розуму. Купа поменшала на п'ять нулів. У наших усе гаразд, тільки мало побрязкачів. За комір обох. Головний разом з мануфактурою тримає курс на солоне. Ви знаєте, що робити. Боб"

Гудвін легко розібрався в цій чудернацькій писанині. Він був найщасливіший з усього авангарду американських шукачів наживи, що насунули в Анчурію, й не піднявся б так високо, якби не вмів усе передбачати й заздалегідь робити висновки. Політична інтрига була для нього звичайним бізнесом. Він був досить розумний, щоб мати деякий вплив на проводирів заколоту, й досить багатий, щоб купити прихильність і повагу дрібних урядовців. В країні завжди була яка-небудь революційна партія, і він завжди приставав до такої партії, бо прибічники кожного нового уряду діставали нагороду за свої труди. Тепер у такій ролі виступала ліберальна партія, яка намагалася скинути президента Мірафлореса. Якщо колесо повернеться щасливо, Гудвін

одержить концесію на тридцять тисяч акрів найкращих кавових плантацій всередині країни. Деякі недавні вчинки президента Мірафлореса наштотували Гудвіна на думку, що уряд от-от має розпастись, не дождаючи революції, і тепер телеграма від Енглхарта підтвердила його мудре передбачення. Телеграма, яку анчурійські лінгвісти даремно намагались прочитати, вдаючись то до іспанської, то до початків англійської мови, принесла Гудвінові дуже цікаві для нього новини. В ній повідомлялося, що президент республіки втік із столиці, захопивши з собою державну казну. Втік не сам, а в компанії привабливої авантюристи Ізабелли Гілберт, співачки оперної трупи, що її от уже цілий місяць президент вшановував у Сан-Матео такими бучними бенкетами, якими не часто вшановують і королів. Вираз "заячим маніром" означав не що інше, як їзду верхи на мулі, бо саме так тільки й можна дістатись від столиці до Кораліо. Згадка про те, що "купа поменшала на п'ять нулів", ясно вказувала на злиденне становище національних фінансів. Так само ясно було, що переможній партії, яка тепер зможе прийти до влади мирним шляхом, дуже потрібні будуть "побрязкачі". Коли вона не виконає своїх обіцянок і не здобуде трофеїв для роздачі переможцям, становище нової влади може й справді стати безнадійним. Отже, треба неодмінно схопити "за комір" "головного" і повернути в свої руки засоби війни та управління.

Гудвін передав телеграму Кйюу.

– Прочитайте, Біллі, – сказав він. – Це від Боба Енглхарта. Чи розбираєте шифр?

Кйюу присів на порозі поруч Гудвіна й почав уважно вивчати телеграму.

– Це не шифр, – сказав він нарешті. – Це так звана література, тобто система мови, яку вигадали белетристи і яку вони приписують людям, навіть не ознайомивши їх із нею. Її винайшли журнали, але я досі не знав, що її схвалив президент Норвін Грін. Тепер це вже не література, а мова. Словники, як не силкувались, не змогли позбавити її ознак діалекту. Коли її визнало Західне телеграфне об'єднання, можна бути певним, що незабаром з'явиться цілий народ, який розмовлятиме нею.

– Ви залізли у філологію, Біллі, – сказав Гудвін. – Ви розумієте, про що тут ідеться?

– Ще б пак, – відповів доморослий філософ. – При потребі можна легко зрозуміти яку завгодно мову. Якось я прихитрився зрозуміти навіть наказ забиратися геть, виданий класичною китайською мовою, коли його підтвердили дулом рушниці. А ця маленька літературна спроба, яку я зараз держу в руках, не що інше, як "Лис на світанку". Ви грали в таку гру, Френк, коли були хлопцем?

– Здається, – відказав Гудвін, сміючись. – Треба взятися за руки і...

– Зовсім ні, – перебив Кйюу. – Ви сплутали цю чудову спортивну гру з іншою, яка зветься "Навколо куща". "Лис на світанку" – цілковита протилежність їй, і за руки не треба братись. Зараз я розкажу вам, як це робиться. Наш президент і його напарниця перед тим, як побігти, підводяться на ноги в Сан-Матео й вигукують: "Лис на світанку!" А ми з вами, стоячи тут, відповідаємо: "Гуска й гусак!" Вони запитують: "А скільки миль до міста Лондона?" Ми відказуємо: "Небагато, якщо у вас довгі ноги. Скільки вас?" Вони кажуть: "Більше, ніж ви можете спіймати". І тоді починається гра.

– Розумію, – сказав Гудвін. – Треба пильнувати, щоб гусак та гуска не прослизнули у нас поміж пальцями, Біллі: у них надто коштовне пір'я. Наші готові хоч зараз до влади, але з порожньою скарбницею ми продержимось не довше, ніж новачок на мустангові. Нам доведеться грати в лиса на всьому узбережжі, щоб не дати їм утекти за море.

– Якщо вони йдуть на мулах, – сказав Кйоу, – то дістануться сюди тільки на п'ятий день. У нас досить часу, щоб виставити сторожу. Є тільки три пункти на узбережжі, де можна сісти на пароплав: наше місто, Солітас та Аласан. Тут і треба їх стерегти. Це не важче за шахову задачу: лис починає – й мат за три ходи. Ой ти, гусаче, у світ мандруєш, а над собою лиха не чуєш... З ласки літературного телеграфу скарби цієї забутої богом країни опиняться в руках чесної політичної партії, яка тільки й думає, як би перевернути все догори дном.

Кйоу правильно змалював становище. Дорога від столиці до узбережжя – надзвичайно важка. Подорожнього трясло й трусило, морозило й пекло, мочило й сушило. Стежка здиралась на страшні бескиди, зависала, як гнила нитка, над жакливими проваллями, поринала в холодні потоки, що текли з білих снігових верхів, звивалась, мов гадюка, крізь ліси, куди ніколи не заглядає сонце, де кишать небезпечні комахи та звірі. Збігши з гір, стежка утворювала тризубець, середній кінець якого кінчався в Аласані, один відгалужувався до Кораліо, а ще один вривався в Солітас. Поміж горами та морем простягалася смуга наносної землі миль на п'ять завширшки. Тут тропічна рослинність була аж надто буйна. На відвойованих де-не-де у джунглів клаптиках землі були розведені плантації бананів, цукрової тростини та апельсинові гаї. Навколо них буяли дикі зарості, населені мавпами, тапірами, ягуарами, алігаторами, дивовижними плазунами та комахами. Де не було прорубаної дороги, там гілки та ліани сплітались так густо, що й гадюка ледве-ледве пролазила крізь нетрі. Тільки крилаті тварини могли безпечно рухатись по зрадливій лісовій трясовині. Отже, втікачі могли дістатись до берега тільки однією з трьох зазначених доріг. – Нікому пі слова, Біллі, – порадив Гудвін. – Краще, як вороги наші нічого не знатимуть про втечу президента. Можливо, що й у столиці ще не всім про це відомо. Інакше Боб не робив би з цього секрету; та й у нас би вже всі про це говорили. Зараз я піду до доктора Савальї, й ми пошлемо кого-небудь перерізати телеграфний дріт.

Коли Гудвін підвівся, Кйоу жбурнув свій капелюх на траву й тяжко зітхнув. – Що з вами, Біллі? – запитав Гудвін, зупинившись. – Вперше чую, як ви зітхаєте.

– І востаннє, – відказав Кйоу. – Цим скорботним коливанням повітря я назавжди прирікаю себе на похвальне, але гнітюче життя чесної людини. Скажіть, будь ласка, що таке фотографія у порівнянні з можливостями великого й безжурного класу гусок та гусаків? Не те щоб я хотів бути президентом, Френк, – та й шмат, що він захопив із собою, не по моїх зубах, – але якось ніби сумління мучить, що я фотографую цих людей, замість того, щоб напхати кишені й дати драла. Чи вам доводилось, Френк, бачити отой "жмут мусліну", що його превосходительство згорнув і забрав з собою?

– Ізабеллу Гілберт? – перепитав Гудвін, сміючись. – Ні, не доводилось. Судячи з того, що я чув про неї, це дуже рішуча особа, яка ні перед чим не спиниться. Не вдавайтесь у романтику, Біллі. Іноді я починаю боятися, що у ваших жилах тече ірландська кров.

– І я теж не бачив її, – провадив Кйоу. – Але кажуть, що поряд з нею всі красуні, уславлені в міфології, скульптурі та літературі, здаються звичайними хромолітографіями. Досить їй, кажуть, глянути на мужчину, як він обертається в мавпу й лізе на пальму, щоб нарвати для неї кокосових горіхів. А цей президент – подумати тільки! В одній руці у нього – чорт знає скільки доларів, а в другій – ця муслінова сирена, і він скаче собі на доброму мулі, а навколо все співає й квітне. А бідному Біллі Кйоу за

Його велику чесність доводиться по-шахрайськи нівечити обличчя оцих напівмавп заради шматка хліба. Яка несправедливість!

– Не журіться, – сказав Гудвін. – Який же з вас лис, коли ви заздрите гусакові? Може, чарівна Гілберт уподобає вас і вашу фотографію після того, як ми обберемо її високого кавалера.

– І вона не прогадала б, – зауважив Кйоу. – Але це не по ній. Її місце в галереї богів, а не на виставці цинкографічних знімків. З такою леді не занудьгуєш, і цьому президентові просто повезло. Та я чую, як лається Кленсі в задній кімнаті, адже йому доводиться працювати за двох.

І Кйоу поринув за лаштунки своєї "галереї", насвистуючи якийсь веселий мотив, що так не пасував до його недавнього зітхання з приводу сумнівного щастя президента-втікача.

Гудвін повернув з головної вулиці на бокову, дуже вузьку, що перетинала головну під прямим кутом.

Ці бічні вулички заросли густою, буйною травою, яку поліція регулярно підрізала своїми мачете, щоб вона не заважала пішоходам. Вузькі кам'яні тротуари тяглися вздовж непоказних, одноманітних глиняних будиночків. На околицях міста ці вулички сходили нанівець, і натомість з'являлися вкриті пальмовим листям хатки карібів та бідніших тубільців, а також злиденні халупки ямайських та вест-індських негрів. Кілька більших будівель височіло понад червоною черепицею одноповерхових будиночків – башта тюрми, готель де лос Естранхерос[10], резиденція агента фруктової компанії "Везувій", крамниця й оселя Бернарда Бреннігена, руїни собору, де побував колись Колумб, і найрозкішніша будівля – Casa Morena – літній "білий дім" президента Анчурії. На головній вулиці, що тяглася вздовж берега – тобто на місцевому Бродвеї, – містились найбільші магазини, державний склад коньяку, пошта, казарми та торговий майдан.

Гудвін пройшов повз будинок, що належав Бернарду Бреннігену. Це була сучасна дерев'яна будівля на два поверхи. В нижньому містилась крамниця Бреннігена, на другому жив сам хазяїн. Навколо всього будинку йшла широка тінява веранда. Гарненька жвава дівчина в красивому білому вбранні, що ніби аж леліло на ній, перекинулася через бильця й усміхнулася Гудвінові. Вона була не смаглявіша за яку-небудь аристократку Андалузії і вся яскріла й палала, як тропічне місячне сяйво.

– Добри вечір, міс Пауло, – сказав Гудвін, знімаючи капелюха зі своєю незмінною усмішкою. Він майже однаково приязно вітався і з чоловіками, і з жінками. Всі в Кораліо любили вітатися з велетнем американцем.

– Що нового, містере Гудвін? Тільки не кажіть, будь ласка, що у вас немає нічого нового. Ох, як жарко! Я відчуваю себе точнісінько так, як Маріанна у своєму неприступному дворі – чи, може, то було на горі[11]? Така задуха!

– Ні, новин, здається, немає, – сказав Гудвін, зловтішно глянувши на неї.

– От хіба тільки Джедді щодня стає чомусь усе сварливіший та подразливіший. Коли він найближчим часом не вгамується, я перестану курити у нього на веранді, хоч у всьому місті немає такої прохолоди, як там.

– Він зовсім не буває сварливий, коли... – вирвалось у Паулі.

Та вона не доказала й сховалась, густо зашарівшись, бо мати в неї була метиска, і іспанська кров надавала дівчині соромливості, яка була справжньою прикрасою другої половини її поривчастої душі.

II. ЛОТОС І ПЛЯШКА

Уїллард Джедді, консул Сполучених Штатів у Кораліо, сидів за столом і, не поспішаючи, писав річний звіт. Гудвін, що зайшов до нього, як звичайно, покурити на своїй улюбленій веранді, не зміг його відірвати від роботи й пішов геть, добре вилаявши приятеля за негостинність.

- Я поскаржусь на вас у департамент, - сказав Гудвін, - якщо він існує не тільки на папері. Ні тобі ввічливості, ані гостинності. Ви не хочете розмовляти зі мною, навіть не пропонуєте випити. Добре ж ви репрезентуєте свій уряд!

Гудвін перейшов па другий бік вулиці, до готелю, де був єдиний більярд у Кораліо, - хто знає, може, карантинний лікар погодиться зіграти з ним партію. Він уже все підготував, щоб перехопити втікачів, і тепер йому залишалося ждати, коли почнеться справжня гра.

Консул не відривався від звіту. Йому було тільки двадцять чотири роки. Та й прибув він до Кораліо так недавно, що його службовий запал ще не встиг прохолоннути серед тропічної спеки - між Раком та Козерогом такі парадокси припустимі.

Стільки-то тисяч в'язок бананів, стільки-то тисяч апельсинів та кокосових горіхів, стільки-то унцій золотого піску, стільки-то фунтів каучуку, кави, індиго та сарсапарелі... Справді, проти минулого року експорт збільшився аж на двадцять процентів!

Радість охопила консула. Можливо, думав він, у державному департаменті прочитають його звіт і звернуть увагу... Але тут він одкинувся на спинку стільця й засміявся. Він став таким самим дурнем, як і всі інші. Як він міг забути, що Кораліо - незначне містечко у незначній країні, в маловідомому закутку якогось другорядного моря! Йому спав на думку Грегг, карантинний лікар, що передплачував лондонський журнал "Ланцет", сподіваючись побачити там витяги зі своїх доповідей про бацилу жовтої пропасниці, які він надсилав до департаменту охорони здоров'я. Консул знав, що серед півсотні його знайомих у Сполучених Штатах не знайдеться жодного, хто б чув про Кораліо. Його звіт прочитають, у всякому разі два чоловіки: який-небудь дрібний урядовець у державному департаменті та складач у казенній друкарні. І, може, складач зверне увагу на підвищення торговельної активності в Кораліо й навіть скаже кілька слів про це своєму приятелеві за кухлем пива та порцією сиру.

Ледве він написав: "Незрозуміла млявість великих експортерів у Сполучених Штатах дає можливість французьким та німецьким фірмам контролювати практично всю торгівлю цієї багатой, квітучої країни", як раптом почув хрипкий гудок пароплавної сирени.

Джедді відклав перо, надів панаму, взяв парасоль. Він упізнав гудок "Валгалли", одного з пароплавів фруктової компанії "Везувій". У Кораліо геть усі, починаючи від п'ятирічних пі'ос[12], можуть назвати вам кожний прибуваючий пароплав за звуком його сирени.

Консул подався до моря, тримаючись тінявого боку вулиці. Завдяки довгій практиці, він так точно виміряв свої кроки, що з'явився на пішаному березі якраз тоді, коли від пароплава вже повертався човен з митними урядовцями, які оглянули його вантаж згідно з законами Анчурії.

У Кораліо немає гавані. Таким суднам, як "Валгалла", доводиться кидати якір за милю від берега. Вантажать фруктами їх у морі з допомогою ліхтерів та шлюпок. У Солітасі, де є гарна гавань, можна бачити багато всяких пароплавів, але на рейді в Кораліо кидають якір майже виключно самі "фруктові". Іноді на кілька днів, ніби між іншим, зупиниться у відкритому морі яке-небудь каботажне судно, або таємничий бриг з Іспанії, або шикарний французький парусник. Тоді митні власті подвоюють свою невсипущу пильність. Вночі поміж берегом та кораблями починають шмигати загадкові шлюпки, а вранці у крамницях Кораліо помітно збільшується запас пляшок з трьома зірочками, різних вин та галантерейних товарів. Кажуть, що в такі дні у митних урядовців, у кишенях їхніх штанів, прикрашених червоними

лампасами, бряжчить більше срібла, ніж звичайно, а в реєстраційних книгах не буває жодного запису про одержання митних платежів.

Човен з митниками й гічка "Валгалли" підійшли до берега одночасно. Коли вони зупинились – далі їх не пускала мілка вода, – до сухого берега залишалося ще добрих п'ять ярдів спінених прибоєм хвиль. Тоді напівголі каріби кинулись у воду й винесли на плечах судового комісара з "Валгалли" та маленьких тубільних урядовців у бавовняних сорочках, синіх штанах з червоними лампасами та солом'яних брилях з обвислими крисами.

В коледжі Джедді славився своєю грою в бейсбол. Тепер він закрив парасолу, встромив її в пісок і нахилився, спершись руками об коліна. Комісар, кумедно імітуючи позу подавальника, жбурнув консулові важку, перев'язану мотузкою пачку газет – "Валгалла" завжди привозила для нього газети.

Джедді високо підскочив і з гучним "гоп!" піймав кинуту пачку. Люди на березі – майже третина всього населення міста – весело засміялись і заплескали в долоні. Щотижня очікували вони на це видовисько, і воно завжди тішило їх. У Кораліо не любили нововведень.

Консул знов розгорнув свою парасолу й пішов назад до консульства.

Представник великої нації мешкав у дерев'яному двокімнатному будиночку, оточеному з трьох боків галереєю з бамбука та пальмового дерева. Одна кімната правила за контору й була обставлена дуже скромно: звичайний письмовий стіл, гамак та три незручні стільці з тростяним сидінням. На стіні висіли гравюри двох президентів Сполучених Штатів – першого й останнього. У другій кімнаті жив консул.

Коли він повернувся додому, була одинадцята година – пора першого сніданку. Чанка, служниця-карібка, що куховарила в нього, якраз накривала на стіл на тому боці галереї, що виходив до моря й мав славу найпрохолоднішого місця в Кораліо. На снідання був суп з акулячих плавців, тушковані земляні краби, плоди хлібного дерева, шматочок вареної ігуани, груші авокадо, щойно зрізаний ананас, червоне вино та кава.

Джедді сів до столу й, солодко потягаючись, розв'язав пачку газет. Два дні – або й довше – він читатиме в Кораліо про всякі світові події точнісінько так, як ми читаємо химерні повідомлення тієї неточної науки, яка береться описувати побут марсіан. Прочитавши газети, він розішле їх – по черзі – усім іншим мешканцям Кораліо американського походження.

Першою потрапила йому до рук газета з розряду тих товстих друкованих матраців, що на них, як розповідають, читачі нью-йоркських газет щонеділі поринають у літературний сон. Консул розіслав її перед собою на столі, підперши з одного боку спинкою стільця. А тоді старанно заходився коло сніданку, час від часу перегортаючи сторінки й ліниво перебігаючи по них очима.

Раптом йому впало в око щось дуже знайоме – погано надрукована фотографія корабля на цілі півсторінки. З цікавістю він нахилився до газети, щоб прочитати крикливий заголовок статті, вміщеної поряд.

Так, він не помилився. На знімку була "Ідалія", восьмисоттонна яхта, що належала, за висловом газети, "кращому з кращих, Мідасові грошового ринку, довершеному джентльменові Дж. Уорду Тол ліверу".

Повільно попиваючи чорну каву, Джедді прочитав статтю. У ній докладно перелічувалось рухоме й нерухоме майно містера Толлівера, далі йшов опис його яхти, і тільки наприкінці повідомлялась головна новина, крихітна, як гірчичне зернятко. Містер Тоялівер у супроводі найближчих друзів вирушає у півторамісячне плавання вздовж берегів Центральної та Південної Америки й Багамських островів. Серед гостей згадувались місіс Кемберленд Пейн та міс Іда Пейн із Норфолка.

Щоб догодити невибагливим читачам, автор статті вигadaв цілий роман. Він так часто згадував поряд імена міс Пейн та містера Толлівера, що здавалось, ніби він уже поблагословив їх на шлюб. З манірною двозначністю він грав такими виразами, як: "дехто твердить", "поширюються чутки", "є здогади", "ніхто б не здивувався, якби", а закінчував поздоровленнями. Поснідавши, Джедді взяв газети й перейшов на кінець веранди, де сів на своє улюблене палубне крісло, а ноги поклав на бамбукове поруччя. Він запалив сигару й поглянув на море. Йому було приємно, що новина так мало схвилювала його. Він був радий, що перемиг горе, яке погнало його у добровільне заслання, в цю далеку країну лотоса[13]. Звичайно, Іди він ніколи не забуде, але думка про неї тепер не боліла йому. Після непорозуміння та сварки, що сталась між ними, він згарячу підшукав собі місце консула, хотів помститись їй, порвавши з її оточенням і з нею самою. І в цьому йому пощастило. За дванадцять місяців, які він прожив у Коралію, вони не написали одне одному жодного слова, хоч у рідких листах від небагатьох друзів, з якими він ще підтримував зв'язок, іноді згадувалось її ім'я. І все ж він не міг приглушити в собі почуття радості, коли дізнався, що вона досі не вийшла заміжні за Толлівера, ні за когось іншого. Але Толлівер, видимо, що не втратив надії. Тільки Джедді тепер байдуже. Він скуштував лотоса. Він був щасливий і задоволений у цій країні вічно пекучого сонця. Ті далекі дні, коли він жив у Штатах, здавались йому тепер дражливим сном... Хай Іда буде така сама щаслива, як і він. Повітря запашне, як у далекому Авалоні[14], вільна, ідилічна течія зачарованих днів; життя серед цього безжурного поетичного народу, повне музики, квітів, тихого сміху; таке близьке море й такі близькі гори; розмаїті видіння кохання, краси, чарів, що розцвітають білими тропічними ночами, – все це проймало його живими радіощами. А тут ще й Паула Бренніген.

Джедді збирався одружитися з Паулою, якщо вона згодиться, звісно. А що вона згодиться, він майже не сумнівався. Але він чомусь не поспішав з освідченням. Кілька разів слова були готові зірватися з його уст, але щоразу якась таємнича сила стримувала його. Можливо, то було підсвідоме побоювання, що такий вчинок розірве останню нитку, яка пов'язує його з минулим.

Він був би дуже щасливий з Паулою. В місті мало дівчат, які б могли зрівнятися з нею. Два роки вона провчилася в монастирській школі в Новому Орлеані, й, коли їй, буває, заманеться показати свою освіченість, вона нічим не відрізняється від дівчат з Норфолка або Манхеттена. Зате як приємно дивитись на неї, коли вона вбереться іноді в національний іспанський костюм з голими плечима й пишними широкими рукавами! Бернард Бренніген був найбагатший купець у Коралію. Крім магазину, він мав ще й караван мулів і провадив жваву торгівлю з різними містами та селами всередині країни. Дружина його була місцева аристократка зі знатного кастільського роду, але брунатний відтінок на її оливкових щоках свідчив про домішку індіанської крові. Від шлюбу ірландця з іспанкою з'явився, як це часто буває, паросток дивовижної, своєрідної краси. Бреннігени були надзвичайно приємні люди, і горішній поверх їхнього будинку був давно вже готовий до послуг Джедді та Паули, аби тільки Джедді зважився завести про це розмову.

Минуло дві години. Консулові набридло читати. Газети безладно валялись круг нього на підлозі. Розлігшись у кріслі, він мрійно дивився на навколишній рай. Кілька бананових дерев розкинуло свої широкі щити між ним і сонцем. Положистий схил від консульства до моря вкривали темно-зелені зарості лимонних та апельсинових дерев, що саме починали квітнути. Лагуна

врізалась у суходіл, наче темний зазублений кристал, і над нею бліде сейбове дерево підносилося мало не до хмар. Декоративне листя хитких кокосових пальм у березі яскріло на аспідно-сірому тлі майже нерухомого моря. До свідомості Джедді доходили яскраво-багряні та блідо-жовті плями серед густих зелених заростей; пахощі фруктів та квітів, димок від глиняної кабиці під гарбузовим деревом, де куховарила Чанка; дискантовий жіночий сміх у хатках тубільців, пісня червоногрудки, солонуватий повів з моря, димінуендо[15] ледве чутного прибою вдовж узбережжя – й потім поступово виникла перед ним біла цяточка, яка весь час росла й виросла нарешті у велику пляму на одноманітно сірій поверхні моря.

З лінивою цікавістю він слідкував, як пляма дедалі більшала, – й кінець кінцем обернулась в "Ідалію", що повним ходом плівла понад узбережжям. Не міняючи пози, Джедді дивився, як гарненька біла яхта швидко наближалась, як незабаром порівнялася з Коралію. Потім, випроставшись, він побачив, як вона пройшла мимо – не більше як за милю від берега. Він бачив, як поблискували її начищені мідні частини, бачив смуги палубних тентів – і тільки. Немов кораблик у чарівному ліхтарі, "Ідалія" пройшла через осяяне коло його невеличкого світу й зникла назавжди. Якби не легесенька хмарка диму на обрії, що залишилась від неї, можна було подумати, що "Ідалія" – щось нереальне, химерний витвір його бездіяльної фантазії.

Джедді повернувся до контори й знову почав порпатись над звітом. Коли стаття в газеті зовсім не збентежила його, то ця безмовна поява яхти подіяла на нього ще менше. Вона принесла з собою спокій і мир, бо тепер у нього зникли останні сумніви. Він знав, що люди іноді довго зберігають надії, навіть не усвідомлюючи цього. Тепер, коли вона – Іда – пройшла дві тисячі миль і обминула його, не подавши й знаку, йому нема чого більше – навіть підсвідомо – чіплятися за минуле.

По обіді, коли сонце сховалося за гори, Джедді вийшов прогулятись на вузьеньку смужку берега, попід кокосовими пальмами. З моря повівав легенький вітерець, мережачи поверхню води дрібними хвилями.

Невеличкий бурун з тихим шелестом виплеснувся на пісок, принісши з собою якийсь круглий блискучий предмет, що знов скотився в море, коли хвиля відступила. Нова хвиля зовсім викинула його на берег, і Джедді підібрав знахідку. Це була довгошия пляшка з-під вина, з безкольорового скла. Корок сидів у ній туго, врівні з краями шийки, запечатаної темно-червоним сургучем. У пляшці не видно було нічого, крім зібганого аркушика паперу, який, мабуть, пом'яли, затискаючи у вузьке горлечко. На сургучі виднівся відтиск персня з якоюсь монограмою; але відтиск той, мабуть, зроблено нашвидку, бо літери годі було розібрати. Іда Пейн завжди носила перстень з печаткою, вважаючи його найкращою оздобою. Джедді здалося, що на сургучі відтиснуті знайомі ініціали І.П., і він відчув якесь дивне хвилювання. Це був куди інтимніший нагад про Іду, ніж яхта, на якій вона щойно пропливла мимо. Він пішов додому й поставив пляшку на письмовий стіл.

Скинувши капелюх і піджак, він засвітив лампу – ніч навалюно заповонила місто після короткого смеркання – й почав розглядати свою морську здобич. Піднісши пляшку до світла й повільно обертаючи її, він кінець кінцем виявив, що в ній було два аркушики дрібно списаного поштового паперу; що папір своїм форматом і кольором подібний до того, яким звичайно користувалась Іда, і що почерк, наскільки він міг розглядіти, був також Ідин. Грубе скло так викривляло проміння лампи, що Джедді не зміг розібрати жодного слова. Але деякі заголовні літери, що йому пощастило розібрати, були написані, безперечно, її рукою.

З ледве помітною усмішкою збентеження й радості Джедді поставив пляшку на стіл і поклав біля неї рядочком три сигари. Потім приніс із веранди своє

улюблене крісло й догідно розлігся в ньому. Він куритиме сигари й міркуватиме над виниклою проблемою.

Бо це й справді була проблема. І навіщо він підібрав пляшку? Та пляшка стояла у нього на столі. Море, звідки приходить стільки тривоги, – навіщо воно принесло сюди цю пляшку й порушило його спокій?

У цій сонній країні, де дозвілля було більше, ніж треба, він звик глибоко замислюватись навіть над дрібницями.

Він вигадував різні химерні гіпотези з приводу пляшки, проте жодна не задовольняла його.

Такі пляшки часом кидають з кораблів, яким загрожує загибель або катастрофа, і покладають на цих непевних посланців єдину надію на порятунок. Але ще не минуло й три години, як він бачив "Ідалію": вона була цілісінька й пливла повним ходом. А може, на ній збунтувалась команда, замкнула в трюмі пасажирів, і в цій пляшці міститься прохання про допомогу? Але таке поведження команди просто неймовірне, та й навряд, щоб схвильовані пасажери стали писати лист на чотирьох сторінках поштового паперу й старанно доводити, що їх треба врятувати.

Так поступово, способом виключення, він забракував маловірогідні гіпотези й зупинився – неохоче, правда, – на одній, найімовірнішій, а саме: що лист у пляшці адресовано йому. Іда знає, що він у Коралію; пропливаючи мимо, вона кинула пляшку в море, а вітер пригнав її до берега.

Ледве Джедді дійшов цього висновку, як на перенісці в нього пролягла зморшка, а навколо уст накреслився вираз упертості. Він дивився крізь прочинені двері на велетенських світляків, що пропливали безмовними вулицями.

Якщо це послання від Іди, про що вона може писати до нього, як не про бажання помириться? Але чому тоді вона вдалась до такого непевного й навіть легковажного способу, коли можна було скористатись поштою? Кинути записку в море у якійсь там пляшці! Це непростима легкодумність, а то й просто зневага.

Від цих думок у ньому прокинулась гордість і притлумила всі інші почуття, що їх воскресила пляшка.

Джедді надів піджак та капелюх і вийшов. Він подався вулицею до невеличкого майдану, де грав оркестр і гуляли веселі, безтурботні люди. Соромливі сеньйорити снували навколо зі світляками в чорних, як смола, косах, боязко й улесливо усміхаючись до нього. Повітря було напоєне млосними пахощами жасмину та апельсинового цвіту.

Консул зупинився біля будинку Бернарда Бреннігена. На галереї в гамаку гоїдалась Паула. Почувши голос Джедді, вона вся зашарілась і випурхнула з гамака, як пташка з гнізда.

Її вбрання зачарувало його: муслінове плаття, все в оборках, жакетка з білої фланелі – скільки смаку та елегантності! Вій запропонував їй піти прогулятись, і вони пішли до старовинної індіанської криниці, викопаної при дорозі, під горою. Там вони присіли поруч на цямрині, і Джедді нарешті зважився вимовити слова, що їх так довго ждали від нього. І хоч він був певний, що вона не скаже йому "ні", він увесь затремтів від радості, побачивши, якою цілковитою була його перемога і як безоглядно підкорилась йому Паула. От серце, створене для кохання й вірності! І все це без примх, без зайвих запитань і всяких банальностей, що їх вимагав звичай.

Ніколи Джедді не почував себе таким щасливим, як цього вечора, коли цілував Паулу біля дверей її дому! "Тут, у країні лотоса пустельній, спочинуті у вічному дозвіллі" – здавалось йому, як і багатьом мореплавцям до нього, найкращою й найлегшою долею. Майбутнє в нього ідеальне. Він потрапив у рай, де немає підступного змія. Його Єва воістину буде часткою

його самого, неприступна для спокуси й тому ще більш спокуслива. Сьогодні все вирішилось, і серце його було повне спокійної, впевненої радості. Джедді пішов додому, насвистуючи "La Golondrina"[16] – найкращу й найсумнішу з усіх любовних пісень. З свого сідала біля дверей стрибнула йому назустріч, жваво белькочучи, ручна мавпочка. Він попрямував до столу, щоб дістати для неї горіхів. В півтемряві його рука наткнулась на пляшку. Він здригнувся, мовби доторкнувся до холодного, круглого тіла гадюки. Він зовсім забув про пляшку!

Він засвітив лампу й нагодував мавпочку. Потім дуже старанно запалив сигару, взяв пляшку й пішов до берега.

Було місячно, море сяяло. Вітер перемінився і – як завжди вечорами – дув з берега.

Підійшовши до самої води, Джедді закинув нерозпечатану пляшку далеко в море. На мить вона зникла під водою, а потім підстрибнула вгору, удвоє вище за свою вишину. Джедді стояв нерухомо й стежив за нею. Місяць світив так ясно, що було добре видно, як вона колихається на невеличких хвилях – угору-вниз, угору-вниз... Крутячись і поблискуючи, вона помалу віддалялась від берега. Вітер ніс її у відкрите море. Незабаром вона обернулась у малесеньку цяточку, яка то з'являлась, то знову зникала, й потім таємницю її навіки поглинула ще більша таємниця – океан. Джедді стояв нерухомо на березі, курил сигару й дивився на воду.

– Сімоне! Гей, Сімоне! Та прокинься ж нарешті, Сімоне! – загорлав хтось біля самої води.

Старий Сімон Крус був метис; він жив у хатинці біля моря, ловив рибу й перевозив контрабанду. Він тільки що задрімав – і от його збудили.

Він уступив у черевики й вийшов надвір. Там саме висідав із шлюпки молодший офіцер із "Валгалли", його давній знайомий, разом із трьома матросами.

– Віжи до міста, Сімоне, – гукнув офіцер, – і розшукай доктора Грегга або містера Гудвіна, або кого іншого з приятелів містера Джедді, і нехай вони зразу ж ідуть сюди!

– Святителі небесні! – відгукнувся сонний Сімон. – Чи не трапилося чого з містером Джедді?

– Він отам під брезентом, – сказав офіцер, показуючи на шлюпку. – Ще трохи – й він пішов би на дно. Ми помітили його з пароплава, за милу від берега; він плив, як божевільний, за якоюсь пляшкою, а пляшку ту несло в море. Ми спустили шлюпку – й за ним. Він уже був наздогнав пляшку, але знесилився й пішов під воду. Ми приспіли вчасно – і, може, він ще буде живий, але це вже справа лікаря.

– Пляшка? – сказав старий, протираючи очі. Він ще не зовсім прочувався. – Де пляшка?

– Там десь, пливе собі, – сказав моряк, тикнувши пальцем у бік моря. – Та прочнися ж, Сімоне!

III. СМІТ

Гудвін і палкий патріот Савалья вжили всіх можливих застережних заходів, щоб не дати втекти президентові Мірафлоресу та його супутниці. Вони розіслали надійних людей у Солітас та Аласан попередити тамтешніх лідерів про втечу, щоб ті виставили понад берегом патрулі й будь-що заарештували втікачів, ледве вони з'являться на їхній території. Після цього залишалось тільки виставити сторожу навколо Кораліо й чекати на дичину. Сіть була розкинута, як слід. Шляхів було так мало, сісти непомітно на пароплав на цьому узбережжі так важко, що було б дуже дивно, якби крізь вічка тієї сіті прослизнуло стільки анчурійської гідності, романтики та грошей.

Президент, певна річ, пробиратиметься до берега потай і спробує крадькома сісти на корабель у якому-небудь відлюдному місці.

На четвертий день, після того як прийшла телеграма від Бнглхарта, тричі хрипко прогула сирена, і в водах Кораліо кинув якір норвезький пароплав "Карлсефін", зафрахтований однією з фруктових фірм Нового Орлеана.

"Карлсефін" не належав фруктовій компанії "Везувій", а виступав у ролі дилетанта, працюючи для невеличкої компанії, занадто дрібної, щоб конкурувати з "Везувієм". Рейси "Карлсефіна" залежали від становища на фруктовому ринку. Бувало, що деякий час він курсував регулярно між Центральною Америкою та Новим Орлеаном, а потім ішов у Мобіл або Чарлстон, а то й далі на північ, аж до Нью-Йорка, залежно від того, де збільшувався попит на фрукти.

Гудвін прогулювався в березі серед звичайного натовпу людей, що знічев'я зібрались подивитися на пароплав. Тепер, коли президент Мірафлорес міг щохвилини з'явитись на кордоні своєї занедбаної республіки, вимагалася сувора й неослабна пильність. Кожне судно, яке наближалось до берега, могло прислужитись утікачам, і тому навіть шлюпка та плоскодонки, що належали мореплавному населенню Кораліо, були взяті під пильний нагляд. Гудвін і Савалья, стараючись не привертати до себе уваги, ходили скрізь, доглядались, чи не зосталась де-небудь лазівка для втечі.

Митні урядовці з поважним виглядом сіли у свій човен і попливли до "Карлсефіна". Тим часом шлюпка привезла на берег комісара з паперами й забрала карантинного лікаря з зеленою парасолею та медичним термометром. Потім юрба карібів почала вантажити на ліхтери незліченні в'язки бананів, навалені купами на березі, й перевозити їх на пароплав. Пасажирів на "Карлсефіні" не було, й місцеві власті швидко скінчили всі формальності. Судновий комісар заявив, що пароплав простоїть до ранку й вантажитиметься цілу ніч. За його словами, "Карлсефін" прибув з Нью-Йорка, куди він одвозив партію апельсинів та кокосових горіхів. Для прискорення роботи пустили в діло дві-три судові шлюпки, бо капітан хотів обернутись якомога швидше, щоб заробити на деякому підвищенні цін на фрукти у Сполучених Штатах.

Десь о четвертій поблизу Кораліо з'явилося ще одне морське чудовисько, таке незвичайне в тутешніх водах. Воно йшло курсом фатальної "Ідалії". То була гарненька парова яхта, пофарбована в ясно-жовтий колір, чітко окреслена, наче гравюра. Красуня мовби висіла в морі, легко погойдуючись на хвилях, мов качка в кориті з дошовою водою. Незабаром до берега пристав швидкохідний човен з гребцями в матроській формі, і кремезний чолов'яга вискочив на пісок.

Кинувши несхвальний погляд на досить-таки строкату юрбу анчурійців, новоприбулий відразу ж попрямував до Гудвіна, що серед усіх на березі здавався найбезсумнівнішим англосаксом. Той ввічливо привітався з ним. З розмови виявилось, що прізвище незнайомця Сміт і що прибув він на яхті. Скупі біографічні дані, що й казати! Адже яхту бачили всі, а що прізвище незнайомця Сміт, можна було догадатися з першого погляду. Але Гудвінові, що бував у бувальцях, впала в око деяка суперечність між Смітом та його яхтою. У Сміта голова – кругла, мов куля; очі – косі й невиразні; вуса – як у бармена. І коли тільки він не переодягся перед висадкою на берег, то, виходить, він ображав палубу своєї бездоганної яхти котелком ясно-сірого кольору, картатим костюмчиком та водевільною краваткою. Власники яхт, звичайно, більше гармонують з ними.

У Сміта, очевидно, була в Кораліо якась справа, проте він був не з балакухих. Він сказав кілька слів про місцеві краєвиди, відзначивши, що вони схожі на малюнки в географії, а потім запитав, де знайти консула

Сполучених Штатів. Гудвін показав на смугасте полотнище з зірками, що висіло над консульським будиночком за апельсиновими деревами.

– Містер Джедді, консул, зараз напевне дома, – сказав Гудвін. – Кілька днів тому він мало не втопився, купаючись у морі, й лікар поки що заборонив йому виходити.

Горнучи ногами пісок, містер Сміт попростував до консульства. Його строкатий одяг різко виділявся серед м'яких – синіх та зелених – тропічних барв.

Джедді лежав у гамаку, трохи блідий і млявий. Тієї ночі, коли шлюпка "Валгалли" приставила на берег його, здавалося, бездиханне тіло, доктор Грегг та інші друзі довгенько провозилися з ним, щоб зберегти іскру життя, яка ще жевріла в ньому. Пляшку з недоречним листом понесло у відкрите море, а створена нею проблема звелася до простої задачі на додавання: за правилами арифметики один та один – два; за правилами кохання – один. Є чудернацька давня теорія, за якою в людини може бути дві душі – одна зовнішня, для кожного дня, а друга – середова, що прокидається рідко, зате діє швидко й енергійно. Поки панує перша, людина голиться, голосує, сплачує податки, утримує сім'ю, купує в кредит і загалом поводить себе цілком нормально. Та хай тільки візьме верх середова душа, й та сама людина за одну мить може зненавидіти й проклясти свою вчорашню подругу; не встигнете клацнути пальцями, як вона змінить свої політичні переконання, смертельно образить свого найближчого друга, подасться в монастир або на танцювальну вечірку, може втекти або повіситись, може написати пісню або вірш, або ні з того ні з сього поцілує дружину чи пожертвує свій капітал на дослідження якого-небудь мікроба. Потім повертається зовнішня душа – і перед нами знову наш статечний, розсудливий громадянин. Це – тільки бунт особистості проти порядку; перетрушуються всі часточки в людині, аби потім кожна знову стала на своє місце.

У Джедді струс був не дуже серйозний – то було тільки купання в теплому морі та погоня вплав за такою абищицею, як пляшка. Тепер він знову став самим собою. На письмовому столі в нього вже лежало прохання до уряду увільнити його від обов'язків консула, як тільки знайдеться кандидат на цю посаду. Справа в тому, що Бернард Бренніген, який не любив нічого робити наполовину, відразу ж запропонував Джедді стати компаньйоном у його розмаїтих прибуткових підприємствах, а Паула з радістю укладала плани нового умеблювання та опорядження горішнього поверху бреннігенівського будинку.

Консул підвівся в гамаку, побачивши на порозі такого примітного гостя.

– Лежить, лежить, голубе, – сказав гість, широко махнувши здоровенною рукою. – Моє прізвище Сміт. Приїхав на яхті. Ви – консул, так? Дорогу сюди мені показав один чоловік на березі – такий високий і солідний із себе.

Дай, думаю, зайду, віддам шану рідному прапорові.

– Сідайте, – сказав Джедді. – Я весь час милувався вашою яхтою, як тільки побачив її. І хід у неї, здається, добрий. А який тоннаж?

– А дідько його знає, – відказав Сміт. – Мені байдуже, скільки вона важить. А хід у неї – хоч куди. "Бродяга" – так її звуть – нікому не дозволить запорошити собі очі. Це моя перша подорож на ній. Заманулось прогулятись, поглянути на місцевості, звідки до нас привозять гуму, червоний перець та революції. Я й не знав, що тут така краса. Нашо вже Центральний парк у Нью-Йорку – й тому далеко до цього лісу. Я сам якраз із Нью-Йорка. У вас тут і мавпи, і папуги, і кокосові горіхи – чи так?

– Цього добра у нас хоч одбавляй, – сказав Джедді. – Я певен, що наша флора та фауна заткнули б за пояс і Центральний парк.

– Можливо, – весело погодився Сміт. – Я, правда, ще нічого не бачив. Проте мені здається, що ви переплунете нас у цій галузі, з вашими тваринами та рослинами. А багато у вас буває проїжджих?

– Проїжджих? – перепитав консул. – Ви, мабуть, маєте на увазі пасажирів на пароплавах? Ні, в Кораліо мало хто зупиняється. Хіба якийсь підприємець, шукаючи, куди б укласти капітал. А туристи та любителі краєвидів звичайно їдуть далі, до більших, портових міст.

– А той пароплав, що бере банани, – запитав Сміт. – Він привіз пасажирів?

– Це "Карлсефін", – відповів консул, – фруктове судно без регулярних рейсів. Зараз воно, здається, прибуло з Нью-Йорка. Ні, з ним ніхто не приїхав. Я бачив шлюпку, коли вона пливла до берега, на ній не було пасажирів. Між іншим, це єдина розвага в нас – дивитись, як прибувають пароплави. Кожний пасажир – подія для нашого міста. Коли ви затримаєтесь у Кораліо, містере Сміт, я охоче познайомлю вас із кількома місцевими жителями. Тут є п'ять-шість американців, дуже приємні люди. А то з ким-небудь із тутешніх верхів.

– Дякую, – сказав хазяїн яхти. – Не варто турбуватись. Охоче познайомився б із усіма цими людьми, але я буду тут недовго, не встигну розгулятись. Той поважний пан на березі говорив про якогось лікаря. Чи не підкажете мені, де його можна знайти зараз? "Бродяга" не так твердо тримається на ногах, як готель на Бродвеї, і людей частенько мучить морська хвороба. От я й хотів накрити старого на жменьку солодких пілюльок, про всякий випадок.

– Ви, напевне, знайдете доктора Грегга в готелі, – сказав консул. – Готель видно звідсіля: це отой двоповерховий будинок з балконом, де апельсинові дерева.

Готель де лос Естранхерос був дуже похмурий; його обминали і свої, й чужі. Він стояв на розі вулиці Гробу Господнього. З одного боку до нього тулився молодий апельсиновий гайок, обгороджений низенькою кам'яною стінкою, через яку висока на зріст людина легко могла б переступити. Будинок був оштукатурений. Солоний вітер та сонце забарвили його стіни різнокольоровими плямами. На верхній балкон його виходили двері та два вікна з дерев'яними жалюзі, замість рам.

З нижнього поверху двоє дверей відчинялись на вузький кам'яний тротуар. Тут, унизу, містилась pulpería – розпивочна, де порядкувала господиня готелю, мадама Тімотеа Ортіс. За прилавком, на пляшках з бренді, анісовою, шотландським віскі та дешевими винами лежав товстий шар порошу, хіба що рідкий гість де-не-де залишив на пляшці сліди своїх пальців. На другому поверсі було чотири або п'ять номерів, які рідко використовувалися за призначенням. Іноді який-небудь садовод приїде верхи зі своїх плантацій, аби перебалакати з агентом, і проведе меланхолійну ніч в одному з тих сумних номерів; а то дрібний тубільний урядовець, прибувши з помпою в Кораліо у якійсь незначній казенній справі, приголомшено віддасться могильній гостинності мадами. Проте мадама не нарікала на долю й сиділа за своїм прилавком задоволена. Коли хто схоче попоїсти, випити або переночувати в готелі де лос Естранхерос – просимо, будь ласка! Est? bueno[17]. А коли нікого немає, ну що ж! Est? bueno.

Поки незвичайний яхтсмен пробирався хисткими тротуарами вулиці Гробу Господнього, єдиний постійний мешканець ветхого готелю сидів біля дверей, з насолодою вдихаючи морський вітерець.

Доктору Греггу, карантинному лікареві, було років п'ятдесят-шістдесят. У нього були рум'яні щоки й найдовша борода між Топікою та Вогняною Землею. На посаду карантинного лікаря призначив його медичний департамент портового міста в одному з південних штатів. Це місто боялося жовтої

пропасниці, одвічної кари всіх південних портових міст, і доктор Грегг мусив оглядати команду та пасажирів кожного судна, яке відпливало з Кораліо; він дошукувався ранніх симптомів хвороби. Робота необтяжлива, а платня – для Кораліо – величенька. Вільного часу багато, і наш лікар поповнював свій заробіток широкою приватною практикою серед жителів узбережжя. По-іспанськи він не знав і десяти слів, проте це йому не ставало на перешкоді: щоб помацати пульс та одержати гонорар, не треба бути лінгвістом.

Коли додати до цього, що він любив розповідати одну історію про трепанацію черепа, якої ніхто ще не зміг дослухати до кінця, і що горілку він вважав профілактичним засобом, то цим будуть вичерпані всі його найхарактерніші особливості.

Лікар виволік на тротуар стілець. Він сидів без піджака, прихилившись до стіни, курих і погладжував бороду. В його бляклих блакитних очах засвітилося здивування, коли він побачив перед собою Сміта в незвичайному вбранні всіх кольорів райдуги.

– Це ви доктор Грегг? – запитав Сміт, обмацуючи у своїй краватці шпильку з собачою голівкою. – Констебль... тобто консул сказав, що ви живете в цьому караван-сараї. Моє прізвище Сміт. Я приїхав на яхті. Прогуляйтесь понад берегом, подивитись на мавп та ананаси. Ходімо всередину, док, та випиймо. Кафе, видно, не дуже розкішне, проте, може, нам наллють чого-небудь мокрого.

– Охоче вип'ю з вами трошечки бренді, сер, – відказав доктор Грегг, швидко підводячись. – На мою думку, невеличка порція бренді як профілактичний засіб надзвичайно корисна в цьому кліматі.

Вони вже заходили до пульперії, коли до них безшумно наблизивсь босий тубілець і звернувся до лікаря по-іспанськи. Він увесь був жовтяво-сірий, як перестиглий лимон; мав на собі бавовняну сорочку та подерті полотняні штани, підперезані ремінним паском. Обличчя в нього було рухливе й насторожене, як у звіра, але не виявляло особливого розуму. Він забелькотів щось так схвильовано й серйозно, аж жаль було дивитися, що стільки запалу пропадає марно.

Доктор Грегг помацав у нього пульс.

– Хворий? – запитав він.

– *Mi mujer est? enferma en la casa*, – сказав чоловік. Він повідомив єдиною доступною йому мовою, що його дружина лежить хвора в хаті під пальмовою стріхою.

Лікар витяг з кишені штанів жменьку капсул, наповнених якимсь білим порошком. Відрахував десяток на долоню тубільцеві й значуще підніс вказівний палець:

– По одній через кожні дві години.

Тепер він підніс два пальці й виразно потрусив ними перед обличчям тубільця. Потім вийняв годинник і двічі обвів пальцем навколо циферблата. І знов два пальці опинились перед носом пацієнта.

– Дві, дві, дві години, – повторив лікар.

– *Si, Se?or[18]*, – сумно промовив тубілець.

Він добув із кишені дешевенький срібний годинник і сунув лікареві в руку.

– Мій принести, – сказав він, болісно борючись із своїм мізерним запасом англійських слів. – Мій принести завтра другий годинник.

І, пригнічений, почував геть зі своїми капсулами.

– Дуже темний народ, сер, – сказав лікар, ховаючи годинник у кишеню. – Здається, він сплутав мій рецепт із гонораром. Ну та дарма. Він усе одно винен мені. Та й навряд чи він принесе ще один годинник. їм ні в чому не

можна вірити. А тепер ходім вип'ємо. Як ви опинились у Коралію, містере Сміт? Я не знав, що до нас, крім "Карлсефіна", прибув ще корабель. Вони сперлись на спустілу стойку. Не чекаючи замовлення доктора, мадама поставила перед ними пляшку. На цій пляшці пороку не було.

Після другої чарки Сміт сказав:

– Так ви кажете, док, що на "Карлсефіні" немає пасажирів? А ви певні, що немає? Здається, на березі казали, що є двоє чи троє.

– Це помилка, сер. Я там провадив медичний огляд команди, як звичайно.

"Карлсефін" зніметься з якоря, як тільки його навантажать бананами, тобто завтра вранці; всі формальності він закінчив сьогодні. Ні, сер, там немає пасажирів... Як вам подобається оцей, що з трьома зірочками? Його привезла французька шхуна з місяць тому, аж дві шлюпки. Закладаюсь на свій капелюх, що митниця уславленої Анчурійської республіки не одержала при цьому анічогісінько. Коли ви більше не хочете пити, вийдімо на вулицю, посидьмо в холодочку. Нам, вигнанцям, не часто випадає нагода побалакати з людиною із зовнішнього світу.

Лікар виніс на тротуар ще один стілець для нового знайомого. Обидва сіли.

– Ви бувала людина, – сказав доктор Грегг, – багато їздили, багато бачили. Ваша думка в питаннях етики, а також права, честі, професійного обов'язку дуже цінна для мене. Я був би радий, якби ви дозволили розповісти вам про один випадок, подібного якому не знає історія медицини. Років дев'ять тому, коли я ще практикував у своєму рідному місті, мене запросили до хворого, у якого була контузія черепа. Уламок кістки тисне на мозок – такий був мій діагноз. Я порекомендував хірургічну операцію, так звану трепанацію черепа. Оскільки пацієнт був людина багата й усіма шанована, я запросив на консилиум доктора...

Сміт підвівся з місця і з лагідною вибачливістю поклав руку лікареві на плече.

– От що, док, – промовив він урочисто. – Ви мене зацікавили, і я хотів би дослухати вашу історію до кінця. Вже початок показує, що це надзвичайно цікава історія, і я розповім її на найближчому конгресі асоціації імені Бларні О'Фліна, коли ви не будете заперечувати. Але мені спершу треба закінчити деякі справи. Якщо я швидко впораюсь, то відразу ж повернуся до вас, і ви за вечір розкажете її всю до кінця, гаразд?

– Ради бога, – сказав лікар. – Влаштовуйте свої справи й приходьте. Я ждатиму вас. Бачите, па консилиумі один із найвидатніших лікарів наполягав, що в мозку хворого згусток крові; інший казав, що абсцес, але я...

– Ні слова, док. А то ви тільки переведете свою історію. Заждіть, поки я повернусь. Тоді ви розмотаєте свою історію, як нитку з котушки. Згода? Гори підставили свої могутні плечі, щоб коні Аполлона проскакали до місця відпочинку; день сконав і в лагунах, і в темних бананових гаях, і на порослих мангровими деревами болотах, звідки почали вилазити великі сині краби, щоб погуляти вночі на суходолі. Ось він сконав уже й на гірських шпильках. Потім спустились і враз минули короткі сутінки, ефемерні, як політ метелика, і от верхнє око Південного Хреста визирнуло з-за пальмової алеї, й світляки оповістили своїми факелами про наближення легкоплинної ночі. В морі похитувався на якорі "Карлсефін", і здавалося, що його вогні пронизують воду своїми миготливими, списовидними відблисками до безконечних глибин. Каріби все ще вантажили пароплав з допомогою великих ліхтерів, які вони завалювали бананами з ворохів, що виднілись на березі. Недалеко од води, серед численних сигарних недокурків, сидів на піску Сміт і, прихилившись спиною до кокосової пальми, не зводив з пароплава своїх зірких очей.

Недоладного хазяїна яхти дуже зацікавив невинний фруктовий пароплав. Двічі його запевняли, що там немає жодного пасажера. І все ж таки з наполегливістю, яка зовсім не личила безтурботному туристові, він перевіряв усе на власні очі. Дивовижно схожий на яскраво-строкату ящірку, він причаївся під кокосовою пальмою й кругленькими жвакими оченятами ящірки пильно стежив за "Карлсефіном".

На білому піску – ще біліша за пісок – спочивала гічка з яхти під охороною одного матроса в білій формі. Неподалік, у надбережній пульперії на Калье Гранде, ще три матроси з яхти топталися з киями в руках навколо єдиного в Кораліо більярдного стола. Човен, здавалось, був готовий відплисти хоч зараз. В повітрі відчувалось якесь очікування, ніби от-от щось мало статися зовсім чуже духові Кораліо.

Мов яскравоперий залітний птах, Сміт спустився на цей пальмовий берег тільки для того, щоб почистити трохи пір'я й полетіти далі на своїх безшумних крилах. Коли настав ранок, не було вже ні Сміта, ні готової до відплиття гічки, ні яхти в морі. Сміт нікому й словом не прокопався про свою місію, не залишив тієї ночі на пісках Кораліо жодних слідів, по яких би можна було розгадати його таємницю. Він приїхав, побалакав на своєму чудному жаргоні, жаргоні асфальту й кафе, посидів під кокосовою пальмою і зник. Другого ранку Кораліо, вже без Сміта, їло смажений інжир і казало: "Людина в розмальованій одязі кудись пропала". А після сієсти[19] ця пригода відійшла, позіхаючи, в історію.

Так і Сміт на деякий час повинен сховатися за лаштунки нашої вистави. Він ніколи не повернеться до Кораліо, не прийде до доктора Грегга, що даремно сидить біля порога, погойдуючи розкішною бородою, готовий збагатити свого непевного слухача зворушливою історією про трепанацію черепа та заздрісних конкурентів.

А проте Сміт ще раз пропурхне поміж цими розрізненими сторінками, щоб кинути промінь світла на деякі темні місця. Тоді він розповість нам, чому тієї ночі накидав стільки знервованих сигарних недокурків навколо кокосової пальми. Він повинен розповісти про це. Бо, відпливаючи вдосвіта на своїй яхті "Бродяга", він забрав із собою й ключ до загадки, такої великої й безглуздої, що мало хто в Анчурії насмівся б навіть загадати її.

IV. СПІЙМАНІ

План затримання на узбережжі президента Мірафлореса та його супутниці здавався бездоганим. Сам доктор Савалья вирушив до Аласана, щоб виставити сторожу в порту. У Солітасі цю справу доручили надійній людині – ліберальному патріотові Варрасу. Відповідальність за околиці Кораліо взяв на себе Гудвін.

В прибережних містах про втечу президента були оповіщені тільки найдовірєніші члени честолобної політичної партії, що прагнула до влади. Телеграфний кабель, що сполучав Сан-Матео з узбережжям, перерізав далеко в горах один із підручних Савальї. Поки полагождать телеграф та пошлють депешу, втікачі доберуться до берега, і їхня дальша доля вже буде вирішена.

Понад берегом, на миль праворуч і ліворуч від Кораліо, Гудвін порозставляв на невеликій відстані один від одного озброєних вартівих. їм наказано добре пильнувати вночі, щоб не дати президентові сісти нишком у човен або шлюпку, випадково знайдену на березі. А вулицями Кораліо ходили таємні патрулі, готові затримати збіглого правителя, ледве він поткнеться в місто.

Гудвін був певний, що вжито всіх запобіжних заходів. Він походжав по вузеньких, порослих травю вуличках з бундючними назвами й сам приглядався до всього, виконуючи доручення Боба Енглхарта.

Місто вже розпочало серію своїх немудрих вечірніх розваг. Кілька безтурботних денді в білих парусинових костюмах, з пишними краватками, помахуючи тоненькими бамбуковими тростинами, пройшли по трав'янистих стежках до своїх сеньйорит. Закохані в музику невтомно розтягували верескливі концертино або біля дверей та вікон перебирали тужливі струни гітар. Зрідка пробіжить випадковий солдат, без мундира, босий, у солом'яному брилі з низько обвислими крисами, балансуючи в одній руці довгою рушницею, наче списом. Скрізь у густому листі чулося дражливе лящання величезних деревних жаб. А далі, біля самих джунглі^ де кінчалися стежки, пихату мовчанку лісу порушували гортанні крики павіанів-мародерів та кахикання алігаторів у чорних гирлах багнистих річок.

О десятій вулиці спорожніли. Померкли хворобливі жовті вогники гасових ліхтарів, що горіли подекуди на перехрестях вулиць – їх погасив якийсь ощадливий міський служака. Кораліо спокійно спочивало поміж навислими горами та підступним морем, як викрадене дитя на злочинських руках. Десь там, серед тропічної темряви, а може вже й внизу, біля самого моря, іменитий авантюрист із своєю подругою тихенько скрадався до краю землі. Гра "Лис на світанку" мала незабаром скінчитись.

Гудвін своєю звичайною нешвидкою ходю пройшов повз довгу присадкувату казарму, де дрімав коралійський підрозділ анчурійського вояцтва, націлившись у небо пальцями босих ніг. Згідно з законом, цивільним особам не дозволялось підходити так близько до цієї військової цитаделі після дев'ятої години вечора, але Гудвін завжди забував про такі дрібниці.

– Qui?n vive?[20] – верескнув вартовий, борюкаючись із своїм довжелезним мушкетом.

– Americano[21], – буркнув Гудвін, не повертаючи голови, й пройшов далі без затримки.

Праворуч, потім ліворуч – і далі, в напрямку Національної площі. Цю вуличку перетинала вулиця Гробу Господнього. За кілька кроків від неї він раптом зупинився.

Він побачив високого чоловіка в чорному з великим саквою в руці. Чоловік швидко йшов до берега вулицею Гробу Господнього. Придивившись, Гудвін побачив біля нього жінку, яка чи то квапила його, чи допомагала йому йти якомога швидше. Ішли вони мовчки. Вони не скидались на жителів Кораліо, ці двоє.

Гудвін наддає ходи й пішов слідом, але без усяких хитромудрих прийомів, таких любих серцю детектива. Він мав надто широку натуру, щоб захопитись переслідуванням. Адже він піклувався про народ Анчурії, і тільки політичні міркування не дозволяли йому відразу зажадати повернення грошей. Його партія поставила собі метою врятувати вкрадені гроші, повернути їх у казну й узяти в свої руки владу без кровопролиття та боротьби.

Невідомі зупинились біля входу до готелю де лос Естранхсрос, і чоловік постукав у двері з нетерплячістю людини, яка не звикла чекати. Мадама довго не озивалась. Нарешті у вікні блиснуло світло, двері відчинились, і гості ввійшли.

Гудвін стояв на тихій вулиці, закурюючи ще одну сигару. За кілька хвилин на другому поверсі готелю промкнулося крізь жалюзі тьмяне світло. "Вони зайняли номери, – сказав сам собі Гудвін. – Отже, у них ще нічого не вирішено з пароплавом".

В цю хвилину з'явився Естебан Дельгадо, перукар, ворог існуючого уряду, веселий змовник проти всякого застою. Один із найзавзятіших гуляк у

Кораліо, він частенько затримувався на вулиці аж до одинадцятої години вечора. Прибічник ліберальної партії, він пишномовно привітав Гудвіна як соратника в боротьбі за свободу. У нього були якісь важливі новини.

– Подумайте тільки, дон Френк! – вигукнув він з виглядом конспіратора. – Сьогодні ввечері я голив la barba – те, що ви називаєте бородою, – самому Presidente! Що ви скажете на це? Він сам послав по мене. Він очікував мене в убогій casita однієї старої жінки, у дуже маленькій хатці, в темному місці. Carramba![22] До чого дійшло – el Señor Presidente доводиться отак ховатись і критись! Йому, мабуть, не хотілося, щоб його впізнали, але – caraño! – можете ви поголити людину й не побачити її обличчя? Він дав мені оцю золоту монету й попросив, щоб я нікому анічичирк. Дон Френк, це те, що ви називаєте шито й крито.

– А ви коли-небудь раніше бачили президента Мірафлореса? – запитав Гудвін.

– Тільки один раз, – відповів Естебан. – Він високий, і в нього була дуже чорна й велика борода.

– А був ще хто з ним, коли ви голили його?

– Стара індіанка, сеньйоре, хазяйка хатки, та ще одна сеньйорита – така красуня! Ah, Dios![23]

– Гаразд, Естебане, – сказав Гудвін. – Дуже добре, що ви якраз тепер поділилися зі мною своїми косметичними новинами. Новий уряд не забуде про вашу послугу.

І тоді він коротко розповів перукареві про ту кризу, яку переживала країна, й запропонував йому залишитися тут, біля готелю, та пильнувати, щоб ніхто не спробував вискочити у вікно або в двері на вулицю. Сам Гудвін підійшов до тих дверей, у які недавно зайшли гості, відчинив їх і ступив через поріг.

Мадама щойно зійшла вниз, улаштувавши гостей на ніч. Її свічка стояла на прилавку. Хазяйка саме збиралась випити чарочку, щоб надолужити перерваний сон.

Вона не виявила ні подиву, ні страху, побачивши ще одного одвідувача.

– А, це сеньйор Гудвін! Не часто вшановує він мою бідну господу своєю присутністю!

– І справді, слід би частіше заходити до вас, – сказав Гудвін із своєю чисто гудвінівською усмішкою. – Я чув, що від Белісе на півночі до Ріо на півдні ніде не знайти кращого коньяку, як у вас. Поставте ж пляшечку, мадама, і випиймо для проби удвох по чарочці.

– Мій aguardiente[24], – сказала не без гордоців мадама, – найкращий. Він росте серед бананових дерев, у темних місцях, у дуже гарних пляшках. Si, Señor. Його можна збирати тільки вночі. Це роблять матроси й приносять вам перед світом до чорного ходу. Не легко розводити такі овочі, сеньйоре Гудвін.

У Кораліо душею торгівлі була не конкуренція, а контрабанда. Говорили про неї натяками, а після вдалої операції навіть хващали.

– Сьогодні у вас постояльці, – сказав Гудвін, кладучи на прилавок срібний долар.

– А чому б ні? – відказала мадама, відраховуючи здачу. – Їх двоє. Тільки-тільки прибули. Сеньйор, не так щоб старий, і сеньйорита, досить гарненька. Вони піднялись до себе, не захотіли ні їсти, ні пити. Їхні кімнати – numero дев'ять та numero десять.

– Я давно жду цього джентльмена та цю леді, – сказав Гудвін. – У мене до них важлива справа. Можна зайти до них зараз?

– А чому б ні? – спокійно відказала мадама. – Чому б сеньйорові Гудвіну не піднятися й не побалакати

з друзями? Est? bueno. Кімната numero дев'ять та кімната numero десять.

Гудвін одстебнув у кишені американський револьвер і піднявся крутими темними сходами.

Там, у коридорі, при шафранному світлі висячої лампи, він легко розглядів великі цифри, яскраво намальовані на дверях. Повернувши ручку дев'ятого номера, він увійшов і причинив за собою двері.

Якщо жінка, що сиділа біля столика в цій бідно обставленій кімнаті, була Ізабелла Гілберт, то треба сказати, що чутки не давали повного уявлення про її принадність. Вона схилилась головою на руку. В усьому її тілі, в кожній лінії, помітна була страшенна втома; на її обличчі застиг вираз глибокої тривоги. Очі в неї були сірі, тієї форми, яка властива, мабуть, усім уславленим покорителькам людських сердець. Білки надзвичайно білі, блискучі, зверху закривали їх важкі повіки, а знизу залишалась білосніжна смужка. Такі очі означають велике благородство, велику силу і – якщо тільки можливо уявити таке – великодушний і щедрий егоїзм. Коли американець увійшов, вона глянула на нього здивовано, але без страху. Гудвін скинув капелюх і з властивою йому спокійною невимушеністю присів на краєчок столу. В руці у нього курилася сигара. Він вирішив поводитись запанібрата, певний, що всякі церемонії з міс Гілберт зайві. Він знав її життя, знав, як мало вона зважала на умовності.

– Добрий вечір, – сказав він. – Що ж, мадам, давайте відразу перейдемо до справи. Я не називатиму імен, але я знаю, хто в сусідній кімнаті і що у нього в саквояжі. Це й привело мене сюди. Я прийшов продиктувати вам умови капітуляції.

Дама не поворухнулась і не озвалась жодним словом, а тільки все дивилась на сигару в руці Гудвіна.

– Ми, – провадив диктатор, злегка погойдуючи ногою й задумливо розглядаючи свій елегантний лосиновий черевики, – я говорю від імені переважної більшості народу, – ми вимагаємо повернення вкрадених грошей, які належать народові. Це, по суті, все, чого ми хочемо від вас. Наші вимоги дуже прості. Як представник народу я обіцяю дати вам спокій, коли ви задовольните їх. Віддайте гроші і їдьте зі своїм супутником куди хочете. Ми навіть допоможемо вам сісти на перший-ліпший пароплав, який вирушатиме звідси. Від себе ж особисто я можу тільки додати, що у джентльмена з десятого номера неабиякий смак, коли він обрав собі таку подругу. Гудвін знову взяв сигару в рот і помітив, що дама крижаним поглядом стежить за нею, підкреслено зосередивши на ній свою увагу. Очевидно, вона не чула того, що він сказав їй. Зрозумівши натяк, він викинув сигару за вікно, весело засміявся й зсунувся зі столу.

– Так краще, – сказала дама. – Тепер я можу слухати вас. Коли хочете одержати від мене ще один урок хороших манер, скажіть ім'я людини, яка ображає мене.

– Дуже шкодую, – сказав Гудвін, спираючись рукою на стіл, – але зараз мені ніколи вивчати правила етикету. Отже, слухайте: я звертаюсь до вашої розсудливості. Ви не раз показували, що добре розумієте, що для вас вигідно. От вам ще одна нагода виявити ваш неабиякий розум. У цій справі секретів немає. Я – Френк Гудвін, і я прийшов по гроші. У вашій кімнаті я опинився випадково. Якби я потрапив до сусідньої, гроші були б уже в мене. Хочете пояснень? Будь ласка. Джентльмен з десятого номера не виправдав довір'я народу, вкрав велику суму грошей. Я вирішив повернути ці гроші. Я не кажу вам, хто цей джентльмен. Коли мені доведеться зустрітись з ним і при цьому виявиться, що він обіймає в республіці високий пост, я виконаю свій обов'язок і заарештую його. Цей будинок охороняється. Я пропоную вам великодушні умови. Я навіть не домагаюсь побачення з джентльменом із десятого номера. Принесіть мені саквояж із грішми – і справі кінець.

Дама підвелася з крісла й на хвилину застигла, глибоко задумавшись.

– Ви живете тут, містере Гудвін? – нарешті запитала вона.

– Так.

– Яким правом ви зайшли до моєї кімнати?

– Я служу республіці. Мене сповістили телеграфом про маршрут...

джентльмена з десятої кімнати.

– Можна у вас дещо запитати? Мені здається, що одвертості у вас більше, ніж делікатності. Що являє собою це місто? Кораліо – так його називають?

– Яке це місто! – сказав Гудвін, усміхаючись. – Так собі, містечко бананове. Солом'яні та глиняні хатки, п'ять-шість двоповерхових будинків, вигод мало. Населення – мішанина з іспанців та індіан, каріби та чорношкірі. Ні путящих тротуарів, ні розваг. Моральність невисока. Звичайно, це тільки поверховий опис нашого міста.

– Проте щось приваблює сюди людей? Якісь громадські або ділові інтереси?

– Певна річ, – відказав Гудвін, широко усміхаючись. – Тут немає вечірнього чаю, катеринок, універсальних магазинів – не діє тут і договір про видачу злочинців.

– Він казав мені, – провадила дама, злегка насупившись і ніби сама до себе, – що на цьому узбережжі великі й гарні міста, а в них приємне товариство, і – особливо – американська колонія з дуже культурними людьми.

– Так, тут є американська колонія, – сказав Гудвін, трохи здивовано глянувши на даму. – Серед американців є порядні люди. А є й такі, що втекли від правосуддя Сполучених Штатів. Мені пригадуються два збігли банківські директори, військовий скарбник, що чимсь проштрафився, кілька убивць, одна вдова – в її житті, здається, відіграв якусь роль миш'як. Я теж належу до цієї колонії, але поки що нічим не відзначився – жодним примітним злочином.

– Не втрачайте надії, – сухо відказала дама. – Ваше сьогоднішнє поведження, на мій погляд, не гарантує вас від такої можливості. Сталась якась помилка. Я, правда, ще не знаю, яка. Але його ви не повинні турбувати. Він так натовмився за дорогу, що заснув, здається, не роздягаючись. Ви говорите про якісь крадені гроші. Я не розумію вас. Тут якась помилка. Я доведу вам. Побудьте тут, а я принесу саквояж, якого ви так домагаєтесь, і покажу вам.

Вона попрямувала до зачинених дверей, що вели до сусідньої кімнати, але зупинилася, серйозно й допитливо глянула на Гудвіна і якось чудно посміхнулася.

– Ви вдерлись до мене, поводитись як грубіян і пред'явили мені найганебніші обвинувачення, і все ж... – Вона завагалась, ніби підшукуючи потрібне слово. – Дивна річ... я певна, що сталась помилка.

Вона ступила до дверей, але Гудвін зупинив її, злегка доторкнувшись до її руки. Я вже казав, що жінки на вулиці мимохідь оберталися, щоб глянути на нього. Він був із породи вікінгів – високий, гарний, з виразом добродушної задерикуватості. Вона була брюнетка, дуже горда, щоки їй то полотніли, то палали, відповідно до її почуттів. Я не знаю, яка була Єва – блондинка чи брюнетка, але хто б здивувався, що яблуко з'їдене, якби в раю жила така жінка? Вона мала відіграти велику роль у житті Гудвіна, але він іще нічого не знав про це. А проте якимсь передчуття, мабуть, заворушилось у ньому, бо, дивлячись на неї й пригадуючи її недобру славу, він відчував досаду.

– Коли й сталась помилка, – сказав Гудвін запальчасто, – то тільки з вашої вини. Я не обвинувачую людину, яка втратила батьківщину й честь, а незабаром втратить і свою останню втіху – вкрадені гроші. У всьому винні ви. Присягаюсь небом, я розумію, як він дійшов до цього. Розумію – й жалію його. Саме такі жінки, як ви, наповнюють наше узбережжя нещасними

вигнанцями, змушують чоловіків забувати про свої обов'язки й штовхають їх...

Вона зупинила його втомленим жестом.

– Припиніть свої образи, – холодно кинула вона, – я не знаю, про що ви говорите, яка безглузда помилка привела вас сюди. Коли ви дасте мені спокій, оглянувши саквояж, я зразу ж принесу його.

Вона швидко, безшумно зайшла до сусідньої кімнати й повернулася з важким шкіряним саквояжем, якого вручила американцеві з виглядом терпеливої зневаги.

Гудвін швидко поклав саквояж на стіл і почав одстібати ремінці. Дама стояла поруч з виразом безмежної гидливості й втоми.

Саквояж розчехнувся, піддавшись натиску дужої руки. Гудвін вийняв кілька предметів одягу й побачив головний вміст саквояжа – туго перев'язані пачки великих кредитних білетів державного банку Сполучених Штатів. Судячи з цифр на бандеролях, там було не менше як сто тисяч.

Гудвін кинув погляд на жінку й побачив з подивом і задоволенням, незрозумілим йому самому, що вона по-справжньому приголомшена. Очі її широко розплющились, їй просто перехопило подих, і вона важко сперлась на стіл. "Виходить, вона не знала, – подумав Гудвін, – що її супутник пограбував державну скарбницю". І він тут же сердито запитав себе, чому він так зрадив, дізнавшись, що ця мандрована авантюристка співачка зовсім не така чорна, якою малював її людський поговор.

Шум у сусідній кімнаті сполохав їх обох. Двері відчинились навстіж, і в кімнату швидко ввійшов високий, смаглявий, чисто поголений літній чоловік. Па всіх портретах президент Мірафлорес зображений з пишними, дбайливо викоханими, темними бакенбардами. Але розповідь перукаря Естебана вже приготувала Гудвіна до такої зміни.

Він вискочив з напівтемної кімнати, обважнілий від сну, мружачись від яскравого світла лампи.

– Що це означає? – запитав він чудовою англійською мовою, звернувши на американця гострий, стурбований погляд. – Грабіж?

– Загроза пограбування, – сказав Гудвін. – Але я вчасно вжив заходів, щоб одвернути таку загрозу. Я представляю тих, кому належать ці гроші, і прийшов сюди, щоб повернути їх народу.

Він швидко засунув руку в кишеню свого просторого полотняного піджака.

Рука чоловіка теж сковзнула назад.

– Не поспішайте! – різко вигукнув Гудвін. – Я вже націлюся на вас із кишені!

Жінка ступила наперед і поклала руку на плече свого супутника. Той завагався. Вона показала на стіл.

– Скажи мені правду... тільки правду, – тихо сказала вона. – Кому належать оці гроші?

Той не відповів. Глибоко, дуже глибоко зітхнув, нахилився й поцілував її в лоб. Потім повернувся до своєї кімнати й причинив за собою двері.

Гудвін розгадав його намір і кинувся до дверей, але револьверний постріл пролунав у ту мить, коли він взявся за дверну ручку. Почувся звук падіння важкого тіла. Хтось відштовхнув Гудвіна й протиснувся в кімнату самогубця. Мабуть, подумав Гудвін, у душі цієї чарівниці було справжнє горе, а не тільки жаль за втраченим коханцем та золотом, коли в цю хвилину в неї вирвався крик, з яким звертаються тільки до всепрощаючої, найдобрішої в світі істоти, коли в цій зганьбленій, закривавленій кімнаті вона простогнала:

– Ой мамо, мамо, мамо!

А надворі вже знявся переполох. Почувши постріл, перукар Естебан зчинив лемент. Та й сам постріл розворушив половину міста. На вулиці затупотіли ноги, в тихому повітрі залунали накази начальства. Гудвін мав виконати ще один обов'язок. Обставини змусили його стати охоронцем багатства, яке належало його новій батьківщині. Швидко запхнувши гроші в саквояж, він закрив його, висунувся з вікна й кинув свою здобич у густе апельсинове дерево, що росло в маленькому палісаднику біля готелю.

У Кораліо, де так люблять розмовляти з приїжджими, вам розкажуть, чим закінчилася ця драматична історія. Розкажуть, як представники закону, почувши тривогу, що духу примчали до готелю – *comandante* в червоних пантофлях і в куртці, як у метрдотеля, із шаблею при боці, солдати з довжелезними рушницями, офіцери, яких було більше, ніж солдатів, і які на ходу чіпляли на себе еполети та золоті аксельбанти, босі поліцаї (тільки вони й були здатні на щось у тому натовпі) та збентежені жителі всіх кольорів і відтінків.

Кажуть, що обличчя мертвого було дуже спотворене пострілом, але Гудвін та перукар Естебан упізнали в загиблому президента Мірафлореса. На ранок телеграф уже був полагоджений, почали прибувати телеграми, й історія втечі президента стала відома всім. У Сан-Матео революційна партія без будь-якого опору захопила скіпетр влади, і гучні *vivas*[25] непостійного простоліуду швидко згладили в пам'яті будь-який інтерес до бідолашного Мірафлореса.

Вам розкажуть, як новий уряд обнищпорив міста і обшукав шляхи, намагаючись віднайти саквояж з анчурійськими фінансами, що їх, як відомо, захопив із собою президент, але все було марно. У Кораліо сам сеньйор Гудвін став на чолі загону, що прочесав місто так само ретельно, як жінка розчісує свої коси. Але гроші так і не знайшлися.

Мертвого поховали без почестей, на задвірках Кораліо, недалеко від місточка, перекинутого через поросле мангровими деревами болото, і за один реал перший-ліпший хлопець покаже вам тепер його могилу. Кажуть, що стара жінка, у якої перукар голив президента, поклала в нього в головах колоду й випалила на ній напис розпеченим залізом.

Ви дізнаєтеся також, що сеньйор Гудвін, мов кам'яна гора, захистив донну Ізабеллу Гілберт у дальші гіркі дні; що її минуле перестало бентежити його (коли воно взагалі його бентежило); що її легковажна примхливість (коли вона взагалі була у неї) зникла безслідно, що вони одружились і зажили щасливо.

Американець побудував собі дім за містом, на невеличкому узвишші під горою. Дім побудовано з дорогого місцевого дерева – в інших краях за саме дерево можна було б виручити величезні гроші, – а також із бамбука, цегли, скла та місцевої глини. Навколо дому – справжній рай, але такий самий рай і всередині дому. Коли місцеві жителі розповідають про внутрішнє обладнання домівки Гудвіна, вони в захопленні знімають угору руки. Там підлога – як дзеркало, там шовкові сріблясті індіанські килими ручної роботи, там великі статуї та картини, музичні інструменти та оздоблені шпалерами стіни. "Ви тільки уявіть собі!" – вигукують тубільці. Але ніхто не розкаже вам у Кораліо (як ви самі згодом побачите), що сталося з грішми, закинутими тієї пам'ятної ночі в апельсинові зарості. Та про це – потім, бо пальми тріпочуть від легенького вітерця, закликаючи нас до розваг та веселощів.

V. ЩЕ ОДНА ЖЕРТВА КУПІДОНА

Сполучені Штати Америки, порившись на своєму складі консульського лісу, вибрали містера Джона де Граффенріда Етвуда[26] з містечка Дейлсбург, штат Алабама, наступником консула Уїлларда Джедді, що вийшов у відставку.

При всій пошані до містера Етвуда, ми повинні відзначити, що він сам настійно домагався цього призначення. Так само, як і самовигнанець Джедді, він став жертвою лукавої жіночої усмішки, яка примусила його вдатись до цього крайнього засобу – обійняти посаду під зверхністю ненависного федерального уряду, аби тільки поїхати далеко-далеко від дому й ніколи більше не бачити зрадливих прекрасних очей, що занапали його молоде життя. Місце консула в Кораліо, здавалось, обіцяло досить відлюдний і романтичний притулок, обіцяло забарвити ідилічні сцени дейлсбурзького життя необхідною домішкою драматизму.

Саме в той час, коли Джонні розігрував роль жертви Купідона, він збагатив довгий список нещасть, які спіткали це узбережжя, своїми знаменитими маніпуляціями на взуттєвому ринку й своїм незрівнянним фокусом, коли найнікчемніший і нікому не потрібний на його батьківщині бур'ян обернувся в цінний об'єкт міжнародної торгівлі.

Як це часто буває, все почалося з любовної історії, замість того, щоб нею скінчитись. У Дейлсбурзі жив собі Еліджа Гемстеттер, власник універсального магазину. Вся сім'я його складалася з єдиної доньки, яку звали Розіною. Це ім'я цілком винагороджувало її за немилозвучне прізвище Гемстеттер. У молодій дівчини було стільки принадних якостей, що серця навколишніх молодих людей відчували несказанне хвилювання.

І найбільше хвилювався Джонні, син судді Етвуда, що мешкав у великому старовинному особняку на околиці Дейлсбурга.

Здавалось, принадна Розіна повинна була з радістю прийняти залицяння Етвуда: адже прізвище Етвудів – задовго до війни й після війни – було у великій пошані в цілому штаті. Здавалось, що вона з радістю погодиться переселитись у той величний, напівпорожній старовинний будинок. Але сталося інакше. На обрії з'явилася хмара, загрозлива, купчаста хмара, в образі веселого меткого фермера, який наважився виступити суперником високородного Етвуда.

Одного вечора Джонні поставив Розіні запитання, що його молодша частина людського роду вважає дуже серйозним. Були наявні всі потрібні аксесуари – місяць, олеандри, магнолії, пісня дрозда-пересмішника. Чи впала тоді поміж ними тінь Пінкні Доусона, удачливого молодого фермера, нам невідомо, але відповідь Розіни була несприятлива для Джонні. Містер Джон де Граффенрід Етвуд віддав такий низький уклін, що доторкнувся капелюхом до трави, й пішов геть з високо піднесеною головою, почувавши, однак, що його герб і серце глибоко ображені відповіддю Розіни. Якось Гемстеттер відмовила Етвудові! Прокляття!

Того року у Сполучених Штатах, серед інших напастей, був президент-демократ. Суддя Етвуд був бойовий кінь демократичної партії. Джонні умовив його натиснути на деякі пружини, щоб одержати посаду за кордоном. Йому хотілось поїхати світ за очі. Може, Розіна коли-небудь зрозуміє, як широко й вірно він любив її, і впустить ненароком слізку – в ті самі вершки, що збиратиме на сніданок для Пінка Доусона.

Політичні пружини подались, і Джонні призначили консулом у Кораліо. Перед від'їздом він зайшов до Гемстеттерів попрощатись. У Розіни в той день чомусь були червоні повіки, і якби Джонні зостався з нею наодинці, то Сполученим Штатам довелося би підшукувати для Кораліо іншого консула. Але з ними був Пінк Доусон. Він, як звичайно, говорив про свій фруктовий сад на чотириста акрів, про поле люцерни на три милі, про пасовисько на двісті акрів. Тим-то Джонні залишилось тільки холодно потиснути руку Розіні, наче він мав одлучитись на кілька днів до Монтгомері. О, ці Ет-вуди при нагоді вмili триматися з королівською гідністю!

– Якщо вам, Джонні, трапиться там яке-небудь вигідне дільце, куди варто вкласти капітал, неодмінно сповістіть, – сказав Пінк Доусон. – Думаю, що в мене завжди знайдеться кілька зайвих тисяч, щоб пустити в оборот.

– Неодмінно, Пінк, – привітно відказав Джонні. – Як тільки натраплю на щось подібне, з радістю виконаю вашу просьбу.

І от Джонні опинився в Мобілі, де сів на фруктовий пароплав до Анчурії. Коли новий консул прибув до Кораліо, місцеві краєвиди заповнили його увагу. Йому було тільки двадцять два роки. Молодість не носить свого горя, як сорочку на тілі: це доля старших. Влада його не довічна. Надходить час, і воно минає – змінюється сильнішими почуттями.

Біллі Кйоу і Джонні якимось відразу подружились. Кйоу повів нового консула по місту й познайомив із жменькою американців, кількома французами та німцями, з яких складався місцевий контингент "іноземців". А потім, як заведено, йому довелося офіційно представитись місцевим властям і з допомогою перекладача вручити їм свої вірчі грамоти.

Цей виходець із Півдня чимсь привернув до себе симпатію пройдисвіта Кйоу. Поводився він просто, майже по-хлоп'ячому, проте в ньому вже почувалась і холодна безоглядність, властива людям старшого віку й більшого життєвого досвіду. Ні мундири, ні титули, ні канцелярська тяганина, ні чужі мови, ні гори, ні море – ніщо не пригнічувало його свідомості. Це була доросла дитина, цей Етвуд із Дейлсбурга, і кожний міг прочитати його найпотаємнішу думку в самому її зародку.

Джедді зайшов до консульства, щоб ознайомити свого наступника з його обов'язками. Разом з Кйоу він намагався зацікавити нового консула, докладно розповідаючи, чого саме очікує від нього уряд.

– От і добре, – сказав Джонні з гамака, що заміняв йому службове крісло. – Коли трапиться яка-небудь робота, ви зробите її за мене. Не думайте ж ви, що член демократичної партії накинеться на роботу зразу ж після свого призначення?

– Може б, ви переглянули оці заголовки, – запропонував Джедді. – Тут перераховуються різні статті експорту, потрібні вам для звіту. Фрукти записано по видах; а отут – цінні породи дерева, кава, каучук...

– Цей останній пункт звучить приємно, – перебив містер Етвуд. – Звучить так, ніби його можна розтягти. Я хочу купити новий прапор, мавпу, гітару та бочку ананасів. Чи можна це все перекрити каучуком?

– Це тільки статистика, – сказав Джедді, усміхаючись. – А вам потрібна стаття видатків. Вона відзначається деякою еластичністю. Державний департамент іноді не дуже старанно перевіряє "канцелярські витрати".

– Ми тільки гаємо час, – укинув Кйоу. – Етвуд – природжений дипломат. Він проникає в саму суть справи одним поглядом свого орлиного ока. В кожному його слові відчувається справжній адміністративний геній.

– Я обійняв цю посаду не для того, щоб працювати, – ліниво пояснив Джонні.

– Мені просто захотілось поїхати в таке місце, де не розмовляють про ферми. Адже їх тут, здається, немає?

– Таких, до яких ви звикли, немає, – відповів екс-консул. – Тут не вміють обробляти землю. В Анчурії ще не бачили ні плуга, ні косарки.

– Ця сторона якраз для мене, – промимрив консул і відразу ж заснув.

Веселий фотограф і далі підтримував дружбу з Джонні, незважаючи на одверті обвинувачення, ніби він хоче в такий спосіб зберегти за собою переважне право на крісло в пожаданому холодку на задній веранді консульського будинку. Але чи то з егоїстичних, чи то з дружніх мотивів, а Кйоу домігся-таки цього завидного привілею. Майже щовечора вони сиділи там обидва обличчям до моря, задерши ноги на поруччя й присунувши ближче сигари та бренді.

Якось увечері вони сиділи там, майже не розмовляючи, бо їхня бесіда поступово затихла, поглинута безмовністю чарівної ночі. Світив великий, повний місяць. Море було перламутрове. Все затихло навколо, бо вітерець повівав слабенько; місто лежало втомлене, жадливо домагаючи нічної прохолоди. На рейді стояв фруктовий пароплав "Андадор" компанії "Везувій"; він уже був повністю навантажений і мав відплисти о шостій ранку. Берег спустів. Місяць сяяв так ясно, що з веранди можна було бачити, як блищать камінці на березі, змочені тихим прибоєм. Потім з'явився невеличкий парусник; він плів повільно, близько тримаючись берега, білокрилий, наче великий морський птах. Курс його відхилявся румбів на двадцять від напрямку вітру, й тому парусник весь час повертав то вправо, то вліво, поволі описував великі півкола, нагадуючи граційні рухи ковзаняра.

Ось він волею матросів опинився знов біля самого берега, цього разу насупроти консульства, і тут з парусника долинули якісь чисті, дивовижні звуки, ніби ельфи засурмили у свій ріг. Так, це могла бути чарівна сурма, ніжна, тремка, несподівана, й вона натхненно награвала знайому мелодію "О краю мій рідний".

Ця сцена була гідна країни лотоса. Влада моря, тропіків, таємничість, якою віє від кожного нового паруса, особлива принадність музики на осяяній місяцем воді – все це чарувало й заколисувало. Джонні Етвуд піддався чарам і згадав Дейлсбург; але Кйоу, розгадавши природу мандрівного соло, скочив з місця, підбіг до поруччя, і його оглушливий оклик розбив на друзки тишу Коралію, наче постріл із гармати.

– Меллінджер, агов!

Парусник саме відхилився від берега, але з нього виразно почулась відповідь:

– Прощай, Біллі!... їду додому... прощай!

Парусник прямував до "Андадора". Очевидно, якийсь пасажир, одержавши дозвіл на виїзд у якомусь дальшому пункті на узбережжі, поспішав до фруктового судна, поки воно не вирушило у зворотний рейс. Мов чепуриста горличка, невеличке суденце проробляло й далі свої примхливі маневри, аж поки його білий парус не злився з великим силуетом пароплава.

– Це Г. П. Меллінджер, – пояснив Кйоу, знов опускаючись у крісло. – Повертається до Нью-Йорка. Він був особистим секретарем у покійного втікача-президента цієї фруктово-бакалійної крамнички, що її називають тут республікою. Тепер його службі кінець, і Меллінджер, мабуть, дуже радий.

– Чому він зникає під музику, мов Зозо, королева фей? – запитав Джонні. – Чи хоче показати їм, що йому до всього байдуже?

– Ті звуки, що ви чули, – з грамофона, – сказав Кйоу. – Він купив його в мене. Меллінджер набивав тут собі кишені дуже оригінальним способом. Ця музична машинка якось виручила його, й з того часу він ніколи з нею не розлучається.

– Розкажіть про це, – попросив Джонні, виявляючи зацікавленість.

Я не блискучий оповідач, – відказав Кйоу. – Я користуюсь язиком, щоб розмовляти. А коли пробую що-небудь розповісти, слова вискакують з мене як попало й коли вдаряються об повітря, то іноді виходить дещо, а іноді й нічого не виходить.

– Я хочу послухати про його спосіб, – домагався Джонні. – Ви не маєте права відмовлятися. Адже я вам усе розповів про Дейлсбург: про всіх чоловіків, жінок, навіть про кожен стовп у місті.

- Гаразд, розкажу, - відгукнувся Кйоу. - Я вже казав, що інстинкт оповідача в мене не розвинувся. Але не вірте. Цього мистецтва я набув разом з багатьма іншими талантами та науками.

VI. ГРАМОФОН І ЧЕСНІСТЬ

- Що ж то за спосіб? - запитав Джонні з нетерпінням, властивим широкій публіці в подібних обставинах.

- Закони мистецтва та філософії не дозволяють відповідати на такі запитання, - спокійно відказав Кйоу. - Мистецтво розповіді полягає в тому, щоб приховувати від слухачів усе, що найбільше цікавить їх, аж поки ви не викладете свої заповітні думки про всякі сторонні речі. Хороше оповідання - все одно, що гірка пілюля, тільки цукор у неї не зверху, а всередині. Отже, з вашого дозволу, я почну з гороскопа племені черокі, а скінчу добропристойною пісенькою на грамофоні.

Ми з Генрі Горсколларом привезли в цю країну перший грамофон. Генрі був на одну чверть черокі; на сході він навчився футбольного жаргону, а на заході - горілчаної контрабанди, він був такий самий джентльмен, як ми з вами. Веселий і жвавий, футів шести заввишки, він рухався, як гумова шина. Так, це був невеличкий чоловічок, приблизно п'яти футів і п'яти дюймів або ж п'яти футів і одинадцяти дюймів. Ви б сказали про нього, що це досить високий чоловік середнього зросту. Йому довелось вийти з коледжу один раз, а з тюрми Маскогі - тричі. Цей заклад він одвідував у зв'язку з довозом та продажем віскі. Генрі Горсколлар ніколи не дозволяв жодній тютюновій крамниці ховатись у нього за спиною[27]. Ні, він був не з того племені індіанців.

Ми з Генрі зустрілись у Тексаркані й там розробили наш грамофонний план. У нього було триста шістдесят доларів, виручених за ділянку землі в резервації. А я тоді саме втік з Літл-Рока у зв'язку з нещасливою вуличною пригодою, яка сталась у мене перед очима. Чоловік стояв на ящику й пропонував усім охочим золоті годинники - футляри на гвинтиках, заводяться голівкою, дуже елегантні. У крамниці треба віддати за такий двадцять монет, а тут віддавали по три долари за штуку, й люди просто билися за них. Той тип знайшов десь чемодан таких годинників і тепер розпродавав їх, мов гарячі пиріжки. Покришку було важко відгвинтити, але люди прикладали футляр до вуха, і з-під неї чулось таке приємне й заспокоїливе цокання. Трос з тих годинників були справжні, а всі інші фальшиві. Га? Дуже просто. Порожні футляри, і в кожному - твердий чорний жучок, із тих, які кружляють звичайно навколо електричних лампочок. Оці самі жучки так старанно відстукують хвилини та секунди, що можна заслухатись. Так отой тип уторгував двісті вісімдесят вісім доларів і потім виїхав з Літл-Рока, бо знав: коли настане пора заводити ті годинники, потрібен буде ентомолог, а в нього - зовсім інший фах.

Отже, як я вже казав, у Генрі було триста шістдесят доларів, а в мене двісті вісімдесят вісім. Ідея ввезти грамофон у Південну Америку з'явилась у Генрі, а я охоче підтримав її, бо взагалі люблю всяку машинерію.

- Латинські раси, - каже Генрі, сиплючи словами, вивченими в коледжі, - особливо легко стають жертвою грамофона. У них артистична вдача. Вони тягнуться до музики, барв, веселощів. Вони віддають гроші катериншикові з чотириногим курчам на ярмарку, хоч за бакалію та плоди хлібного дерева не платили вже багато місяців.

- В такому разі, - кажу я, - будемо експортувати латинцям музичні консерви. Але мені впам'ятку, що містер Юлій Цезар у своєму звіті про них сказав: "Omnia Gallia in tres partes divisa est"[28], а це все одно, що сказати: "Гордого галла треба трясти, скільки сили єсть".

Мені дуже не хотілось показувати свою освіту, але я не міг припустити, щоб у синтаксисі мене побив простий індіанець, представник раси, якій ми нічого не завдячуємо, крім землі, що на ній стоять Сполучені Штати.

Ми купили у Тексарвані чудовий грамофон – найкращої марки – та з півчемодана пластинок. Спакувались і вирушили поїздом до Нового Орлеана. У прославленому місті патоки та непристойних негритянських пісень ми сіли на пароплав і попрямували до Південної Америки.

Ми висадились у Солітасі, за сорок миль звідси. Містечко на вигляд цілком пристойне. Чистенькі, біленькі будинки. Коли подивишся, як вони стирчать серед розкішної природи, пригадуються круті яйця в салаті.

У передмісті – цілий квартал гір-хмарочосів. Тримаються вони напрочуд спокійно, наче зібрались там тільки для того, щоб подивитись на місто. А море весь час нашіптує на березі своє "ш-ш-ш-ш"... Інколи стиглий кокосовий горіх ляпне на пісок. І знов – анічичирк. Тихеньке, дуже тихеньке містечко. Я так думаю: коли архангел Гавриїл просурмить у свою сурму, й вагон рушить, і Філадельфія вчепиться за останній ремінь, а Пайн-Галлі, штат Арканзас, повисне на задній приступці, тоді цей Солітас нарешті прокинеться й запитає, чи не сказав хто чого.

Капітан зішов з нами на берег і зголосився очолити те, що йому забажалось назвати похоронною процесією. Він представив мене й Генрі консулові Сполучених Штатів та ще одному, рудому – начальникові Департаменту Комерсантських та Лицедійних Передбачень, як було зазначено на його вивісці.

– Я знов загляну сюди за тиждень, – каже капітан.

– А ми тим часом уже загрибатимемо гроші у внутрішніх містах Анчурії, – відказали ми йому, – з допомогою нашої гальванізованої примадонни та точних копій оркестру Сузи, що вишкрібає марші з покладів олова.

– Нічого ви не загрибатимете, – каже капітан. – Ви будете загіпнотизовані. Перший-ліпший джентльмен із публіки, який погодиться ступити на сцену й глянути в вічі цій країні, повірить, що він – тільки муха в стерилізованих вершках. Ви стоятимете по коліна в морі й чекатимете на мене, а ваша машинка для виготовлення гамбургських біфштексів із шанованої досі музики гратиме: "Щасливий той, хто в рідному краю".

Генрі взяв із своєї пачки верхню двадцятку й одержав від Лицедійного бюро папірець із червоною печаткою і якоюсь байкою на місцевому діалекті, а здачі не одержав.

Потім ми накачали консула червоним вином і попросили сказати кілька слів про наше майбутнє. Він був худий, моложавий, років за п'ятдесят, чи то француз, чи то ірландець, нудьга, а не чоловік. Еге ж, якийсь плюсклий – його й вино не могло розворушити, схильний до ситості та меланхолії.

Мабуть, якийсь голландець, дуже сумний і по-своєму добродушний.

– Чудовий винахід, – каже він, – найменований грамофоном, ще ніколи не вторгався на це узбережжя. Люди тут іще не чули його. А коли й почують, то не повірять. Це простодушні діти природи; прогрес іще не навчив їх слухати увертюру з консервної банки, а регтайм[29] може штовхнути їх на криваве повстання. А втім, ви можете спробувати. В кращому разі, населення просто не прокинеться, коли ви почнете грати. На людей це може вплинути двояко, – каже консул. – Або вони сп'яніють, слухаючи, як той полковник із Атланти при звуках маршу "Вперед у Джорджію", або ошаліють і переведуть мелодію в інший ключ сокирою, а вас укинуть у тюрму. В останньому випадку, – каже консул, – я виконаю свій обов'язок: пошлю каблограму в державний департамент, накрию ваші тіла зоряним прапором, коли вас розстріляють, і пригрожу їм помстою країни з найбільшим у світі експортом золота й найміцнішими фінансами. Мій прапор і так уже весь продірявлений кулями, –

каже консул, – і все через отаке. Вже два рази, – каже консул, – я телеграфував урядові, щоб сюди надіслали пару канонерок для захисту американських громадян. Один раз департамент надіслав мені пару канарок. Вдруге, коли тут збиралися скарати на смерть чоловіка на прізвище Піс, вони переслали мою телеграму в департамент сільського господарства. А тепер потурбуймо сеньйора, що стоїть за стойкою, хай він дасть нам іще пляшку червоного вина.

Такий монолог прочитав нам з Генрі консул у Солітасі.

Незважаючи на пересторогу, ми того ж вечора найняли кімнату на Кальє де лос Анхелес, головній вулиці, що тягнеться понад берегом, і поставили там свої чемодани. Кімната була простора, темна й весела, тільки замала. Вікна виходили на іншу вулицю з будиночками та оранжерейними рослинами. Місцеві селяни ходили туди й сюди по прекрасному пасовиську між тротуарами. їй-право, це скидалось на оперний хор, коли на сцену от-от має вийти шах Кафузлум.

Ми саме стирали порошок зі своєї машини, готуючись до завтрашнього дня, коли високий, вродливий білий чоловік у білому костюмі зупинився біля наших дверей і зазирнув до кімнати. Ми запросили його, й він уступив у кімнату й безцеремонно оглянув нас. Він жував довгу сигару й задумливо мружився, мов дівчина, що вибирає сукню для балу.

– Нью-Йорк? – запитує він нарешті, звертаючись до мене.

– З самого початку й час від часу, – кажу йому. – Невже ще не зітерлось?

– Вгадати не важко, якщо розумієшся на цьому, – каже він. – Це видно по жилету. Ніде більше не вмють правильно покроїти жилет. Піджак – можливо, але жилет – ніколи.

Потім цей білий дивиться на Генрі Горсколлара й вагається.

– Індіанець, – каже Генрі. – Приручений індіанець.

– Меллінджер, – каже білий. – Гомер П.Меллінджер. Ну, хлопці, ви конфісковані. Ви тут – як діти в лісі, без няньки й без арбітра, і мій обов'язок – допомогти вам зачепитися за що-небудь. Я виб'ю підпірки й гарненько спушу вас на прозору водичку цієї брудної тропічної калюжі. Вас треба охрестити – й коли ви підете зі мною, я розіб'ю пляшку вина об вашу носову частину, як цього вимагає звичай.

Ну, після цього ми аж два дні гостювали у Гомера П.Меллінджера. Цей чоловік був неабиякою персоною в Анчурії. Він знав своє діло. Він був справжній Кафузлум. Коли ми з Генрі були діти в лісі, то він був птах-вівчарик, що спурхнув до нас із найвищої гілки. Ми з ним та з Генрі Горсколларом узялися за руки й почали скрізь тягати свій грамофон і гуляти на всю губу. Ми заходили в кожні відчинені двері й заводили нашу машину, і Меллінджер закликав людей звернути увагу на хитромудру музику та па його ширих друзяк Se?ores Americanos[30]. Оперний хор пройнявся глибокою пошаною до нас і ходив слідом з хати до хати. Після кожної пластинки нам підносили випити чого-небудь нового. Щодо випивки, у місцевих жителів є дуже приємні способи – вони так і вкарбовуються в пам'ять. Надрубується зелений кокосовий горіх і наливається в нього, просто у сік, французький коньяк та інші присмаки. Ми пили й це, й ще багато дечого.

Наших з Генрі грошей ніхто не брав, наче вони були фальшиві. За все платив Гомер П.Меллінджер. Цей чоловік умів знаходити пачки банкнот у таких місцях на своїй особі, де сам Герман Чарівник не виявив би, як то кажуть, ні кроля, ні яєчні. Він міг би заснувати кілька університетів, зібрати колекцію орхідей, і в нього б ще зосталось досить грошей, щоб скупити голоси всіх кольорових виборців у країні. Ми з Генрі частенько задумувались, де він добуває стільки дурних грошей. Якось увечері він відкрив свій секрет.

- Хлопці, - сказав він, - я душив вас. Ви думаєте, я просто собі метелик. А насправді - ніхто в цій країні стільки не працює, як я. Я висадився на цьому березі десять років тому, а перед двома роками став тут найбільшою фігурою. Я міг би коли завгодно обкрутити навколо пальця оцю лимонадну республіку. Я звіряюсь на вас, бо ви - мої земляки й гості, хоч ви й сповнили мою другу батьківщину найгіршою системою шумів, яку будь-коли клали на музику.

Я обіймаю пост особистого секретаря у президента республіки, і мій обов'язок - керувати нею. Мого імені немає в офіційних документах, а тим часом я - все одно, що гірчиця в приправі до салату. Всі закони, що проходять через конгрес, усі концесії, на які дається дозвіл, усі мита на імпорт, які збираються в країні, все справа рук Г.П.Меллінджера. В парадній приймальні я наливаю чорнило в чорнильницю президента і обшукую приїжджих чиновників, чи немає при них кинджала або динаміту, але в задній кімнаті я диктую урядові політику республіки. Ви нізачо не догадаєтесь, як я домогся такого впливу. Такої штуки, мабуть, ще ніхто не вигадував. Ось послушайте. Пам'ятаєте напис на шкільних зошитах: "Чесність - найкраща політика"? Оце воно й є. Я став добувати гроші чесністю. Я єдиний чесний чоловік на всю республіку. Уряд про це знає; народ знає; знають і всякі темні люди, хабарники; знають і концесіонери-іноземці. Я примушую уряд тримати своє слово. Коли людині пообіцяли посаду, вона її одержує. Коли іноземний капітал купує концесію, він дістає те, чого йому треба. У мене тут монополія на чесність - і жодної конкуренції. Якби полковник Діоген прийшов сюди із своїм ліхтарем, він би мав мою адресу за дві хвилини. Грошей це дає не бозна-скільки, але зате справа певна, і вночі спиш спокійно.

Таку промову виголосив нам з Генрі Гомер П.Меллінджер. А трохи згодом здобувся ще й на таке зауваження:

- Хлопці, сьогодні ввечері я влаштовую суаре[31] для цілої банди найвизначніших тутешніх жителів, і мені потрібна ваша допомога. Ви принесете з собою вашу лузалку для кукурудзи, щоб вечірка була схожа на вечірку. Передбачається одна важлива справа, але її поки що не слід розголошувати. Я вже багато років страждаю від того, що немає з ким гульнути, немає перед ким похвастати. Інколи мене обсідає така туга за батьківщиною, що я охоче віддаю би всі свої привілеї й прибутки, аби тільки хоч одну годину провести в Нью-Йорку, замовити собі на Тридцять Четвертій вулиці кухоль пива та сендвіч з ікрою, постояти й подивитись, як проходять повз тебе трамваї, понюхати, як пахнуть смажені горіхи у фруктовій крамничці старого Джузеппе.

- Чудова ікра, - сказав я, - буває в кафе Біллі Ренфро, на розі Тридцять Четвертої та...

- Істинна правда, - перебиває Меллінджер. - І якби ви мені сказали, що знаєте Біллі Ренфро, я б чортзна-що вигадав, аби тільки зробити вам приємність. Біллі грав зі мною в одній футбольній команді у Нью-Йорку. От чоловік, який ні разу не покривив душею! Я тут зробив собі бізнес із чесності, а він - навпаки - втрачається заради неї. Carrambos! Іноді мені страшно бридає ця країна. Тут усе наскрізь прогнило. Від президента до останнього батрака на кавових плантаціях, усі тільки й думають, як би утопити один одного й зідрати шкуру зі свого приятеля. Досить погоничеві мулів зняти бриль перед яким-небудь урядовцем, як той уже вважає себе народним кумиром і готується заварити революцію, скинути уряд. Серед усякої чорної роботи, яку доводиться виконувати особистому секретареві, є й така: пронюхувати про подібне й вчасно натискати на гальмо, щоб революції не встигли поспувати фарбу па державній власності. Для цього я й

приїхав у це запліснявіле прибережне містечко. Тутешній губернатор та його банда готують повстання. Імена змовників мені відомі, й усі вони запрошені на сьогоднішній вечір до Г.П.М. послухати грамофон. Таким чином я зберу їх до купи, а потім усе в нас піде за програмою.

Ми сиділи втріох за столиком у пивниці Всіх Святих. Меллінджер підливав нам вина, й вигляд у нього був заклопотаний. Я роздумував.

– Це хитрий народ, – сказав він трохи неспокійно. – їх фінансує один закордонний каучуковий комбінат, і кишені в них набиті грішми для хабарів. Мені осточортіла ця оперетка, – каже Меллінджер. – Хочеться понюхати, як пахне Іст-Рівер, і знову надіти підтяжки. Інколи мені кортить покинути цю службу, але – чорт би забрав мене! – я все ж таки пишаюсь нею, мов дурень. "Он іде Меллінджер, – кажуть у цих місцях. – Por Dios![32] Його не купиш і за мільйон!" Я хотів би захопити цю характеристику в Нью-Йорк і показати коли-небудь Біллі Ренфро. Саме це й піддає мені стійкості, коли я бачу жирну дичину, якою легко можна заволодіти, варто тільки подати знак... І відмовитись від свого способу. Зі мною погані жарти, присягаюсь богом! І вони знають це. Свої гроші я заробляю чесно й зразу ж витрачаю. Але настане час, буде в мене капітал, і тоді я повернусь додому і їстиму ікру разом з Біллі. Сьогодні ввечері я покажу вам, як треба поводитися з цією продажною бандою. Я покажу їм, хто такий Меллінджер, особистий секретар, де в нього лице, а де виворіт!

Тут у Меллінджера затремтіли руки, й він розбиває стакан об шийку пляшки. А я собі думаю: "Ну, білий чоловіче, коли я не помиляюсь, то ти вже накинув красчком ока на підкладений тобі ласий шматочок!"

Того вечора, як домовлено, ми з Генрі принесли грамофон у глиняний будиночок на брудній боковій вуличці, зарослій по коліна травою. Ми опинились у довгастій кімнаті, освітленій чадними гасовими лампами. Там було багато стільців, а в глибині кімнати стояв стіл. Меллінджер був уже на місці; він ходив по кімнаті, дуже стурбований, жував сигару за сигарою, випльовував їх і кусав ніготь на великому пальці лівої руки.

Незабаром почали сходитися запрошені на концерт. Вони прибували двійками, трійками й цілими мастями. Шкіра у них була найрізноманітніших відтінків – від недавно обкуреної пінкової люльки до вакси, якою чистять лаковані черевики. Вони були надзвичайно ввічливі й просто не тямалися від щастя сказати сенйорові Меллінджеру "добрий вечір". Я розумів їхню іспанську мову – два роки я працював біля насоса в мексиканській срібній копальні й усе пам'ятав, але не подавав знаку.

Їх уже зібралось душ із п'ятдесят, і всі посідали, коли в кімнату залетіла й сама матка вулика, губернатор. Меллінджер зустрів його на порозі й провів на почесне місце. Коли я побачив цього латинця, я зрозумів, що список Меллінджера, особистого секретаря президента, вже вичерпаний. Це був високий, пухкий чоловік калашного кольору, з очима, як у старшого лакея в готелі.

Меллінджер без запинки пояснив кастільським наріччям, що в нього душа мало не вискочить від радості й що він може показати своїм шановним друзям найвизначніший винахід Америки, чудо нашого століття. Генрі зрозумів натяк і поставив шикарну пластинку з духовим оркестром – і так почалось гуляння. Губернатор трохи кумекав по-англійськи, і коли музика захарчала і обірвалася, він каже:

– Д-дуже гарно. Gr-r-r-racias[33] американським джентльменам за такий прекрасний музика.

Стіл був довгий, і ми з Генрі сиділи в одному його кінці, під стіною.

Губернатор сидів у другому кінці. Гомер П.Меллінджер стояв збоку. Я щойно

подумав, як же Меллінджер візьметься до своєї справи, коли доморослий талант несподівано сам відкрив засідання.

Цей губернатор тільки й думав про повстання та політику. Здавалось, він був готовий на все й тільки ждав свого часу. Він був сама увага й безпосередність. Він поклав руки на стіл, а обличчям обернувся до секретаря.

– Сеньйори американці розуміють іспанську мову?– питає він по-своєму.

– Ні, не розуміють, – відповідає Меллінджер.

– Тоді слухайте, – швидко провадить латинець. – Музика – штука досить приємна, але тепер непотрібна. Краще поговоримо про справу. Я чудово розумію, для чого ми сюди зібрались, оскільки я бачу тут моїх співвітчизників. Вам уже шепнули вчора, сеньйоре Меллінджер, про наші пропозиції. Сьогодні ми скажемо все. Ми знаємо, що президент дуже прихильний до вас і що ви людина впливова. Уряд скоро зміниться. Ми цінімо ваші заслуги. Ми так дорожимо вашою дружбою й вашою допомогою, що... – Тут Меллінджер підносить руку, але губернатор стримує його. – Не кажіть нічого, поки я не скінчу.

Потім губернатор витягає з кишені пакуночок, загорнутий у папір, і кладе його на стіл біля руки Меллінджера.

– Тут ви знайдете п'ятдесят тисяч доларів американськими грошми. Ви не можете нам перешкодити, але можете відробити цю суму. Повертайтеся до столиці й виконуйте наші інструкції. Гроші заберіть. Ми довіряємо вам. В пакеті ви знайдете папірець, де докладно повідомляється, яких саме послуг ми сподіваємось од вас. Ви вчините нерозумно, коли відмовитесь.

Губернатор замовк і вступив у Меллінджера погляд, дуже виразний і пильний. Я глянув на Меллінджера й відчув задоволення, що Біллі Ренфро не бачить його в цю хвилину. На лобі в нього виступив піт, він стояв, наче німий, постукуючи кінчиками пальців по пакету. Ця рябомиза банда наважилась на його "спосіб". Йому треба було тільки змінити свої політичні погляди й засунути всі п'ять пальців у кишеню.

Генрі пошепки питає мене, що означає цей антракт. Я пошепки відповідаю: "Г.П. підсунули хабар сенаторських розмірів, і ці пройдисвіти зовсім збили секретаря з пантелику". Я помітив, що рука Меллінджера підсовується до пакета. "Він слабне", – шепнув я Генрі. "Ми йому нагадаємо, – каже Генрі, – про смажені горіхи на Тридцять Четвертій вулиці, в Нью-Йорку".

Генрі нахилився, видобув з нашого кошика пластинку, тихенько поставив її й пустив грамофон. Це було соло на корнеті, дуже штучне й красиве, й називалось воно "О краю мій рідний". Поки пластинка крутилась, жоден з півсотні гостей у кімнаті не поворухнувся, а губернатор весь час дивився на Меллінджера. Я бачив, як голова Меллінджера підводилась вище й вище, а рука відповзала геть від пакета. Поки не прозвучала остання нота, ніхто з гостей не обізвався. І тоді Гомер П.Меллінджер бере пачку грошей і жбурляє її в обличчя губернаторові.

– Ось моя відповідь, – каже Меллінджер, особистий секретар президента. – А вранці буде ще одна. У мене є докази, що всі ви, до одного, змовники проти уряду. Вистава скінчилася, джентльмени.

– Залишився ще один акт, – укидає губернатор. – Оскільки мені відомо, ви тільки служник у президента, переписуєте листи та відповідаєте на стук у двері. А я тут губернатор. Сеньйори, в ім'я нашої спільної справи я закликаю схопити цю людину!

Строката банда змовників відсунула стільці й пішла в наступ усією масою. Я зрозумів, що Меллінджер припустився помилки, зібравши до купи для цієї вистави усіх своїх ворогів. По-моєму, він припустився ще однієї помилки, але не варто згадувати про неї, оскільки у нас із Меллінджером різні

погляди на чесність, відповідно до наших оцінок та переконань. В кімнаті було тільки одне вікно та одні двері, й то в передньому кінці. І от півсотні латинців гуртом наступають на Меллінджера, вчиняють обструкцію його законодавству. Можна сказати, що нас було троє, бо ми з Генрі одночасно заявили, що Нью-Йорк і плем'я черокі допомагатимуть слабшій стороні.

І тоді Генрі Горсколлар узяв слово щодо непорядку ведення зборів і втрутився в дискусію, чудово продемонструвавши переваги американського виховання, коли воно поєднується з природними здібностями та вродженою культурністю індіан. Він підвівся і обома руками пригладив волосся, як маленькі дівчатка, коли сідають до рояля.

– Станьте за мною, ви, обидва, – каже Генрі.

– Що ти задумав, начальнику? – запитав я.

– Я гратиму центрального, – каже Генрі своєю футбольною говіркою. – У них немає жодного путящого нападаючого. Не відставайте від мене – й більше вогню!

І потім з рота цього цивілізованого червоношкірого вилетіла така дивовижна система звуків, що вся громада латинців зупинилась і замислилась, не знаючи, що робити далі. Його декларація, видимо, поєднувала в собі бойовий клич Карлайлського коледжу з університетським спортивним гаслом племені черокі. Він ударив по шоколадній команді, мов біб із дитячого пістолета. Правим ліктем він поклав губернатора серед поля й розчистив крізь усю юрбу такий широкий прохід, що жінка вільно б могла пронести драбину до самого порога й нікого не зачепити. Нам з Меллінджером залишалось тільки просуватися слідом за Генрі.

Рівно за три хвилини ми вибралися з тієї вулички і опинились біля військових казарм, де Меллінджер розпоряджався, як у себе дома. Полковник і батальйон босоногої піхоти вийшли на вулицю й помарширували до місця, де ми давали концерт, та змовники вже зникли. Але ми захопили свій грамофон і з цим трофеєм повернулись до казарм, і грамофон грав "Всі хлопці для мене однакові".

Другого дня Меллінджер одводить мене й Генрі набік і починає сипати десятки та двадцятки.

– Я хочу купити у вас грамофон, – каже він. – Мені сподобалась остання пісенька, яку він зіграв на моїй вечірці.

– Тут більше грошей, ніж за нього заплачено, – кажу я.

– Це – з державних асигнувань, – каже Меллінджер. – Платить держава – і зовсім недорого за таку музику.

Ми з Генрі й самі це чудово знали. Ми знали, що грамофон урятував Гомерові П. Меллінджсру його спосіб добувати гроші в той самий момент, коли він ледве не втратив його. Проте ми не сказали йому, що знаємо.

– А тепер, хлопці, вам краще податись у яке-небудь інше місто на узбережжі, – каже Меллінджер, – поки я розправлюся з цими молодцями. Інакше у вас будуть неприємності. І коли вам пощастить побачити Біллі Ренфро раніше за мене, перекажіть йому, що я повернувся до Нью-Йорка, як тільки нагребу трохи грошенят... але чесним способом.

Ми в Генрі принишки й ніде не показувались, поки не повернувся наш пароплав. Побачивши, що капітан у шлюпці пристав до берега, ми пішли до моря й стали біля самої води. Капітан широко посміхнувся, коли побачив нас.

– Я ж казав, що ви ждатимете, – каже він. – А де ж гамбурзька машинка?

– Вона залишається тут, – кажу я, – щоб грати "О краю мій рідний".

– Я ж вам казав, – повторює капітан. – Ну лізьте в човен.

Отак ми з Генрі Горсколларом, – додав Кйоу, – завезли в цю країну грамофон. Генрі повернувся в Штати, а я з того часу тиняюсь тут, у тропіках. Кажуть, Меллінджер після того випадку не виїжджав нікуди без грамофона. Мабуть, він нагадував йому про його спосіб кожного разу, коли перед ним з'являлася зваблива сирена з хабарем у руці.

– А тепер він, мабуть, везе його додому як сувенір, – зауважив консул.
– Який там сувенір, – сказав Кйоу. – В Нью-Йорку йому потрібні будуть два грамофони, і щоб грали день і ніч.

VII. ДЕ ГРОШІ?

Із запалом узявсь новий уряд Анчурії здійснювати свої права й виконувати обов'язки. Насамперед він послав до Кораліо свого представника з суворим наказом розшукати, якщо можливо, державні гроші, що їх викрав нещасливий Мірафлорес.

Полковник Еміліо Фалькон, особистий секретар Досади, нового президента, був відряджений із столиці з цією важливою місією.

Бути особистим секретарем у тропічного президента не легко. Треба бути дипломатом, шпигуном, начальником над людьми, тілохранителем свого шефа – й уміти вчасно пронюхувати про змови та революції. Частенько секретар буває таємною рушійною силою в державі, творцем її політики, й тому президент вибирав собі секретаря з більшою обережністю, аніж подругу життя.

Полковник Фалькон, вродливий і чемний джентльмен з вишуканими, делікатними манерами, справжній кастілець, приїхав до Кораліо шукати загублені гроші, коли сліди вже давно запали. Тут він радився з військовими властями, що одержали розпорядження всіляко сприяти полковникові в його пошуках.

Полковник Фалькон улаштував собі головну квартиру в одному з приміщень Casa Morena. Тут із тижднів він проводив неофіційні засідання – щось на зразок суду присяжних в одній особі, – викликаючи до себе людей, які своїми свідченнями могли пролити світло на фінансову трагедію, що супроводила іншу, дрібнішу трагедію – смерть президента.

Двоє чи троє допитаних таким чином – і серед них перукар Естебан – заявили, що вони перед похороном упізнали тіло самогубця-президента Мірафлореса.

– Звичайно ж, – підтвердив Естебан всемогутньому секретареві, – то був він, президент. Подумайте: чи можна голити людину й не бачити її обличчя? Він покликав мене до себе в невеличку хатку, щоб я поголив його. Борода в нього була дуже чорна й дуже густа... Чи я бачив президента до того? А чому б ні? Я бачив його один раз у Солітасі, коли він їхав з пароплава в кареті. Коли я поголив його, він дав мені золоту монету й сказав, щоб я держав язик за зубами. Але я – ліберал, я люблю свою країну, і я відразу ж розповів про все сеньйорові Гудвіну.

– Нам відомо, – лагідно сказав полковник Фалькон, – що покійний президент мав при собі американський шкіряний саквояж з великою сумою грошей. Ви бачили його?

– De veras[34] ні, – відповів Естебан. – В кімнаті горіла тільки одна маленька лампа, при ній і голити було важко. Можливо, саквояж був там, але я його не бачив. Ні. Була там ще й молода дама – дуже гарна сеньйорита, це я роздивився й при такому поганому освітленні. Але грошей, сеньйоре, або тієї штуки, в якій вони були, бачити мені не довелось.

Comandante та інші офіцери посвідчили, що їх збудив і підняв на ноги револьверний постріл у готелі де лос Естранхерос. Вони поспішили туди, щоб захистити спокій і честь республіки, і побачили там на підлозі мертвого з затиснутим у руці револьвером. Біля нього була молода жінка; вона плакала

ревно. В кімнаті був і сеньйор Гудвін. Але саквояжа з грішми вони не бачили.

Мадама Тімотеа Ортіс, господиня готелю, де закінчився останній тур гри "Лис на світанку", розповіла, як у її готелі зупинились двоє приїжджих. – Вони прийшли в мій дім, – сказала вона, – сеньйор, не дуже старий, та сеньйорита, досить гарненька. Вони не хотіли ні їсти, ні пити, відмовились навіть від мого *aguardiente*, хоч він у мене першого сорту. Вони піднялись у свої кімнати – *numero nueve* та *numero diez*[35]. Згодом прийшов сеньйор Гудвін і піднявся нагору, щоб побалакати з ними. Потім я почула страшний гуркіт, мовби постріл з гармати, і мені сказали, що *pobre Presidente*[36] застрелився. *Est? bueno*. Ніяких грошей я не бачила, не бачила й того, що ви називаєте саквояжем.

Полковник Фалькон незабаром дійшов логічного висновку, що з усіх жителів Кораліо тільки Френк Гудвін міг дати йому провідну нитку в справі про загублені гроші. Але з американцем хитрий секретар повів іншу політику. Гудвін був могутньою підпорою для нової влади, і з ним треба було поводитись дуже обережно, щоб не кинути тіні на його мужність і честь. Навіть особистий секретар його превосходительства – і той не наважився викликати на допит цього каучукового князя й бананового барона, як рядового громадянина Анчурії. Отже, він передав Гудвінові квітчасте послання, де з усіх пелюсточків так і капав мед, і просив ушасливити його – призначити йому побачення. Замість відповіді, Гудвін запросив його до себе па обід.

Перед обідом американець зайшов до *Casa Morena* й сердечно, по-дружньому привітав свого гостя. Потім, коли спустилась передвечірня прохолода, обидва поволі попрямували за місто, до оселі Гудвіна.

Американець перепросився й на кілька хвилин покинув полковника самого в просторій, прохолодній, добре затіненій кімнаті з таким чудовим паркетом з полірованого дерева, що на нього позаздрив би перший-ліпший мільйонер у Сполучених Штатах. Гудвін пройшов через патіо[37], затінене тентами та рослинами, й зайшов у протилежне крило будинку, в довгасту кімнату, вікна якої виходили на море. Широкі жалюзі були підняті, й у кімнату повівав вітерець з океану – невидимий потік свіжості та здоров'я. Дружина Гудвіна сиділа біля вікна й писала аквареллю передвечірній морський краєвид. Ця жінка здавалася щасливою. І навіть більше – вона здавалася задоволеною. Якби поет у хвилину натхнення захотів знайти влучні порівняння для її вроди, він порівняв би її великі, ясні, сірі, з білосніжними білками очі до місячної квітки. Він не шукав би в ній подібності до богинь, від чиєї традиційної краси віє холодом класики. Краса її була суто едемська, а не олімпійська. Уявіть собі, якщо можете, Єву, вигнану з Едему, яка зачаровує полум'яних вартових і спокійнісінько повертається до своєї райської домівки. Цілковита гармонія земного й небесного – такою здавалася місіс Гудвін.

Коли її чоловік увійшов у кімнату, вона підвела очі й уста її розтулились. Повіки в неї затремтіли, немов (хай простить нам Поезія!) хвостик у вірного песика, і вся вона затріпотіла, як плакуча вербичка під легеньким повівом вітру. Так вона завжди зустрічала чоловіка, хоч би він приходив і двадцять разів па день. Якби ті, хто інколи за склянкою вина в Кораліо перебирає пікантні історії про шалену кар'єру Ізабелли Гілберт, побачили сьогодні ввечері дружину Френка Гудвіна в мирному ореолі щасливого родинного життя, вони або не повірили б своїм очам, або згодились би назавжди забути всі мальовничі сцени з життя тієї, заради кого їхній президент пожертвував і батьківщиною, й честю.

– Я привів на обід гостя, – сказав Гудвін. – Це полковник Фалькон із Сан-Матео. Він приїхав сюди в казенній справі. Не думаю, щоб ти захотіла побачитись із ним, і тому я прописую тобі спасенну жіночу мігрень.

– Він прийшов розпитати тебе про втрачені гроші, правда? – запитала місіс Гудвін, знов беручись до свого етюда.

– Ти вгадала, – підтвердив Гудвін. – Він уже три дні провадить слідство, допитує тубільців. Черга дійшла до мене, але він не наважується викликати до себе на розправу підданого дядька Сема й вирішив провести допит у формі товариської бесіди. Він мене піддаватиме тортурам за моїм вином та моїм десертом.

– Він знайшов кого-небудь, хто бачив той саквояж із грішми?

– Нікого. Навіть мадама Ортіс, у якої таке гостре око на збирача податків, і та не пам'ятає, щоб у нього був якийсь багаж.

Місіс Гудвін поклала пензель і зітхнула.

– Я дуже шкодую, Френк, – сказала вона, – що в тебе стільки турбот через ті гроші. Але ж ми не можемо розповісти їм про все, правда?

– Ми зробили б величезну дурницю, якби розповіли, – сказав Гудвін з усмішкою й знизав плечима; цей жест він перейняв у тубільців. – Хоч я й американець, вони відразу ж закинули б мене до своєї *calaboza*[38], якби довідались, що ми привласнили той саквояж. Ні. Ми повинні удавати з себе таких самих незнайків, як і всі інші незнайки в Кораліо.

– А ти не думаєш, що цей полковник підозріває тебе? – запитала вона, трохи наморщивши лоба.

– Хай тільки спробує, – недбало відповів американець. – Добре, що ніхто, крім мене, не бачив того саквояжа. Оскільки в момент пострілу я був у номері, не дивно, що власті хочуть докладніше обізнатися з моєю роллю в тій справі. Але ніяких підстав для тривоги немає. Цей полковник добре пообідає, а на закуску матиме порцію американського блефу. Тим справа й закінчиться.

Місіс Гудвін підвелась і підійшла до вікна. Гудвін теж підійшов і став поруч. Вона пригорнулась до нього, ніби шукаючи підтримки й захисту, як завжди після тієї страшної ночі, коли він уперше став її надійною підпорою. Так вони стояли кілька хвилин.

Просто перед ними, в гушавині розкішної тропічної рослинності, була вигадливо прорубана алея, що доходила аж до порослого мангровими деревами болота на околиці Кораліо. В кінці повітряного тунелю виднілась могила й дерев'яний надгробок з ім'ям бідолашного президента Мірафлореса. В дощові дні місіс Гудвін дивилась на могилу з цього вікна, а коли небеса усміхались, вона виходила на зелені, тіняві схили родючих земель Гудвіна й так само дивилась в той бік з ніжною тугою, яка, проте, вже не могла потьмарити її щастя.

– Я так любила його, Френк! – сказала вона. – Навіть після тієї жахливої втечі й нещасливого кінця. А ти був такий добрий до мене й зробив мене такою щасливою. Але все заплуталося, стало такою дивною загадкою. Коли стане відомо, що ми взяли ті гроші собі, як ти думаєш, тебе примусять віддати їх у казну?

– Неодмінно примусять, – відповів Гудвін. – Ти маєш рацію, це справжня загадка. І хай вона зостанеться загадкою для Фалькона та його земляків, аж поки розгадка не прийде сама. Нам з тобою відомо більше, ніж будь-кому іншому, але й ми знаємо розгадку тільки наполовину. Не слід нікому й натякати про ці гроші. Хай люди думають, що президент приховав їх у горах, їдучи сюди, або зумів переправити їх куди-небудь, перше ніж прибув у Кораліо. Не думаю, що Фалькон підозріває мене. Він провадить слідство дуже старанно, виконуючи наказ уряду, але він нічого не виявить.

Така була їхня розмова. Якби хто-небудь підслухав або побачив їх, коли вони розмовляли про загублені скарби Анчурії, всякому впала б в око ще одна загадка. Бо обличчя й поведження обох (якщо можна вірити обличчям) вражали своєю широко саксонською гордістю, порядністю, благородством. Спокійний погляд Гудвіна й вираз непохитної твердості, втілення доброї, мужньої й справедливої душі, зовсім не пасували до його слів. Що ж до його дружини, то обличчя її спростовувало злочинний зміст їхньої розмови. Вона вся світилась благородством, а в погляді її була сама чистота. Відданість чоловікові не мала нічого спільного з тим почуттям, яке іноді пориває жінку, запалену любов'ю, поділити провину свого коханого. Ні, тут була просто кричуща суперечність між тим, що бачило око й чуло вухо.

Обід для Гудвіна та його гостя подано у патіо, затінене свіжим листям та квітами. Американець перепросився перед вельможним гостем за відсутність місіс Гудвін, що не могла вийти до столу, оскільки в неї, за словами Гудвіна, від легкої *calentura*[39] поболіє голова.

Після обіду вони, за місцевим звичаєм, ще посиділи за кавою, курячи сигари. Полковник Фалькон із суто кастільською делікатністю вичікував, поки господар сам заговорить про справу, яка звела їх сьогодні до купи. Ждати йому довелося недовго. Як тільки задиміли сигари, американець перший почав розмову – запитав секретаря, чи пощастило йому натрапити на слід зниклих грошей.

– Я ще не знайшов нікого, – признався полковник Фалькон, – хто хоч би помітив той саквояж або гроші. Але я не втрачаю надії. У столиці встановлено, що президент Мірафлорес виїхав із Сан-Матео, маючи при собі сто тисяч доларів казенних грошей і в супроводі сеньйорити Ізабелли Гілберт, оперної співачки. Наш уряд, взагалі й зокрема, не припускає й думки, – закінчив, усміхаючись, полковник Фалькон, – щоб уподобання покійного президента дозволили йому розлучитися в дорозі з першою або з другою із цих двох найдорожчих речей як із обтяжливим багажем.

– Вам, мабуть, цікаво буде послухати й мою думку про цю справу, – сказав Гудвін, підходячи зразу до самої суті. – Мені не доведеться багато говорити.

Того вечора я разом з іншими нашими друзями очікував прибуття президента, бо про його втечу мене повідомив зашифрованою телеграмою Енглхарт, один із наших лідерів у столиці. Приблизно о десятій я побачив чоловіка й жінку, які швидко йшли вулицею. Вони підійшли до готелю де лос Естранхерос і зайняли там дві кімнати. Я піднявся за ними на другий поверх, покинувши Естебана, що саме нагодився, вартувати перед готелем. Перукар оповів мені, як він того вечора поголив президентові бороду, отож я не здивувався, коли зайшов до кімнати й побачив його гладенько виголене обличчя. Коли я заарештував його ім'ям народу, він вихопив пістолет і застрелився. За кілька хвилин у кімнаті було вже повно офіцерів та місцевих жителів. Що було далі, вам, мабуть, відомо.

Гудвін замовк. Мовчав і посланець Досади, мовби вичікуючи, що скаже далі його співбесідник.

– І тепер, – провадив американець, спокійно дивлячись у вічі гостеві й вимовляючи кожне слово з особливим притиском, – я попрошу вас вислухати уважно мої слова. Я не бачив ні саквояжа, ні чемодана, ні будь-якого іншого вмістища, ні грошей Анчурійської республіки. Коли президент Мірафлорес, тікаючи, захопив із собою гроші – чи то з казни, чи свої власні, чи ще чиї-небудь, – я не бачив ніяких слідів тих грошей ні в готелі, ні деінде, ні тоді, ні пізніше. Чи все я сказав, про що ви хотіли запитати мене?

Полковник Фалькон уклонився й описав своєю сигарою широке коло. Він виконав свій обов'язок. Сперечатися з Гудвіном не годилось. Американець віддано підтримував новий уряд і мав необмежене довір'я нового президента. Чесність була для Гудвіна капіталом, який допоміг йому розбагатіти в Анчурії точнісінько так, як вона стала джерелом доходів Меллінджера, секретаря президента.

– Дякую, сеньйоре Гудвін, за вашу одверту відповідь, – сказав він. – Для президента досить вашого слова. Але, сеньйоре Гудвін, мені наказано простежити кожну нитку, яка може внести ясність у цю справу.

І є одна, якої я ще не зачіпав. У наших друзів у Франції, сеньйоре, є приповідка: "Cherchez la femme"[40] на той випадок, коли треба розгадати яку-небудь трудну загадку. Але тут не треба й шукати. Жінка, яка супроводила покійного президента в його блуканнях, має неодмінно...

– Я змушений зупинити вас, – перебив Гудвін. – Справді, коли я зайшов до готелю, щоб затримати президента Мірафлореса, я зустрів там даму. Але я прошу вас пам'ятати, що та дама – тепер моя дружина. Я говорю також і від її імені. Їй нічого не відомо пі про долю саквояжа, ні про гроші, які ви шукаєте. Передайте його превосходительству, що я ручуся за її непричетність. Мені не треба нагадувати вам, полковнику Фальконе, що я не хотів би, щоб її допитували і взагалі турбували.

Полковник Фалькон уклонився ще раз.

– Por supuesto![41] – вигукнув він. І, щоб показати, що допит скінчено, він додав: – А тепер, сеньйоре, покажіть мені той вид на море з вашої галереї, що про нього ви згадували. Я дуже люблю море.

Надвечір Гудвін провів свого гостя до міста й розлучився з ним на розі Калье Гранде. Він повертався додому, коли з дверей однієї пульперії до нього вискочив з радісним виглядом Блайт-Вельзевул; у цього Блайта були манери царедворця, а зовнішність – городнього опудала.

Блайта охрестили Вельзевулом, щоб відзначити всю глибину його падіння.

Колись, у якомусь далекому втраченому раю він зустрічався з ангелами землі. Але доля кинула його сторч головою в тропіки й запалила в його грудях вогонь, який рідко вдавалось погасити. У Коралію його називали волоцюгою, але насправді він був неприторенний ідеаліст – з прагненням вивернути навиворіт нудну правду життя з допомогою горілки та рому. Як справжній Вельзевул, що під час свого страшного падіння, можливо, стискав у руках з несвідомою впертістю арфу або корону, так і оцей тезко його зберігав своє золоте пенсне, єдину пам'ятку про втрачену велич. Носив він його з великою поважністю, блукаючи по узбережжі й вимагаючи грошей у своїх приятелів. Якимсь дивом його червоне від пияцтва обличчя було завжди чисто виголене. Щоб задовольнити інші свої потреби, він ласкаво йшов у нахлібники до першого-ліпшого знайомого, який міг забезпечити йому добру випивку та дати притулок від дощу та нічної роси.

– А, Гудвін! – розв'язно окликнув волоцюга. – Я так і думав, що побачу вас. Ви мені дуже потрібні. Ходімо куди-небудь, де можна побалакати. Звичайно, ви знаєте, що тут крутиться один суб'єкт, шукає загублені грошки старого Мірафлореса?

– Знаю, – сказав Гудвін, – я вже говорив з ним. Ходімо до Еспади. У мене є десять хвилин.

Вони зайшли до пульперії й сіли за маленький столик на оббиті сирицею стільці.

– Вип'ємо? – запитав Гудвін.

– І якнайшвидше, – сказав Блайт. – У мене з самого ранку сухо в роті. Гей, muchacho! El aguardiente por ac?![42]

- Так що ви хотіли мені сказати? - заптав Гудвін, коли випивка була на столі.

- Чорт побери! - прохрипів Блайт. - Навіщо цю золоту хвилину псувати діловою розмовою? Так, ви мені потрібні, але спочатку треба випити. Він одним духом вихилив коньяк і тоскно заглянув у порожню склянку.

- Ще по одній? - підказав Гудвін.

- Як джентльмен перед джентльменом, - сказав провинний ангел, - мені не зовсім подобається оте ваше "по одній". Це не зовсім делікатно. Але конкретне поняття, висловлене цією фразою, непогане.

- У мене мало часу, - натякнув Гудвін. - У вас до мене щось важливе? Склянки налито ще раз. Блайт із насолодою потягував коньяк і незабаром знову зробився ідеалістом.

Блайт відповів не зразу.

- Старий Лосада дасть доброго чосу тому молодцеві, - нарешті зауважив він, - який поцупив оту торбу з казенними грішми. - Як ви гадаєте?

- Неодмінно, - спокійно погодився Гудвін і, не поспішаючи, підвівся. - Мені вже пора додому. Місіс Гудвін сама. Ви так і не сказали про свою справу.

- Це все, - сказав Блайт. - Коли будете проходити повз стойку, пришліть мені ще випити. Старий Еспада закрит мені кредит. І заплатіть, будь ласка.

- Гарзд, - сказав Гудвін. - Buenas noches[43].

Вельзевул схилився над склянкою й протер своє пенсне хусткою сумнівної чистоти.

- Думав, зможу, а от не зміг, - промимрив він сам до себе трохи згодом. - Джентльмен не може шантажувати людину, з якою п'є.

VIII. АДМІРАЛ

Анчурійські правителі не звикли оплакувати свої непоправні втрати. Дійної худоби у них скільки завгодно; їхній годинник завжди показував пору доїння. Навіть багатющий вершок, що його зібрав з казни зачарований Мірафлорес, не примусив звияжних патріотів гаяти час на марне жалкування. Уряд по-філософськи поставився до справи: він одразу ж почав поповнювати дефіцит, підвищивши мито на імпорتنі товари, й натякнув багатим анчурійцям, що посильні пожертви з їхнього боку будуть розцінені як дуже вчасний вияв патріотизму. Здавалось, правління Досади, нового президента, буде щасливе. Скривджені чиновники та фаворити з армії організували нову "ліберальну" партію й почали укладати плани повалення нового уряду. Політичне життя Анчурії, таким чином, знов почало повільно розгортати, мов китайська комедія, свої нескінченні, одноманітні картини. Подекуди з-за лаштунків виглядає на мить Жарт і опромінює квітчасті рядки.

Дюжина шампанського в поєднанні з неофіційним засіданням президента й міністрів призвела до того, що в країні з'явився військовий флот, а Феліпе Каррера був призначений його адміралом.

Крім шампанського, неабияку роль у цьому призначенні відіграв дон Сабас Пласідо, новий військовий міністр.

Президент скликав засідання кабінету, щоб обговорити політичні питання й вирішити деякі поточні державні справи. Засідання йшло надзвичайно нудно; і справи, й вино були на диво сухі. Несподівана весела витівка дона Сабаса надала занадто серйозній урядовій процедурі відтінку приємної грайливості. На перевантаженому порядку денному стояв рапорт берегової охорони про те, що в місті Кораліо митні урядовці затримали шлюп "Вечірня зоря" з вантажем галантерейних товарів, патентованих ліків, цукрового піску та коньяку з трьома зірочками. Відібрано також шість гвинтівок системи Мартіні та барильце американського віскі. Оскільки шлюп захоплено при перевезенні

контрабанди, він, згідно з законом, став разом з усім вантажем власністю республіки.

Начальник митниці у своєму рапорті відійшов від встановлених правил і запропонував конфісковане судно застосувати для потреб республіки. Це було перше судно, захоплене митним департаментом за десять років. Начальник митниці скористався нагодою, щоб поплескати свій департамент по плечі. Чиновникам частенько доводилось плавати понад узбережжям, і, звичайно, їм не вистачало транспортних засобів. До того ж, на шлюп можна було посадити надійну команду, яка б охороняла берег і відбила в контрабандистів охоту займатися своїм шкідливим ремеслом. Начальник митниці наважився навіть вказати особу, якій без ризику можна було б довірити судно, молодого коралійця, на ім'я Феліпе Каррера. Правда, він не надто розумний, але відданий урядові і вважається найкращим моряком на узбережжі. Цю пропозицію й використав військовий міністр для дотепного жарту, який розвіяв нудьгу урядового засідання.

У конституції Анчурії, цієї невеличкої бананової республіки, є напівзабутий розділ, який передбачає створення військового флоту. Ця стаття, разом з іншими, ще мудрішими, лежала без руху з першого дня заснування республіки. У Анчурії не було флоту, і флот їй був не потрібний. Характерно, що саме дон Сабас, людина весела, освічена, примхлива й безстрашна, струсив порох із цієї запліснявілої, сонної статті заради того, щоб у світі стало трохи більше веселощів і щоб викликати поблажливу усмішку у своїх колег.

З чарівною удаваною серйозністю військовий міністр запропонував створити флот. Він з таким веселим і дотепним запалом доводив, як може прислужитися цей флот республіці і яку славу він може їй принести, що перед його шаржем поступилась навіть смаглява поважність самого президента Досади.

Шампанське грайливо шумувало в жилах веселих вельмож. У суворох правителів Анчурії не було звичаю похвалявати свої засідання напоем, який так легко може принизити найсерйознішу справу. Вино підніс не без задньої думки представник фруктові компанії "Везувій" на знак дружби й на подяку за вигідні комерційні угоди, укладені між компанією та Анчурійською республікою.

Жарт був доведений до кінця. Виготовлено солідний офіційний документ, рясно вкритий різнокольоровими печатами, прикрашений розмайними стрічками, стверджений кучерявими підписами членів уряду. Цей документ надавав сеньйорові дону Феліпе Каррера звання флаг-адмірала республіки Анчурії. Таким чином, за яких-небудь кілька хвилин і з допомогою дюжини пляшок "екстра-сухого" Анчурія посіла гідне місце серед морських держав світу, а Феліпе Каррера дістав право вимагати салюту з дев'ятнадцяти гармат кожного разу, коли з'являвся в порту.

Південним расам бракує того особливого гумору, який тішиться природними вадами та нещастями людей. Маючи таку прогалину в своїй натурі, вони ніколи не сміються (як їхні північні брати), коли бачать калік, юродивих або божевільних.

Феліпе Каррера народився на світ лише з половиною розуму. Тим-то жителі Кораліо називали його "El pobrecito loco" – бідолашний дурник – і казали, що бог переполовинив його: одну половину послав на землю, а другу залишив у себе.

Похмурий, сердитий Феліпе, розмовляючи дуже рідко, був "дурник" тільки в негативному розумінні цього слова. На березі він звичайно ухилявся від усяких розмов. Він неначе знав, що па суходолі, де треба розуміти стільки різних речей, йому належало останнє місце. Зате на воді його єдиний талант урівнював його з іншими людьми. Мало хто з тих моряків, яких бог створив

не поспіхом, не наполовину, вмів так майстерно керувати парусником. Він міг тримати шлюп на п'ять румбів ближче до вітру, ніж будь-який інший моряк. Коли бушували стихії й усі люди потерпали від страху, Феліпе не здавався дурним. Він був недовершена людина, зате – довершений моряк. Власного човна в нього не було, але він працював матросом на шхунах та шлюпах, які сновигають понад берегом, торгуючи або перевозячи фрукти до пароплавів там, де немає гавані. Начальник митниці рекомендував віддати захоплений шлюп у його розпорядження, бо шанував його сміливість і талант, і, крім того, відчував жаль до нього як до розумово неповноцінної людини. Коли маленький жарт дона Сабаса прибув до Кораліо у формі солідного, безглузкого документа, начальник митниці посміхнувся. Він не сподівався такої швидкої й щедрої відповіді па свою пропозицію. Він зразу ж послав тучасно по майбутнього адмірала.

Начальник митниці чекав на нього у своїй конторі. Митна управа містилась на Кальє Гранде, й вітерець із моря цілими днями бринів у її вікнах. Начальник у білому костюмі та в парусинових черевиках ліниво перебирав папери на старомодному столі. Папуга, забравшись на підставку для олівців, підігрівав канцелярську нудьгу вогнем добірної кастільської лайки. Поряд з кабінетом начальника було ще дві кімнати. В одній ціле канцелярське військо різнокольорових молодих людей урочисто й пишно виконувало свої обов'язки. У відчинені двері другої кімнати можна було бачити, як голе бронзове немовлятко бавилось на підлозі. Тут же в гамаку худорлява жінка блідо-лимонного кольору грала на гітарі, задоволено погойдуєчись під свіжим повієм вітру з моря. Оточений звичною атмосферою своєї високої служби і явними ознаками приємного родинного життя, начальник митниці почував себе щасливим ще й від того, що саме йому доручено поправити долю "дурненького" Феліпе.

Феліпе прийшов і став перед начальником митниці.

Це був хлопець років двадцяти, з правильними рисами обличчя, але з якимсь відсутнім, бездумним виразом. На ньому були білі бавовняні штани, прикрашені по швах червоними пасмужками (він сам нашив їх), у чому виявлявся, мабуть, напівсвідомий потяг до військової форми. Його блаженська синя сорочка була розстебнута, ноги босі, а в руках він тримав дешевенький бриль американського виробництва.

– Сеньйоре Каррера, – поважно сказав начальник, показуючи пишний папір, – я послав по вас па вимогу самого президента. Цим документом, що ви його зараз одержите у власні руки, вам надається титул адмірала нашої великої республіки й повна влада над усіма військово-морськими силами нашої країни. Ви, може, скажете, любий Феліпе, що флоту в нас немає. Але ви помиляєтесь! Шлюп "Вечірня зоря", що його мої одважні люди захопили у контрабандистів, віддається під ваше командування. Шлюп служитиме державі. Вам треба бути завжди наготові, щоб чиновники вільно могли їздити по всьому узбережжі, куди б не лучилась потреба. Крім того, на вас покладається обов'язок охороняти, в міру своїх сил, наше узбережжя від злочинців-контрабандистів. Ви будете підтримувати на морі честь і славу своєї батьківщини й зробите все для того, щоб Анчурія посіла гідне місце серед наймогутніших морських держав світу. Ось інструкції, їх просив мене передати вам військовий міністр. Por Dios! Я не знаю, як це все можна виконати, оскільки в листі нічого не говориться ні про матросів, ні про асигнування на утримання флоту. Можливо, матросів ви доберете собі самі, сеньйоре адмірал, цього я не знаю, але все ж таки вам випала велика честь. Тепер я передаю вам документ. Коли ви будете готові вступити в командування судном, я накажу негайно передати його вам. Такі в мене інструкції.

Феліпе взяв із рук начальника документ. З хвилину він дивився у відчинене вікно на море зі своїм звичайним виразом глибокої й разом з тим пустої задуми. Потім обернувся, не мовивши й слова, і швидко пішов геть по гарячому піску вулиці.

– Pobrecito loco! – зітхнув начальник митниці. І папуга па підставці для олівців заверещав: "Лосо! Лосо! Лосо!"

Другого ранку вулицями Кораліо потяглась до митної управи дивна процесія. Очолював її адмірал флоту. Сяк-так йому вдалося зібрати до купи жалюгідну подобу уніформи – червоні штани, заяложену синю куцину, рясно обшиту золотим шнурком, і старий солдатський кашкет, що його, мабуть, викинув геть якийсь британський солдат у Белісі, а Феліпе знайшов під час однієї з своїх морських подорожей. На поясі в нього була стародавня абордажна шабля, подарована йому Педром Лафітом, пекарем, який з гордістю твердив, що успадкував її від далекого предка, уславленого пірата. Слідом за адміралом виступали його матроси, щойно завербовані на корабель, троє веселих, лиснячих чорних карібів; вони були голі до пояса й знімали босими ногами цілі хмари куряви.

В небагатьох словах, з великою гідністю, Феліпе зажадав від начальника митниці своє судно. Тут чекали на нього нові почесті. Дружина митного начальника, та сама, що цілими днями грала на гітарі та читала романи в гамаку, таїла в своєму безтурботному тубільному серці палкий потяг до всього романтичного. Вона знайшла в одній старовинній книзі малюнок прапора, який нібито був колись морським прапором Анчурії. Можливо, ідея його належала першим анчурійцям; оскільки ж їм не пощастило створити військовий флот, прапор поглинуло забуття. Старанно, власними руками романтична дама виготовала прапор за малюнком: червоний хрест на синьо-білому полі. Вона піднесла його Феліпе з такими словами:

– Одважний мореплавче! Це прапор твоєї батьківщини. Будь вірний йому і – при потребі – віддай за нього своє життя. Хай бог помагає тобі!

Вперше на обличчі адмірала промайнуло якесь почуття. Він узяв шовкову емблему й побожно погладив її.

– Я адмірал, – сказав він дружині начальника. Він не міг примусити себе на суходолі висловити докладніше свої почуття. Але на морі, коли прапор замайорить на передній щоглі його флоту, у нього, можливо, знайдуться красномовніші слова.

Він круто обернувся й пішов геть разом із своєю командою.

Три дні порались вони коло "Вечірньої зорі": фарбували її в білий колір з голубою окрайкою. Після цього Феліпе знайшов для себе ще одну прикрасу:

застромив у кашкет пучок яскравого пір'я папути. Потім він знов промарширував разом із своєю вірною командою до митної управи й офіційно доповів, що шлюпові дано нову назву – "El Nacional"[44].

Перші місяці були нелегкі для флоту. Адже й адмірали не знають, що робити, коли не одержують наказів. А наказів не було. Не надходило й платні. "El Nacional" байдикував, похитуючись на якорі.

Коли невеличкі заощадження Феліпе вичерпались, він пішов до начальника митниці й завів мову про фінанси.

– Платня! – вигукнув начальник, знімаючи руки до неба. – Valgame Dios![45]

Я сам нічого не одержую, жодного сентаво ось уже сім місяців! Ви питаєте, скільки платять адміралові? Хто знає! Щонайменше три тисячі песо! Скоро у цій країні буде нова революція! Перша ознака її: уряд тільки те й робить, що вимагає грошей, грошей і грошей, а сам нічого і нічого не платить!

Коли Феліпе вийшов із митниці, його похмуре обличчя виглядало майже задоволеним. Революція – це війна, а якщо війна, то він не залишиться без

роботи. Мало честі бути адміралом, коли ти сидиш без діла, а голодна команда ходить за тобою, вимагаючи грошей на тютюн та банани. Ледве він повернувся туди, де па нього очікувала команда його безжурних карібів, як вони всі скочили на ноги й віддали йому честь – цього він сам навчив їх.

– От що, muchachos, – сказав адмірал. – Виявляється, наш уряд бідний. У нього немає для нас грошей. Нам доведеться самим заробляти собі на життя. Так ми служитимемо нашій батьківщині. Невдовзі, – і тут його тьмянний погляд майже спалахнув, – вона звернеться до нас по допомогу.

З того часу "El Nacional" зробився звичайним робочим судном. Разом з ліхтерами він підвозив банани та апельсини до фруктових пароплавів, що могли зупинятись тільки за милю від берега. Флот, який нічого не коштує урядові, заслуговує, щоб його відзначили червоними літерами в бюджеті всякої країни.

Заробивши досить, щоб забезпечити па тиждень себе й свою команду, Феліпе ставив "флот" на якір, а сам простував до невеличкої телеграфної контори й отирався там, мов хорист з прогорілої опереткової трупи, що підстерігає біля дверей антрепренера. В серці його не вгасала надія, що наказ із столиці таки прийде. Великою образою для самолюбства та патріотизму Феліпе було те, що ніхто не потребував його адміральських послуг. Щоразу, прийшовши на телеграф, він запитував дуже серйозно, з надією в погляді, чи немає телеграми для нього. Телеграфіст удавав, що шукає, а потім відказував:

– Ще немає. Se?or el Almirante! Poco tiempo![46]

А на вулиці, в холодку під лимонними деревами, його команда жувала цукрову тростину або дрімала. Приємно служити країні, що задовольняється такою легкою службою!

На початку літа несподівано спалахнула революція, передбачена начальником митниці. Вона давно вже тліла під попелом. При першому сигналі тривоги адмірал флоту відплив па всіх парусах з Кораліо, взявши курс па великий порт сусідньої республіки, де проміняв нашвидку зібрані фрукти на патрони для п'яти гвинтівок системи Мартіні – єдиної артилерії, якою міг похвалитись флот. Потім адмірал знов побіг на телеграф. Лежачи у своєму улюбленому кутку, вже сильно обшарпаній, з дивовижною шаблею поміж своїх червоних холош, він знову став очікувати на телеграму – ту телеграму, яка так довго не приходила й мала тепер прийти неодмінно!

– Ще немає, Se?or el Almirante, – казав йому телеграфіст.

При цій відповіді адмірал, гримнувши шаблею, знов опускався на своє місце й ждав, поки зацокає апарат.

– Прийде, – казав він з непохитною впевненістю. – Я адмірал!

ІХ. НАДЗВИЧАЙНИЙ ПРАПОР

Повстання очолив дон Сабас Пласідо, цей Гектор і вчений фіванець південних республік. Мандрівник, солдат, поет, науковець, державний діяч і тонкий знавець мистецтва – що цікавого міг він знайти для себе у дріб'язкових справах своєї батьківщини?

– Оця політична інтрига, – сказав один із найближчих його друзів, – каприз Пласідо. Революція для нього – те саме, що новий темп у музиці, нова бацила в повітрі, новий аромат, нова рима, чи то нова вибухова речовина. Він витисне з революції всі можливі гострі почування, а за тиждень забуде про неї й знову пуститься на своїй бригантині по всіх океанах, аби поповнити якою-небудь рідкістю свої й без того всесвітньо-відомі колекції. Колекції чого? Por Dios! Та всього, чого хочете, починаючи від поштових марок і кінчаючи доісторичними кам'яними ідолами.

Проте, як на звичайного естета-дилетанта, Пласідо зняв надто велику бучу. Анчурійці обожнювали його. Вони були зачаровані його блискучими здібностями, і їм було приємно, що така визначна людина не потребувала справами такої маленької країни, як власна батьківщина. У столиці швидко відгукнулись на заклик його поплічників, хоч армія (всупереч домовленості) зберегла вірність урядові. У прибережних містах теж почалися жваві сутички. Ширилися чутки, ніби революціонерів підтримує фруктова компанія "Везувій", сила, яка завжди дивилась на Анчурію з докірливою усмішкою й сварилась пальцем, щоб та не пустувала й була хорошою дівчинкою. Відомо, що два пароплави компанії виділено для перевозки повсталих військ. В Кораліо поки що було спокійно. Там оголосили військовий стан, і революційні дріжджі на деякий час опинились під покришкою. І раптом пройшла чутка, що революціонери всюди зазнають поразки. У столиці військо президента тріумфувало; переказували, ніби ватажки повстання змушені тікати й що за ними послано погоню.

У невеличкій телеграфній конторі в Кораліо завжди юрилися чиновники та вірнопіддані жителі міста, очікуючи вістей із столиці. Одного ранку апарат нарешті зацокав, і незабаром телеграфіст голосно вигукнув:

– Телеграма для el Almirante, донна сеньйора Феліпе Каррера!

Почулося швидке шарудіння, загриміли бляшані піхви; адмірал скочив із свого звичайного місця й кинувся через усю кімнату до телеграфіста.

Йому дали телеграму. Він почав читати її повільно, по складах. То був перший офіційний наказ на його ім'я. Там стояло:

"Негайно вирушайте на своєму судні до гирла Ріо-Руїс. Перевезіть м'ясо та інші припаси для солдатських казарм в Альфорані.

Генерал Мартінес" Не дуже воно почесне, це перше доручення батьківщини! Але батьківщина таки звернулася до нього, й серце адмірала забилося од радощів. Він підтяг пояс із шаблею ще на одну дірочку, розбуркав сонну команду, й за чверть години "El Nacional" уже мчав понад узбережжям під свіжим вітром з океану.

Ріо-Руїс – невеличка річка, яка впадає в море за десять миль від Кораліо. Ця частина берега дика й безлюдна. Прудко збігає холодна, кипуча Ріо-Руїс міжгір'ям Кордільєр, на низині втихомирюється, широко розливається серед наносного багнища й повільно стікає в море.

За дві години "El Nacional" увійшов у гирло Ріо-Руїс. На берегах грізно шикувались величезні дерева. Буйні тропічні зарості густо вкривали землю й поринали в коричнювато-жовту воду. Тихо зайшов туди шлюп, і його зустріла там ще глибша безмовність. Яскріючи зеленню, окрою, пишною червінню квітів, гирло Ріо-Руїс спочивало в холодку без руху, без шуму; чути було тільки, як вода, ринучи до моря, дзюркотіла біля носа адміральського корабля. Чи можна вирвати м'ясо або інші припаси у цієї безлюдної пустелі? Адмірал вирішив кинути якір, і ледве загримів ланцюг, як увесь ліс одразу сповнився лунким галасом. Гирло Ріо-Руїс проснулось від ранкової дрімоти. Папуги та павіани заверещали й загавкали серед гілля; все засвистіло, засичало, загуло – тваринне життя прокинулось; промайнуло щось темно-синє – то сполоханий тапір продирався крізь ліани.

Військовий флот за наказом адмірала простояв у гирлі річки кілька довгих годин. Команда зготувала обід: юшку з акулячих плавців, банани, варені краби та кисле вино. Адмірал пильно розглядав у трифутувий телескоп непроникні хащі ярдів за п'ятдесят від себе.

Сонце вже було на заході, коли в лісі, з лівого боку, почулось розкотисте "Ал-ло-о!" З судна відповіли, і три чоловіки, верхи на мулах, продерлись крізь тропічні нетрі й зупинились ярдів за десять від берега. Там вони злізли з мулів, і один із них розстібнув пояс і став так люто бити піхвами

своїї шпаги всіх мулів одного по одному, що вони вибриком кинулись назад у хаші.

Не вірилося, щоб ці чудні люди привезли з собою м'ясо та інші припаси. Один – огрядний, енергійний – відразу привертав до себе увагу. Чистий іспанський тип – темне кучеряве волосся, де-не-де посріблене сивиною, блакитні іскристі очі – справжній caballero grande[47]. Двоє інших – невисокі, смагляволиці, у білих військових мундирах, у високих ботфортах і при шаблях. Одяг у всіх був мокрий, заболочений, подертий. Мабуть, якась лиха пригода погнала їх diable ? quatre[48] через джунглі, болота, річки. – O-re! Se?or Almirante! – вигукнув огрядний чоловік. – Пришліть сюди човен!

Човен спустили; Феліпе з одним карібом сів за весла й пристав до лівого берега.

Огрядний стояв біля самої води по пояс у переплутаних ліанах. Коли він побачив опудало, що сиділо па кормі, рухливе обличчя його засвітилося живою цікавістю.

Місяці безкорисливої, невдячної служби потьмарили пишну зовнішність адмірала. Червоні штани були пошарпані, в латках. Блискучі гудзики на мундирі поріділи, жовта нашивка майже скрізь облізла. Козирок па кашкеті поламався й нависав на очі. Ноги адмірала були босі.

– Дорогий адмірале! – крикнув огрядний, і голос його прозвучав, як мисливський ріг. – Я готовий цілувати вам руки! Я знав, що на вас можна покластись. Отже, ви одержали нашу телеграму... від генерала Мартінеса. Будь ласка, ближче, ближче сюди, дорогий адмірале! Серед цих непевних чортових ліан із нами може ще все статись.

Феліпе флегматично дивився на нього.

– "М'ясо та інші припаси для казарм в Альфорані", – процитував він.

– Різники не винні, мій адмірале, що м'ясо для вас досі не готове. Але ви приїхали вчасно – худоба буде врятована! Швидше забирайте нас на корабель, сеньйоре. Спочатку ви, caballeros – ? priesa![49] А потім приїдете по мене. Човен занадто малий.

Човен перевіз двох офіцерів на шлюп і знов повернувся, щоб узяти огрядного.

– А чи є у вас, любий адмірале, така абищиця, як їжа? – гукнув він, опинившись на судні. – А може, знайдеться й кава? "М'ясо та інші припаси!" Nombre de Dios![50] Іще б трохи – й нам довелось б із'їсти одного з тих мулів, з якими ви, полковнику Рафаель, так ніжно розпрощались піхвами вашої шпаги. Дайте ж нам чого-небудь попоїсти! А потім вирушимо... до Альфоранських казарм. Згода?

Каріби приготували їжу, й три пасажири "El Nacional" заходились коло неї з радістю дуже голодних людей. Надвечір вітер, як завжди в цих місцевостях, перемінився й подув з гір; повіяло прохолодою, стоячою водою, гнилими лісовими багнищами, де вода збиралась із усієї низини. Тільки підняли грот і він напнувся од вітру, як із прибережних нетрів почулись вигуки й наростаючий галас.

– Це різники, дорогий адмірале, – сказав, усміхаючись, огрядний. – Але вони спізнались, різати вже нема кого.

Адмірал не розмовляв, тільки віддавав накази матросам. Підняли клівер і марсель, і шлюп незабаром вибрався з гирла. Огрядний та його супутники влаштувались на голій палубі з найбільшим можливим у їхньому становищі комфортом. Видимо, досі вони думали тільки про те, як би відчалити від небезпечного берега; тепер, коли загроза зменшилась, вони могли дозволити собі подумати про дальші рятівні заходи. Побачивши, що судно повернуло й

попливло понад берегом, вони заспокоїлись, цілком задоволені курсом, якого тримався адмірал.

Огрядний спокійно сидів на палубі, уважно розглядаючи своїми жвавими блакитними очима командуючого флотом. Він намагався розгадати цього похмурого, чудного юнака, що збивав його з пантелику своєю непроникною байдужістю. Така вже була вдача у цього пасажира: сам ще не врятувався від небезпеки, його от-от могли схопити, тільки що пережив біль поразки й розгрому, і все ж, незважаючи ні на що, він уже повний цікавості до нового, невідомого явища. Та й хто, крім нього, міг придумати такий одчайдушний, божевільний план: послати телеграму цьому нещасному, пришепелуватому *fanatico*[51], що плаває тут у сміховинному мундирі, з кумедним титулом адмірала? Його товариші зовсім розгубились; утекти, здавалось, було неможливо. Вони називали безумним і ризикованим його задум. Але задум той здійснився, й тепер їхній привідця почував себе задоволеним.

Короткі тропічні сутінки швидко перейшли у перлову осяйність місячної ночі. Праворуч, на темному тлі узбережжя, з'явилися вогні Кораліо. Адмірал мовчки стояв біля румпеля. Каріби зі шкотами в руках, як чорні пантери, безшумно перебігали з місця на місце, виконуючи його короткі накази. Три пасажири пильно вдивлялись у темне море, й коли нарешті перед ними виник силует пароплава з одсвіченими глибоко в морі вогнями, що стояв за милю від берега, вони збилися до купи й завели жваву розмову. Шлюп ішов швидко, тримаючи курс поміж берегом та пароплавом.

Огрядний рантом відокремився від своїх супутників і підійшов до опудала біля стерна.

– Мій дорогий адмірале, – сказав він, – наш уряд виявив надзвичайну недбайливість. Мені соромно, що він досі не звернув уваги на вашу віддану службу й не створив для вас належних умов. Це непростенна помилка. Ви одержите судно, мундир і команду, гідні вашої відданості. Але зараз, дорогий адмірале, є ще одне діло до вас. Бачите отой пароплав? Це – "*Salvador*"[52]. Мені й моїм друзям треба потрапити на нього. Ми виконуємо наказ уряду. Будьте ласкаві відповідно змінити ваш курс.

Адмірал нічого не відповів, тільки різко скомандував щось і взяв курс на місто. "*El Nacional*" накренився й стрілою полетів до берега.

– Зробіть мені таку ласку, – сказав огрядний з деяким нетерпінням, – і підтвердіть принаймні, що ви чуєте мої слова.

Може, цей хлопець позбавлений не тільки розуму, але й слуху?

У адмірала вирвався різкий, хрипкий сміх, і він заговорив.

– Тебе поставлять обличчям до стінки й розстріляють, – мовив він. – Так убивають зрадників. Я зразу пізнав тебе, ледве ти ступив у човен. Я бачив твій портрет у книжці. Ти Сабас Пласідо, зрадник батьківщини. Обличчям до стінки! Так ти помреш. Я адмірал – і я тебе віддам їм до рук. Обличчям до стінки! Так!

Дон Сабас обернувся до своїх товаришів і з гучним сміхом помахав рукою.

– Вам, *saballeros*, я розповідав історію засідання, коли ми підписали той... О, такий смішний документ! Воістину жарт наш обернувся проти нас самих. Погляньте на це страховисько Франкенштейна[53], що його ми самі створили!

Дон Сабас кинув оком на берег. Вогні Кораліо наближались. Вже видно було прибережний пісок, склади коньяку – *Bodega Nacional*, довгу, низьку казарму, повну солдатів, а далі, за всім тим – осяяну місяцем високу глиняну стіну. Він не раз бачив, як людей ставили обличчям до тієї стіни й розстрілювали.

Він знову звернувся до химерної постаті біля стерна.

- Правда, - сказав він, - я хочу втекти звідси. Але запевняю вас, мене це дуже мало хвилює. Сабаса Пласідо приймуть з розкритими обіймами при всякому дворі, у всякому таборі. Vaya![54] Що робити такій людині, як я, у цій кротячій норі, у цій свинячій республіці? Я paisano[55] всіх країн. У Римі, Лондоні, Парижі, Відні - скрізь мені скажуть: вітаємо вас із поверненням, доне Сабас! Ну ти, tonto[56], павіан, адмірал, чи як ти себе величаєш, повертай свій човен! Одвези нас на пароплав - і ось маєш: тут п'ятсот песо грішми Estados Unidos[57] - це більше, ніж твій брехливий уряд виплатить тобі за двадцять років.

Дон Сабас хотів був утиснути в руку юнакові товстий гаманець. Адмірал не звернув уваги ні на його слова, ні на його руки. Він був наче прип'ятий до стерна й спрямовував шлюп просто на берег. На бездумному обличчі адмірала з'явилося щось ясне, майже розумне, ніби він відчув себе героєм, і це дуже тішило його. Він знов забелькотів, як папуга:

- От для чого вони так роблять: щоб ти не бачив гвинтівок. Вистрілять - бум! - і ти мертвий. Обличчям до стіни. Еге!

Адмірал раптом віддав якийсь наказ команді.

Проворні, мовчазні каріби закріпили шкоти, що були в них у руках, і пірнули крізь люк у трюм. Коли зник останній каріб, дон Сабас, наче великий бурий леопард, кинувся вперед, причинив люк і сказав, усміхаючись: - Гвинтівок не треба, дорогий адмірале. Колись - для розваги - я склав словник карібської мови. Я зрозумів ваш наказ. Може, тепер...

Він замовк, почувши тупе "вжжж", мовби залізо тернулось об жерсть. Адмірал витяг шаблю Педро Лафіта й напав на свого пасажира. Клинок опустився - й тільки завдяки своїй дивовижній проворності огрядний чоловік устиг ухилитись від блискучої зброї, відбувшись подряпиною на плечі. Стрибнувши набік, він вихопив револьвер і застрелив адмірала.

Дон Сабас нахилився над ним і знову випроставсь.

- У серце, - коротко зауважив він. - Сеньйори, військового флоту більше не існує.

Полковник Рафаель кинувся до стерна, а другий офіцер почав одв'язувати шкоти. Передня рея описала дугу; "El Nacional" повернув і слухняно поплив до пароплава "Salvador".

- Спустіть прапор, сеньйоре! - крикнув полковник Рафаель. - Наші друзі на пароплаві не зрозуміють, чого ми пливемо під таким прапором.

- Маєте рацію, - відгукнувся дон Сабас.

Підійшовши до щогли, він спустив прапор на палубу, де лежав найзавзятіший захисник того прапора. Так закінчився невинний пообідній жарт військового міністра. Хто почав його, той і закінчив.

Раптом дон Сабас радісно скрикнув і побіг похилою палубою до полковника Рафаеля. Через руку в нього був перекинтий прапор скасованого флоту.

- Mire! Mire![58] Se?or! Ah, Dios! Я вже чую, як реве той австрійський ведмідь: "Du hast mein Herz gebro-chen![59]" Mire! Ви вже чули, я оповідав вам про мого віденського приятеля, пана Грюніца. Той чоловік їздив на Цейлон по орхідею, в Патагонію - по зачіску, до Бенареса - по пантофлю, до Мозамбіку - по наконечник списа для своєї славнозвісної колекції. Тобі відомо, amigo[60] Рафаель, що я так само збираю всякі рідкості. Моя колекція військово-морських прапорів була до останнього року найповнішою в світі. Але пан Грюніц добув два нових прапори - о, дуже й дуже рідкісні екземпляри! Один - якоїсь північноафриканської країни, а другий - племені Макарусус із західного узбережжя Африки. У мене таких немає, але дістати можна. А цей прапор, сеньйоре, ви знаєте, що це таке? Боже мій! Знаєте чи ні? Бачите червоний хрест на синьо-білому полі? Ніколи не бачили?

Seguramente, no[61]. Це – морський прапор вашої батьківщини! Mire! Оце гниле корито, на якому ми пливемо зараз, її флот. Отой мертвий какаду – її адмірал. А удар шаблі та один револьверний постріл – морська битва. Безглуздя, абсурд, але – сама правда. Другого такого прапора ніколи не було й не буде. Це – унікал. Так. Подумайте, що це означає для колекціонера! А чи знаєте ви, полковнику, скільки золотих крон дав би пан Грюніц за цей прапор? Десять тисяч, не менше. Але я не візьму за нього й ста. Чудовий прапор! Єдиний в своєму роді! Небесний прапор, чорти б його взяли! О-ге! Старий заокеанський буркотун! Зажди, поки дон Сабас знов опиниться на Кенігінштрассе! Він дозволить тобі стати на коліна й доторкнутись одним пальцем до цього прапора. О-ге! Так і знай, всесвітня нищпорко в окулярах!

Невдала революція, небезпеки, втрати, гіркота поразки – все забулось. Охоплений всемогутньою, ні з чим незрівнянною пристрастю колекціонера, він походжав по палубі, притискаючи до грудей чудесну знахідку. Він поглянув на схід з торжеством. Голосом дзвінким, як сурма, він співав пеан на честь своєї знахідки, так ніби старий Грюніц міг його чути у своєму затхлому лігві за океаном.

На пароплаві очікували їх і приязно привітали. Шлюп упритул підійшов до пароплава й зупинився біля глибокого зрізу, зробленого в борту для вантаження фруктів. Матроси "Сальвадора" зачепили шлюп гаками й підтягли до борту.

Капітан Мак-Леод перехилився через поруччя.

– Чи правда, що діло провалилось?

– Провалилось? – Дон Сабас здивовано поглянув на нього. – А, ви про революцію? Так, провалилось.

І він знизав плечима, даючи зрозуміти, що більше немає про що говорити.

Капітанові розповіли про втечу та про замкнену в трюмі команду.

– Каріби? – запитав він. – Вони нам не зашкодять.

Він стрибнув на шлюп і відкинув ногою заціпку люка. Звідти швидко вилізли чорношкірі. їх заливав піт, але вони усміхались.

– Гей ви, чорняві! – звернувся до них капітан. – Забирайте свій шлюп і катайте на берег. Та швидше!

Він показав на шлюп, на них та на Коралію.

– Так, так, – закивали каріби, ще ширше усміхаючись.

Четверо – дон Сабас, два офіцери та капітан – збирались покинути шлюп. Дон Сабас відстав від інших і поглянув на нерухоме тіло адмірала, що лежало на палубі у своїх жалюгідних прикрасах.

– Pobrecito loco, – ніжно промовив він.

Дон Сабас був блискучий космополіт і тонкий знавець мистецтва; але в нього, кінець кінцем, була та сама кров і ті самі інстинкти, що й у його народу. Він вимовив ці слова так, як вимовляв їх перший-ліпший коралієць. Без усмішки він подивився на адмірала й сказав:

– Бідолашний дурник!

Він нахилився, підвів мертвого за худі плечі й підіслав під них свій безцінний, неповторний прапор. Знявши з себе діамантову зірку – орден Сан-Карлоса, він скріпив нею кінці прапора на грудях у адмірала.

Потім пішов слідом за іншими і опинився на палубі "Сальвадора". Матроси, що утримували "El Nacional" біля борту, відштовхнули його; лепетливі каріби підтягли парус, і шлюп помчав до берега.

А колекція військово-морських прапорів пана Грюніца так і залишилась найкращою в світі.

Х. ТРИЛИСНИК І ПАЛЬМА

Одного вечора, коли не було вітру й Кораліо мовби ще ближче присунулось до ґрат пекла, біля фотографічного закладу Кйоу і Кленсі зібралось п'ятеро чоловіків. Отак у всіх жарких екзотичних місцях на землі білі люди, скінчивши денну працю, сходяться на бесіду, щоб огудливою критикою чужого закріпити за собою право на свою велику спадщину.

Джонні Етвуд лежав на траві роздягнутий, як каріб, і ледве чутно теревенив щось про холодну воду, якої так багато в затінених магноліями колодязях його рідного Дейлсбурга. Докторові Греггу, з поваги до його бороди та щоб увільнитись від його неминучих медичних історій, – віддано гамак, натягнутий між дверима та гарбузовим деревом. Кйоу виніс на вулицю столик з начинням для глянсування фотографій. З усієї групи він один не сидів без діла. Безперервно з-під валків глянсувального приладу з'являлись готові зображення громадян Кораліо. Гірничий інженер Бланшар, француз, у легенькому полотняному костюмі, сидів, мовби не помічаючи духоти, і спокійно стежив крізь окуляри за димом своєї сигарети. Кленсі сидів на східцях і кутив коротеньку люльку. У нього свербів язик. Інші так розм'якли від задухи, що являли собою просто-таки ідеальну аудиторію для оповідача.

Кленсі був американець із ірландським темпераментом і смаками космополіта. Природжений волоцюга, він брався за всяку роботу, але ненадовго.

Цинкографія – одне з багатьох покликань, які звабили його непосидючу натуру. Іноді він здавався на умовляння й оповідав про свої подорожі з надзвичайною безпосередністю, простими, яскравими словами. Сьогодні, судячи з деяких симптомів, він збирався дещо розголосити.

– Першорядна погода для флібустьєрства, – почав він. – Це нагадує мені той час, коли я пробував визволити один народ з кривавих пазурів тирана. Важка то була робота. І спину ломило, й на долонях були мозолі.

– Я не знав, що ви віддавали свій меч пригнобленим народам, – промимрив Етвуд, лежачи на траві.

– Віддавав, – сказав Кленсі. – Але його перекували на рало.

– Якій же це країні так пощастило – скористатись вашою допомогою? – безтурботно відгукнувся Бланшар.

– Де Камчатка? – запитав Кленсі, начебто без видимого зв'язку з попередньою розмовою.

– Десь аж за Сибіром, біля полюса, – невпевнено відповів хтось.

– Я так і думав. Це там, де холодно, – сказав Клеп-сі, задоволено кивнувши головою. – Я завжди чомусь плутаю ці дві країни. Отже, це було у Гватемалі, де жарко. Там мені довелося боротись. Ви знайдете її па карті. Це в тому місці, яке називають тропіками. З ласки провидіння, вона лежить на березі моря, так що географ може писати назви міст просто на воді.

Кожна назва – завдовжки з дюйм, дрібними літерами, та ще й різними іспанськими діалектами і, по-моєму, такої самої синтаксичної системи, від якої злетів у повітря "Мейн"[62]. Так от у цю країну я й подався сам-один, хотів скинути там деспотичний уряд з допомогою своєї кирки – одноствольної та ще й незарядженої. Ви не розумієте, звичайно. Тут потрібне пояснення, обґрунтування.

Це було в Новому Орлеані, вранці, на початку червня. Стою я на пристані, дивлюсь на кораблі. Бачу – якраз насупроти мене лагодиться відпливати невеличкий пароплав. Із труб іде дим, роботяги носять у трюм ящики – таких ящиків на пристані цілі гори. Ящики величеські – футів два завширшки й приблизно чотири завдовжки, і досить важкі на вигляд.

Знічев'я я підійшов до тих ящиків. Серед них один був розбитий. З цікавості я трохи підняв покривку й зазірнув усередину. Ящик був набитий гвинтівками системи Вінчестер.

"Он як, – кажу я сам собі. – Хтось хоче обійти закон про нейтралітет. Хтось комусь допомагає озброєнням. Куди ж повезуть оці пукалки?"

Чую, хтось кашлянув позад мене. Обертаюсь – переді мною маленький, кругленький товстун. Обличчя в нього темне, костюм білий і на пальці – діамант на чотири карати. Кавалер хоч куди. Дивиться так, ніби хоче запитати й зарані просить вибачення. Схожий на іноземця – чи то з Росії, чи то з Японії, а може, й з архіпелагів.

– Тсс! – каже товстун, мовби збираючись відкрити мені таємницю. – Чи не буде сеньйор такий добрий, чи не погодиться він зберегти в секреті те, що випадково побачив, щоб люди на кораблі не дізнались? Сеньйор буде джентльменом і не скаже про це нікому ні слова.

– Мусью, – відказав я, бо мені здалося, що він француз, – дозвольте запевнити вас: Джеймс Кленсі нікому не викаже вашої таємниці. До цього дозвольте додати: вів ля ліберте! – хай живе свобода! Коли почуєте, що якийсь Кленсі заважає революціонерам скинути уряд, зараз же напишіть мені.

– Сеньйор дуже добрий, – каже темнолиций товстун, посміхаючись у свої чорні вуса. – Чи не хочете піднятися на пароплав і випити склянку вина? Оскільки я – Кленсі, то не минуло й двох хвилин, як я вже сидів із тим закордонним мусью за столиком у каюті, а па столику стояла пляшка. Я чув, як гупали важкі ящики, падаючи в трюм. По-моєму, в усіх тих ящиках було не менше як дві тисячі вінчестерів. Ми випили пляшку, й темнолиций замовив ще одну. Дати Кленсі випити – все одно, що спровокувати громадянську війну. Я багато наслухався про революції в тропічних країнах, і мені заманулося встрияти в яку-небудь.

– Що, мусью, – сказав я, підморгнувши, ніби теж причетний до справи, – хочете розворушити вашу батьківщину?

– Так, так! – сказав чоловічок, стукнувши кулаком об стіл. – Настануть великі зміни! Годі гнобити народ та дурити його брехливими обіцянками! Попереду великі діла! Так. Наші сили скоро, дуже скоро вдарять у столиці! Carrambos!

– Carrambos, тобто віва, як я вже говорив, – відповідаю я, п'яніючи від ентузіазму та вина. – Хай же стародавній трилисник... вибачте, бананова лоза, або ревінь, чи яка б там не була емблема вашого пригнобленого народу, вічно живе й зеленіє!

– Дуже вдячний вам, – каже товстун, – за ваші дружні висловлювання. Нашій справі найбільше бракує надійних людей, здатних до всякої роботи. О, якби генерал де Вега мав у своєму розпорядженні хоч одну тисячу сильних, відданих людей! Він укрити би славою нашу батьківщину. Важко, дуже важко знайти хороших людей для нашої справи.

– Слухайте, мусью, – кажу я, перехиливаючись через стіл і хапаючи його за руку. – Я не знаю, де ваша країна, але серце в мене обкипає кров'ю від жалю до неї. Жоден Кленсі не був глухий до страждань пригнобленого народу! Ми всі, увесь наш рід – флібустьєри з народження й іноземці за фахом. Якщо вам потрібні руки Джеймса Кленсі і його кров, щоб визволити ваш берег від ярма тиранії, вони до ваших послуг!

Генерал де Вега аж нетямився від радості, коли побачив, як я співчуваю його змовам і всім його труднощам. Він хотів був обняти мене через стіл, але йому став на перешкоді його товстий живіт та вино, яке недавно було в пляшках. Так мене прийнято до лав флібустьєрів. Генерал сказав мені, що країна його зветься Гватемала, що це – найбільша держава, яку будь-коли обмивав океан. Він дивився на мене з сльозами на очах і весь час примовляв:

– Ах, сильні, великі, хоробрі люди! От чого треба моїй батьківщині!

Генерал де Вега, як він називав себе, приніс мені якийсь документ і попросив підписати його. Я підписав і зробив красивий розчерк, старанно закрутивши хвостик останньої літери.

– Гроші за проїзд, – діловито сказав генерал, – вирахують із вашої платні.
– Ні в якому разі, – гордо відповів я. – За проїзд я плачу сам.

У внутрішній кишені в мене лежало сто вісімдесят доларів. Я був не те що інші флібустьєри, флібустьєрив не заради харчів та одєжі.

Пароплав мав відплисти за дві години, і я зійшов на берег купити собі деякі потрібні речі. Повернувшись на палубу, я з гордістю показав свою покупку генералові. Добренна шуба з шиншили, валянки, хутряна шапка з навушниками, чудові пухові рукавиці та вовняний шарф.

– Carrambos! – вигукує маленький генерал. – Хіба можна в такому костюмі їхати в тропіки?

І потім цей негідник починає сміятись, кличе капітана, капітан – комісара, комісар викликає в трубку головного механіка, вся ця банда збивається біля каюти й починає сміятись навзаводи з екіпіровки Джеймса Кленсі, заготовленої для Гватемали.

Я задумуюсь на хвилину і з серйозним виглядом прошу генерала повторити мені, як зветься країна, куди ми їдемо. Він повторює, і я бачу, що помилився, сплутав її з іншою країною – Камчаткою. Відтоді мені важко розрізнити ці дві держави, так сплутались у мене в голові їхні назви, клімат та географічне положення.

Я заплатив за проїзд двадцять чотири долари – за каюту першого класу. Харчуюся за одним столом з офіцернею. На нижній палубі – пасажери другого класу, душ сорок макаронників та ще якась шатія. Я дивувався – куди стільки їх може їхати.

Так от. За три дні ми підпливли до їхньої Гватемали. Країна та – синя, а не жовта, як її помилково малюють на картах. Ми висадилися у якомусь прибережному містечку, де на нас уже чекав маленький, гарненький поїзд. Ящики з пароплава витаскали й перенесли у вагони. Макаронники теж посідали в поїзд. Ми з генералом зайняли перший вагон. Так, ми з генералом де Вега були на чолі революції, коли виїхали з того портового міста. Поїзд біг майже так само швидко, як полісмен до місця злочину. Краєвиди там такі, яких не побачиш у жодній географії. За сім годин ми проїхали миль сорок, і тоді поїзд зупинився. Далі колії не було. Ми опинилися в якомусь таборі. Вузьке міжгір'я, вогкість, глушина, аж сум бере. Попереду рівняли землю й рубали ліс, щоб продовжити залізницю. "Тут, – кажу я сам собі, – романтичний притулок для революціонерів, тут Джеймс Кленсі як представник вищої раси й потомок доблесних феніїв[63] завдасть нищівного удару ворогові в боротьбі за свободу".

Ящики з вагонів винесли й почали збивати з них покришки. З першого ящика генерал де Вега вийняв вінчестери й став роздавати їх зграї зачучверених солдатиків. Потім відкрили інші ящики, і – хоч вірте, хоч не вірте – чорта з два там була хоч одна гвинтівка. У всіх тих ящиках були самі кирки та лопати.

І от – нехай вони тямляться, ті тропіки! – гордому Кленсі вкупі з нікчемними макаронниками, усім до одного, довелося взяти ті кирки та лопати, і – марш на роботу, на оту саму трикляту залізницю! Так от для чого їхали сюди макаронники, так от який папір підписав флібустьєр Кленсі, сам не знаючи, що він підписує! Потім уже я довідався, в чому справа. Як виявилось, для тієї дороги дуже важко було вербувати робочу силу. Місцеві жителі занадто розумні й ліниві, щоб працювати. Та й навіщо їм працювати? Тільки простягни руку – і маєш найкращі й найдорожчі фрукти на світі; а простягнеш другу – й можеш спати цілими днями, й не треба дослухатись до

семигодинного гудка, й не почуєш на сходах, як до тебе йдуть правити гроші за квартиру. Отже, їм довелося регулярно посилати пароплави до Сполучених Штатів і заманювати до себе робочу силу. Здебільшого привезені грабарі вмирили за три-чотири місяці – від гнилої застоюної води та шалених тропічних краєвидів. Тим-то, наймаючи робітників, їх примушували підписувати контракт на один рік і ставили навколо бідолах озброєну сторожу, щоб вони не здумали накивати п'ятами.

Отак одурили мене тропіки, а все через те, що в нашому роду всі люблять ходити кривими стежками та вишукувати собі всякі напасті.

Мені дали кирку, і я взяв її з наміром тут же підняти повстання, але поблизу були вартові, й вони дуже необережно поводитися з своїми вінчестерами, і я прийшов до висновку, що найголовніше у флібустьєрстві – обачність. В нашій партії було коло сотні робітників, і нам наказали рушати до місця роботи. Я вийшов із лав і підійшов до генерала де Вега, що курил сигару й з великою втіхою поглядав на нашу партію. Він подивився на мене з чемною диявольською усмішкою.

– У Гватемалі, – каже він, – багато роботи для сильних, здорових людей.

Еге ж. Тридцять доларів на місяць. Хороша платня. Авжеж. Ви – сильний, сміливий чоловік. Тепер ми скоро дотягнемо дорогу до столиці. Вас кличуть до роботи. Adi?s[64], сильний чоловіче!

– Мусь, – кажу я, не поспішаючи, – скажіть мені, бідному ірландцеві, одне: коли я вперше ступив на ваш пліснявий корабель і виливав свої вільні революційні почуття над вашим кислим вином, чи думали ви, що поборник свободи погодиться колупати землю киркою на вашій паршивій залізниці? І коли ви відповідали мені патріотичними вигуками, підносячи зоряний стяг свободи, чи замишляли ви вже тоді принизити мене до рівня оцих каторжан-макаронників, що корчують пні у вашій паскудній рабській країні?

Генерал випнув свою округлість і зареготав. Реготав він дуже довго й гучно, а я, Кленсі, стояв і чекав.

– Кумедний ви чоловік, – сказав він нарешті. – Ви доведете мене, що я лусну від сміху. Я вам казав, як важко знайти сильних, сміливих людей для роботи в нашій країні. Революція? Хіба я говорив про р-революцію? Жодного слова. Я казав: сильні, здорові люди потрібні Гватемалі. От. Я не винен, що ви помилились. Ви заглянули тільки в один ящик, де були гвинтівки для вартових. Ви думали, всі ящики з гвинтівками? Ні, це не так.

Гватемала ні з ким не воює. Але робота? Робота є. І не погана. Тридцять доларів на місяць. Веріть же кирку, сеньйоре, і йдіть копати землю ради свободи й процвітання Гватемали. До роботи! Вартові чекають на вас.

– Ти жирний коричневий пудель, – сказав я спокійно, хоч душа в мене кипіла від обурення та досади. – Це тобі так не минеться, побачиш! Підожди тільки, поки Джеймс Кленсі придумає належну відсіч.

Начальник партії наказує братись до роботи. Я плентаю разом з макаронниками й чую, як шановний патріот і дурисвіт регочеться нам услід. Гірко думати, що вісім тижнів я будував залізницю для тієї паскудної країни. Я флібустьєрив по дванадцять годин на день важкою киркою та лопатою, вирубуючи к дідьку розкішні краєвиди, що розрослись у нас на дорозі. Ми працювали на болотах, де був такий дух, наче поблизу десь лопнула газова труба; ми топтали ногами найкращі й найдорожчі оранжереїнні квіти та овочі. Все навколо було таке тропічне, що здивувався б який хочете географ. Всі дерева там – хмарочоси; куші – з самих голок та шпильок; навколо стрибають мавпи, крокодили, червонохвості дрозди, а ти стоїш по коліна в гнилій воді й корчуєш коріння заради визволення Гватемали. Вечорами ми розпалювали багаття, щоб утихомирити москітів, і коптілись над вогнем, а навколо походжали вартові. Робітників на залізниці

було двісті душ – здебільшого макаронники, негри, іспанці та шведи. Було троє або четверо ірландців.

Один із них, старий Галлоран – справжній ірландець і походженням, і благородством душі – розтлумачив мені, що й до чого. Він працював уже близько року. Більшість умирала, не витримавши й шести місяців. Він висох до хрящів і кісток, і кожну третю ніч його трусила пропасниця.

– Коли приїжджаєш сюди, – розповідав він, – думаєш: завтра ж подамся геть. Але перший місяць тобі не дають грошей – вивертають за проїзд на пароплаві, а потім тропіки беруть тебе у свої пазурі. Навколо тебе – скажений ліс, де кишать дуже погано виховані тварини – леви, павіани, анакони, – і кожне тільки й чигає, щоб ізжерти тебе. Сонце пече так люто, аж мозок топиться в кістках. І стаєш схожий на отих любителів латаття, що про них пишеться у віршах. Забуваєш усі високі почуття: патріотизм, жадобу помсти, порушення порядку й скромну любов до чистої сорочки. Знай працюєш та ковтаєш гас та оті гумові трубки, що їх подає, замість їжі, макаронник-кухар. Закурюєш люльку й кажеш сам собі: на тому тижні дам драла, і йдеш спати, й називаєш себе брехуном, бо добре знаєш, що ніколи не зробиш цього.

– Хто цей генерал, – питаю я, – що називав себе де Вега?

– Він хоче якнайшвидше закінчити залізницю, – каже Галлоран. – Спершу її будувала одна приватна компанія, але вона лопнула, й тепер за це діло взявся уряд. Де Вега – великий політик і хоче стати президентом. Народ хоче, щоб із залізницею покінчили якомога швидше, бо з нього деруть величезні податки. От де Вега й поспішає, аби піддобритись до виборців.

– У мене немає звички, – кажу я, – погрожувати кому-небудь, але Джеймс О'Дауд Кленсі має деякі рахунки з цим залізничником, які неодмінно треба врегулювати.

– Спочатку і я так думав, – каже Галлоран, тяжко зітхаючи, – поки не наївся латаття. У всьому винні тропіки. Вони зовсім знесилюють людину. Як каже поет: "У цім краю сон пообідній ніколи, не минає..." Я роблю свою роботу, курю люльку та сплю. У житті, як роздивишся, то нічого більше й немає. Скоро, дуже скоро й ти так само думатимеш. Треба гнати від себе всі сентименти, Кленсі.

– Це не в моїх силах, – кажу я. – У мене їх хоч греблю гати. Я завербувався в революційну армію цієї темної країни з добрим наміром відвоювати для неї свободу, честь і всякі блага. А мене примушують нищити її красу й підрубувати її коріння. Але генерал заплатить мені за все. Два місяці я працював на залізниці, поки, нарешті, трапилась нагода втекти.

Якось із нашої партії послали кілька чоловік назад, де кінчалась готова колія, приставити до табору заступи, що їх віддавали гострити у Порт-Барріос. Їх привезли на дрезині, і я помітив, що дрезина зосталась на репках.

Тієї ночі, годині о дванадцятій, я збудив Галлорана й виклав йому свій задум.

– Тікати? – каже Галлоран. – Господь з тобою, Кленсі, що це ти замислив? У мене не вистачить духу. Занадто холодно, та я й не виспався як слід. Тікати? Я ж тобі казав, Кленсі, що я вже покуштував отого самого латаття. Я вже ні на що не здатний. Через оці кляті тропіки. Як каже поет: "Ми кинули боротися, забули рідний край, в пустій країні лотоса знайшли для себе рай..." Тікай сам, Кленсі. Я, мабуть, зостанусь. Так рано та холодно, й мені хочеться спати.

Довелось покинути Галлорана й тікати самому. Я потихеньку одягся й вислизнув з намету. Коли до мене підійшов вартовий, я збив його з ніг, мов

кеглю, зеленим кокосовим горіхом і кинувся до залізниці. Забрався на дрезину й пустив її на повний хід. Ще не розвиднілось, а вже попереду загорілись вогні Порт-Барріоса. Я зупинив дрезину й пішов до міста. Правду кажучи, уступив я в те місто з деяким побоюванням і нерішучістю. Мене лякала не армія Гватемали, ні: в мене душа холонула на саму думку про рукопашну сутичку з конторою для найму робочої сили. Бо в тій країні знайти роботу не важко, важко звільнитись від роботи. Так і уявляється мені, як місіс Америка одного чудового тихого вечора перемовляється знічев'я через гори з місіс Гватемалою. "Ах, моя люба сеньйоро, - каже місіс Америка, - у мене знову стільки неприємностей з робочою силою!" "Та що ви кажете! - відповідає місіс Гватемала. - А мої робітники так тримаються за мене, мем, що ви просто не повірите! Хи-хи", - хихоче місіс Гватемала.

Я міркував собі, як би вибратись із тропіків, не потрапити знов на які-небудь роботи. Було ще темно, але я розглядив пароплав, що стояв на рейді. З труб бухав густий дим. Я звернув у вузьку, порослу травою вуличку й вийшов до моря. Там я наткнувся на маленького коричневого негра, що вже сидів у човні й збирався відштовхнутись від берега.

- Стривай, Самбо, - кажу я йому. - Розумієш по-англійськи?

- Дуже багато розумію, аякже, - відказує він, приємно усміхаючись.

- Що то за пароплав? - запитую в нього. - І куди він іде? І що нового, і як справи, і о якій годині?

- Це пароплав "Кончіта", - добродушно відповідає чорний, крутячи цигарку.

- Прийшов з Новий Орлеан по банани. Ніч навантажитись. Я думаю, його відпливе за одна-два година. Сьогодні буде дуже хороший день. Ви чули про велика битва, сеньйоре? Як ви думаєте, спіймають генерал де Вега? Чи не спіймають?

- Що ти верзеш, Самбо? - кажу я. - Велика битва? Яка битва? Хто хоче спіймати генерала де Вега? Я був далеченько звідси, па моїх золотих копальнях, і не чув ніяких новин.

- О, - каже негр, радий нагоді похвастати своєю англійською мовою, - дуже велика революція у Гватемалі... тиждень тому. Генерал де Вега хотів стати президент. Він зібрав армію - одна, п'ять, десять тисяч солдат - і виступив проти уряду. А уряд кинув проти нього п'ять, сорок, сто тисяч солдат придушити революцію. Вчора була велика битва в Ломагранде, в горах, звідси миль дев'ятнадцять або п'ятдесят. Солдати уряду побили генерал де Вега - о, дуже побили! П'ятсот, дев'ятсот, дві тисячі солдатів генерала де Вега загинув. Революція капут - дуже швидко, враз капут. Генерал де Вега втік верхи на великому мулі. Так, с-arrambos! Генерал утік, а його армія загинув. А солдати уряду шукають генерал де Вега. Дуже шукають. Вони хочуть розстріляти його. Як ви думаєте, сеньйоре, вони спіймають його?

- Дай боже, - відказую я. - То була б справедлива кара йому за те, що він використав войовничу натуру Кленсі для викорчовування тропіків з допомогою кирки та лопати. Але тепер, мій любий, мене цікавить не так повстання, як проблема найманої робочої сили. Я думаю тільки про те, щоб позбутись відповідальної посади в департаменті благоустрою вашої великої, занепакої країни. Переправ мене своїм човником на те судно, і я дам тобі п'ять доларів, сінка пасе, сінка пасе, - кажу я, спускаючись до розуміння та діалекту тропіків.

- Cinco pesos? - перепитує чорний. - Ви даєте п'ять долар?

Виявилось, що він зовсім непогана людина. Спочатку він був завагався, кажучи, що для виїзду з країни потрібні документи та паспорти, але кінець кінцем він одвіз мене на пароплав.

Коли ми пристали до борту, вже розвиднялось, і на палубі не було ні душі. Море було тихе. Негр підсадив мене, і я забрався на нижню палубу, де борт зрізаний для засипання фруктів у трюм. Люки були відкриті. Я глянув униз і побачив банани; до них було всього футів шість. "Кленсі, – кажу я сам собі, – їдь зайцем, так буде безпечніш. А то коли б тебе суднова команда не передала в контору, де укладають контракти. Тропіки схоплять тебе, Кленсі, коли ти не стерегтимешся".

Я стрибаю тихенько на банани й викопую собі там кубельце, щоб сховатись. Приблизно за годину, чую, загула машина, пароплав захитався, і я зрозумів, що ми виходимо в море. Люків вони не закривають, щоб була вентиляція; незабаром у трюмі стало зовсім видно. Мені захотілось їсти, і я думаю: чому б не підкріпитись легеньким фруктовим сніданком, не підживити трохи душу? Я виліз із своєї нори й підвів голову. Бачу: ступнів за десять від мене вилазить іще один пасажир, бере банан, чистить і запихає собі в рот. Сам весь у болоті, чорний, обірваний, бридкий. Хоч зараз малюй з нього карикатуру в гумористичний журнал. Я придивляюсь до нього й бачу: це мій генерал де Вега, великий революціонер, їздець на мулах, постачальник лопат і кирок. Коли він помітив мене, банан застряг у нього в горлі, а очі стали завбільшки з кокосовий горіх.

– Тсс! – кажу я. – Ні слова! А то нас висадять і доведеться йти пішки. Вів ля ліберте! – шепочу я й затикаю собі рота бананом, щоб приглушити свої почуття. Я був певний, що генерал не впізнає мене: пекельна робота в тропіках зовсім змінила мій вигляд. Обличчя в мене заросло густою рудуватою щетиною, а костюм складався з синіх робочих штанів та червоної сорочки.

– Як ви потрапили на судно, сеньйоре? – запитав генерал, отямившись.

– З чорного ходу, звичайно, – кажу я. – Ми билися за свободу, як леви, – проваджу далі, – але нас було мало, й ворог переміг. Приймемо ж нашу поразку, як належить хоробрим воїнам, і з'їжмо ще по банану.

– Ви теж билися за свободу, сеньйоре? – запитує генерал, проливаючи сльози на фрукти.

– До останньої хвилини, – кажу я. – Це я повів людей в останню одчайдушну атаку на прихвоснів деспота. Але ворог знависнів, і нам довелось відступити. Це я, генерале, дістав для вас мула, на якому ви врятувались. Передайте мені, будь ласка, оту в'язку бананів, вона добре вистигла. Мені далеченько до неї... Дякую.

– Невже все це правда, о мій безстрашний патріоте? – каже генерал, і сльози знов закапали у нього з очей. – Ah, Dios! І мені нічим вас нагородити за вашу відданість! Я врятував тільки своє життя, більше нічого в мене не лишилось. Carrambos! Якого диявольського мула ви дістали для мене, сеньйоре! Він підкидав мене, як човен у штормову погоду! Колючки та ліани подряпали мені все тіло! Ця пекельна тварюка стукалась об усі дерева й просто покалічила мені ноги. Серед ночі приїжджаю в Порт-Барріос. Кидаю паскудного мула і йду понад берегом. Натикаюсь на маленький неприв'язаний човен. Сідаю на нього й пливу до судна. На палубі – нікого. Дивлюсь – висить віршовка. Я лізу по ній і ховаюсь у бананах. Якби я попався на очі капітанові корабля, він видав би мене на розправу гватемальцям. Це було б дуже погано. Гватемальці розстріляли б генерала де Вега. Тому я сховався й не подаю голосу. Життя – чудова річ! Свобода – теж непогана штука. Але життя, по-моєму, набагато краще!

Як я вже казав, пароплав до Нового Орлеана йде три дні. Ми з генералом стали найщирішими друзями. Бананів ми з'їли стільки, що вже очі не хотіли дивитись на них, а шлунок не хотів їх приймати. Але що робити? У пас не

було іншого меню. Ночами я обережно вилазив на нижню палубу й роздобував відерце прісної водп.

Цей генерал де Вега був просто напаковапий різними словами та фразами. Своїми балачками він збільшував нудьгу й без того нудної подорожі. Він думав, що я – революціонер і належу до його партії, адже в ній, як він казав, багато американців та інших іноземців. Він був хвалько й самозакоханий пустомолот, але корчив із себе героя. Розповідаючи про поразку, він жалів тільки себе. Цей дурний пузир навіть словом не згадав про інших йолопів, що були або розстріляні, або вмерли через його революцію.

Другого дня він став такий бундючний та пишний, мовби це зовсім не він прогорів у Гватемалі й завдячував своє життя тільки мулові та краденим бананам. Він розповідав мені про велику залізницю, яку будував перед революцією, і тут же розказав про один кумедний, як він висловився, випадок з одним придуркуватим ірландцем, якого він заманив із Нового Орлеана на кладовище в тропіках, тобто завербував грабарем па свою нікчемну вузькоколійку. Було просто бридко слухати, коли цей підлий генерал оповідав непристойну історію – як він насипав солі на хвіст отому безтурботному й дурному птахові Кленсі. Він сміявся довго, з усієї душі. Він увесь трусився від сміху, залізши по шию в банани, цей чорнопикий ворохобник і волоцюга без друзів і без батьківщини.

– Ах, сеньйоре, – кихкотів він, – ви б луснули від сміху, якби побачили того дивака-ірландця! Я кажу йому: "Сильні, здорові люди дуже потрібні зараз Гватемалі". А він мені: "Я готовий боротися за вашу пригноблену батьківщину". "Це ви й робитимете", – кажу я. Ах, він був такий кумедний, той ірландець! Побачив на пристані розбитий ящик, де було кілька гвинтівків для охоронців. Думав, усі ящики набиті зброєю. Але там були самі кирки. Еге ж. Ах, сеньйоре, якби ви побачили того ірландця, коли його повели на роботу!

У такий спосіб колишній начальник вербувальної контори своїми анекдотами та веселими жартами робив нашу подорож іще нуднішою. Але час від часу він знов починав плакати й, поливаючи сльозами банани, виголошував промови про загиблу свободу та про шаленого мула.

Приємно було чути, як пароплав стукнувся бортом об пірс у Новому Орлеані. За кілька хвилин угорі затупотіли сотні босих ніг: то макаронники, що вивантажують фрукти, почали стрибати па нижню палубу, а звідти – в трюм. Ми з генералом почали передавати їм в'язки бананів, і макаронники подумали, що ми з їхньої партії. Попрацювавши з годину, ми непомітно вислизнули з пароплава па пристань.

Нікому не відомому Кленсі випала велика честь: тішити й розважати представника великої флібустьєрської держави. Насамперед я накупив на свої гроші багато різного питва та їжі, не схожій на банани. Генерал дріботів поруч, полишивши на мене всі господарські турботи. Я повів його на майдан Лафайєта й посадив на лавці в сквері. По дорозі я купив йому сигарет, і він з комфортом розсівся там, гладкий, самовдоволений волоцюга. Я глянув на нього здалека, й признаюсь: вигляд його справив на мене приємне враження. Цей чоловік, чорний тілом і душею, був увесь закурений і вивалений у смітті. Завдяки мулові в нього від одягу залишилося саме дрантя. Дуже, дуже приємно було Кленсі бачити таким свого генерала! Я делікатно запитую в нього, чи не захопив він випадково чиїх-небудь грошей, тікаючи з Гватемали. Він тільки зітхає та горбиться на своїй лавці. Жодного centa. Добре. Він сподівається, що друзі по тропічній експедиції згодом вишлють йому грошову допомогу. Одне слово, такої незабезпеченої людини, як генерал, я ще не бачив.

Я попросив його нікуди не відлучатись, а сам подався на перехрестя Пойдрас та Каронделет. Там була дільниця О'Хари. Жду його хвилин п'ять. Аж ось іде О'Хара – високий, гарний із себе, червонощокий, з блискучими гудзиками, помахує своєю палицею. От, думаю, якби Гватемала та була на дільниці О'Хари! Мав би він собі непогану розвагу, – раз або двічі на тиждень приборкувати палицею всякі там революції та повстання!

Підходжу до нього, питаю:

– Що, стаття 5046 іще діє, Денні?

– На всі сто, – каже О'Хара, підозріливо дивлячись на мене. – Може, вона тобі підходить?

Стаття 5046 – це та сама знаменита муніципальна постанова, яка дає право заарештовувати, судити та ув'язнювати кожного, кому вдається приховати від поліції свої злочинні дії.

– Хіба не впізнаєш Джіммі Кленсі? – кажу я. – Ах ти ж страховисько червонозябре!

Коли О'Хара розпізнав мене під тією скандальною машкарою, якою обдарували мене тропіки, я затяг його у під'їзд і розповів йому, що і як.

– Гаразд, Джіммі, – каже О'Хара. – Іди назад і дожидай мене на тій лавці. Я прийду за десять хвилин.

Через десять хвилин О'Хара з'явився на майдані Лафайста й помітив двох волоцюг, що ганьбили своїм виглядом садову лавку. Ще через десять хвилин Джіммі Кленсі та генерал де Вега, недавній кандидат на пост президента Гватемали, опинились у поліцейській дільниці. Генерал страшенно злякався й просить мене розповісти їм про його чини та заслуги.

– Цей чоловік, – кажу я поліції, – колишній залізничний агент. Тепер він бродяжить. Він зостався без роботи й тому трохи несповна розуму.

– Carrambos! – каже генерал і сичить, як сифон із зельтерською. – Адже ви, сеньйоре, бились у лавах мого війська на моїй батьківщині! Чому ж ви кажете неправду? Ви повинні сказати, що я – генерал де Вега, солдат, caballero...

– Залізничник, – кажу я знов, – а тепер – волоцюга. Непевна особа. Три дні жив краденими бананами. Гляньте на нього! Самі переконаєтесь.

Двадцять п'ять доларів штрафу або шістдесят днів ув'язнення присудив генералові міський суддя. У нього не було ні цента, отже, довелось посидіти. Мене відпустили, бо в мене були гроші, та й О'Хара замовив за мене слівце. Еге ж, дали йому шістдесят днів! Якраз стільки, скільки я довбав землю у великій республіці Кам... Гватемалі.

Кленсі замовк. При яскравому світлі зірок можна було побачити на його загартованому обличчі вираз щасливого задоволення. Кйоу перехилився зі свого стільця й лягнув компаньйона по ледве прикритій спині, і це прозвучало як сплеск прибою на піщаному березі.

– Розкажи їм, чортяко, – захихотів він, – як ти розквітався з тропічним генералом на землеробських операціях.

– Оскільки в генерала не було грошей, – лагідно докінчив Кленсі, – його примусили відробити штраф на очистці вулиці Урсулінок, куди його послали разом з арештантами окружної тюрми. Там за рогом був салун, художньо прикрашений електричними вентиляторами та холодними напоями. Я влаштував у тому салуні свій штаб і кожні п'ятнадцять хвилин вибігав на ріг подивитися на маленького чоловічка, що флібустьєрив граблями та лопатою. Надворі в той день пекло так, як сьогодні у нас.

– Ей, мусью! – гукав я йому, й він озирався на мене злий, мов чорт; на сорочці в нього були мокрі плями.

– Гладкі, сильні люди, – казав я генералові де Вега, – дуже потрібні в Новому Орлеані. Так! Тут для них багато хорошої роботи. Carrambos! Хай живе Ірландія!

ХІ. РЕШТКИ КОДЕКСУ ЧЕСТІ

Снідають у Кораліо об одинадцятій. Тому й не ходять рано на ринок. Невеличка дерев'яна споруда критого ринку стоїть на латочці коротко підстриженої трави під яскраво-зеленим хлібним деревом. Яюсь уранці туди зібрались, не поспішаючи, торговці й принесли з собою свої товари. Навколо будиночка йшла галерея або поміст завширшки в шість футів, затінений від вранішнього сонця виступаючою трав'яною покрівлею. Звичайно на цьому помості торговці розкладали свої товари – свіжу яловичину, рибу, краби, фрукти, касаву[65], яйця, ласощі та високі, хиткі купи маїсових коржів, кожний завбільшки з сомбреро іспанського гранда. Але сьогодні ті торговці, які звичайно займали обернуту до моря частину платформи, не спішили розкласти товари, а збились до купи і, жваво жестикулюючи, про щось неголосно джerkотіли. Бо саме на їхній частині платформи простяглась, огорнута сном, не дуже принадна постать Блайта-Вельзевула. Він спочивав на пошарпаній кокосовій циновці, більше ніж будь-коли схожий на провинного ангела. Його грубий полотняний костюм був увесь заяложений, подертий по швах, помережаний тисячами різноманітних складок та зморщок, і так недоладно сидів на ньому, мов одяг на якому-небудь опудалі, набитому заради розваги, а потім з ганьбою викинутому геть. Але непохитно на його високому переніссі трималося золоте пенсне, єдиний залишок його колишньої величі.

Сонячне проміння, що відбилось від морських жмурок і заграло на обличчі Блайта-Вельзевула, та голоси торговців збудили його. Він підвівся, сонно блимаючи, й прихилився до стіни ринку. Вийнявши з кишені занехаяну шовкову хусточку, він старанно протер і відполірував пенсне. І поступово йому стало ясно, що в його спочивальню вдерлися чужі люди, коричневі й жовті, й чемно просять його поступитись місцем для товарів.

– Може, сеньйор буде такий ласкавий... Тисячу разів просимо вибачити, що потурбували... Але незабаром прийдуть покупці купувати провізію на день... Тисячу разів шкодуємо, що довелось потривожити сеньйора!

В такий спосіб вони натякали йому, що він повинен забратися звідти й не гальмувати коліс торгівлі.

Блайт покинув поміст, мов принц, що встає зі свого розкішного ложа під балдахіном. Він завжди тримався так, навіть у дні свого найглибшого падіння. Кожному ясно, що для школи аристократичних манер курс моралі зовсім не обов'язковий.

Блайт обтрусив свій пом'ятий костюм і поволі почвалав геть по гарячому піску Кальє Гранде. У нього не було певного маршруту. Містечко ліниво розпочинало своє повсякденне життя. Золотошкірі діти борюкались у траві. Морський бриз навіяв Блайтові апетит, але не приніс нічого для його задоволення. Кораліо подихав своїми ранковими пахощами – п'яним духом тропічних квітів та гарячого хліба, що пікся надворі в глиняних печах, димом, що йшов із тих печей і проймав усе навколо. В тих місцях, де дим уже розходився, виднілись гори, і здавалося, що кришталеве повітря, обдароване силою віри, присунуло їх до самого моря – так близько до берега, що можна було перелічити всі скелясті галяви на порослих лісом схилах. Легконогі каріби поспішали до берега, до своєї щоденної праці. Серед кущів, по стежках, уже спускались довгими низками коні з бананових плантацій; вони кивали головами й важко переступали ногами – це тільки й видно було збоку, бо все інше закривали величезні в'язки золотисто-зелених плодів, навалені їм на спину. На порогах сиділи жінки й розчісували своє

довге чорне волосся, перекликаючись одна з однією через вузькі вулички. У Кораліо панував спокій – нудний, безбарвний спокій, але все ж таки спокій.

У цей ясний ранок, коли Природа, здавалось, простягала людям лотос забуття на золотій тарелі світанку, Блайт-Вельзевул докотився до самого дна. Далі падати було вже нікуди. Ночівля на ринку остаточно підкосила його. Поки в нього був якийсь дах над головою, іще не впала остання перепона, що відокремлює джентльмена від лісових звірів та птахів. Але тепер він – нікчемна устриця, яку ведуть на з'їжу піщаним берегом Південного моря хитрий Морж – Випадок – та невблаганний Тесля – Доля.

Для Блайта гроші давно вже стали спомином. Він висмоктав із своїх приятелів усе, що могла дати йому їхня дружба; потім вичавив до останньої краплини все, що могла дати йому їхня великодушність; і нарешті, немов Аарон, він вибив із їхніх затверділих сердець, як із каменю, кілька жалюгідних краплин принизливої милостині.

Він вичерпав свій кредит до останнього реала. З дивовижною гострозорістю безсоромного паразита він познаходив у Кораліо всі джерела, де можна було видурити склянку рому, закуску або срібну монету. І тепер, перебираючи в пам'яті всі ті джерела, він оцінював кожне з них з тією особливою старанністю та ґрунтовністю, які властиві тільки дуже голодним і спраглим людям. Проте увесь його оптимізм не вимолотив жодного зернятка надії з половини його життєвих планів. Гра скінчилась. Ця ночівля надворі доконала його. Досі він ще міг чимсь виправдувати свої безсоромні вимоги до ближніх. Тепер позички неможливі, доведеться просити милостині.

Найзапекліша софістика неспроможна облагородити ім'ям "позики" монету, зневажливо кинуту волоцюзі, що ночує на голих дошках ринкового помосту. Але цього ранку жоден жебрак не прийняв би кинуту йому монету з більшою подякою, ніж Блайт, бо демон спраги схопив його за горло, демон вранішньої спраги п'яниці, яка вимагає задоволення на кожній станції до пекла.

Блайт плентався по вулиці й пильно виглядав чуда, яке послало б йому манну небесну в його пустелі. Проходячи повз загальноприступну харчевню мадами Васкес, він побачив, як завсідники тієї харчевні саме сідали до столиків, де був свіжовипечений хліб, авокадо, ананаси та чудова кава, що її аромат, принесений вітерцем, свідчив про високу якість цього напою. Прислужувувала сама мадама; обернувшись на мить до вікна й кинувши на вулицю несміливий, меланхолійно-тупий погляд, вона побачила Блайта; погляд її став ще боязкіший і збентеженіший. Вельзевул був винен їй двадцять песо. Він уклонився їй так, як уклонявся колись менш боязким дамам, яким нічого не був винний, і пішов далі.

Купці та прикажчики відчиняли масивні дерев'яні двері крамниць. Чемно, але холодно поглядали вони на Блайта, коли він, зібравши рештки своєї колишньої безтурботності, пройшов мимо з незалежним виглядом, бо всі вони, майже без винятку, були його кредитори.

У сквері, біля невеличкого фонтана, він зробив свій – з дозволу сказати – туалет з допомогою змоченої у воді носової хусточки. Через майдан тяглась довга, сумна низка людей. То були друзі ув'язнених: вони несли їм сніданок у тюрму. їжа в їхніх руках не дуже вабила Блайта. Його душа жадала випивки або монети, за яку можна випити.

На вулиці йому зустрічалось немало людей, що були колись його друзями й товаришами. Але він давно вже вичерпав до дна їхнє терпіння та їхню щедрість. Уїллард Джедді й Паула проскакали повз нього легким галопом, повертаючись після щоденної прогулянки по старій індіанській дорозі, й кивнули йому з надзвичайною холодністю. На іншому розі йому зустрівся Кйоу; весело посвистуючи, він ніс, як жадану здобич, свіжі яйця на

сніданок собі та Кленсі. Безжурний шукач щастя був однією з жертв Блайта; він частіше за інших опускав руку в кишеню, щоб допомогти Вельзевулові. А тепер здавалося, що й він забарикадувався від його вторгнень. Коротке вітання Кйоу й зловісний блиск у його великих сірих очах примусили Вельзевула прискорити ходу, хоч розпач уже штовхав його попросити Кйоу ще раз "позичити" трохи грошей.

Після цього бідолаха одвідав одну по одній три пивниці. У всіх трьох його гроші, кредит і доброзичливість хазяїв були давно вичерпані. Але сьогодні Блайт був готовий валятися у ногах у свого найлютішого ворога за один ковток *aguardiente*. У двох пульперіях на його зухвале прохання дати чогонебудь випити відмовили так ввічливо, що це вразило його гірше за лайку. У третій засвоїли американський спосіб: схопили за комір і дали такого стусана, що він вилетів за поріг і розпластався серед вулиці.

Фізична образа дивно підмінила Блайта. Коли він звівся на ноги й побрів далі, на його обличчі був написаний цілковитий спокій. Запобіглива, нешира усмішка, яка досі не сходила з його уст, зникла безслідно; натомість з'явилась тиха, недобра рішучість. Досі Вельзевул борсався в морі безчестя, вхопившись за тоненьку рятувну мотузочку – єдиний зв'язок з порядним товариством, що викинуло його за борт. І тепер він побачив, що мотузочка перервалася, і відчув приємну полегкість, яку відчуває плавець, коли перестає боротися з хвилями й спускається на дно.

Блайт підійшов до найближчого рогу, обтрусив з одержі пісок і протер пенсне.

– У мене тільки один вихід, тільки один, – сказав він у голос. – Була б у мене пляшка рому, я б не поспішав із цим. Але для Вельзевула, як вони називають мене, рому вже ніде немає. Присягаюсь полум'ям Тартару! Коли мене садовлять по праву руку Сатани, хтось має заплатити судові витрати. Доведеться труснути кишеню вам, містере Френк Гудвін! Ви – добрий чоловік, але не можна ж терпіти, щоб джентльмена викидали на вулицю!

Шантаж – нехороше слово, але це найближча станція на моєму шляху.

Тепер Блайт уже знав, що робити, й швидко подався через місто, тримаючись далі від узбережжя. Він минув брудні оселі безтурботних негрів, залишив позаду мальовничі хатки бідніших метисів. По дорозі перед ним частенько проглядав крізь тіняві галявини будинок Френка Гудвіна на порослому лісом узвишші. А коли він проходив по місточку через болото, він побачив, як старий індіанець Гальвес шкребе дерев'яний надгробок, на якому випалено ім'я Мірафлореса. За болотом, по некрутих схилах гір, лежали володіння Гудвіна. Трав'яниста дорога, щедро затінена різноманітною тропічною рослинністю, вилась від бананової плантації до будинку. Блайт пішов цією дорогою, ступаючи широко й рішуче.

Гудвін сидів на галереї, де був найгустіший холодок, і диктував листи своєму секретареві, місцевому уродженцю, здібному юнакові з хворобливо жовтим обличчям. У домі снідали рано – на американський манір, і минуло вже добрих півгодини, як Гудвін устав з-за столу.

Знедолений підійшов до сходів і помахав рукою.

– Доброго ранку, Блайте, – сказав Гудвін. – Заходьте й сідайте. У вас до мене яка-небудь справа?

– Мені треба поговорити з вами наодинці.

Гудвін кивнув секретареві. Той вийшов у сад. став під мангровим деревом і запалив сигарету. Блайт сів на його місце.

– Мені потрібні гроші, – почав він намогливо.

– Вибачте, – сказав Гудвін, з такою ж прямою, як і його гість, – але грошей я вам не дам. Ви доп'єтесь до смерті, Блайте. Ваші друзі зробили

все, що могли, аби поставити вас на ноги. Але ви самі не хочете підійматись. Дати вам гроші – це значить допомогти вам занепасти себе.

– Знаєте що, голубе, – сказав Блайт, відхилившись назад разом із кріслом, – обличчю поки що політичну економію. Мова про інше. Я люблю вас, Гудвіне, але я прийшов устроювати вам ніж під ребра. Сьогодні вранці мене викинули з салуна Еспади, і я хочу, щоб суспільність заплатила мені за цю образу.

– Я не викидав вас.

– Все одно: ви – представник суспільності; і, зокрема, ви – моя остання надія. Я вимушений зробити це, голубе мій; я вже пробував раз – ще місяць тому, коли секретар Досади копався тут у справах. Але тоді я не міг. Тепер – інша річ. Мені треба тисячу доларів, Гудвіне. І вам доведеться дати їх.

– Тільки тиждень тому, – сказав Гудвін усміхаючись, – вам досить було одного срібного долара.

– Це означає, – розв'язно відказав Блайт, – що я тоді був іще добропорядною людиною, хоч і в великій скруті. Одне песо вартістю сорок вісім центів – недостатня плата за гріх. Але – ближче до справи. Я – негідник із третього акту, і я заслужив собі тріумф, хоч, може, й ненадовго. Я бачив, як ви поцупили саквояж покійного президента... з грошиками. О, я знаю, це – шантаж! Але я недорого візьму з вас. Я знаю, що я – дешевий негідник, прямо з комедії, але ви – один із моїх найближчих друзів, і я не хочу дуже натискати на вас.

– А не можете ви докладніше? – кинув Гудвін, спокійно перебираючи аркуші на столі.

– Можу, – відповів Вельзевул. – Мені подобається, як ви ставитесь до справи. Я терпіти не можу всякої театральщини й заздалегідь попереджаю, що в моєму оповіданні не буде ні фейерверків, ні бенгальського вогню, ні фіоритур на саксофоні.

Того вечора, коли безпритульне превосходительство прибуло до Кораліо, я був дуже п'яний... Вибачте, що я так пишаюся цим фактом, але мені коштувало тоді героїчних зусиль досягти такого щасливого стану. Хтось покинув ліжко під апельсиновим деревом на подвір'ї готелю мадами Ортіс. Я переступив через огорожу, ліг на ліжко й відразу заснув. Збудив мене апельсин – він упав з дерева просто мені на ніс; я дуже розгнівався й почав проклинати Ісаака Ньютона, чи як його, – ну, того самого, хто вигадав земне тяжіння, – за те, що він не обмежив свою теорію яблуками.

А тут якраз прибув до готелю містер Мірафлорес із своєю любкою та скарбом у саквояжі. Потім з'явилися ви й почали нараду з артистом циркульних справ, якому так закортіло побалакати про свої справи в надурочний час. Я хотів був знов задрімати, але мене ще раз розбуркали – цього разу пострілом із якоїсь пукалки на другому поверсі. А потім дивлюсь – летить саквояж і вривається в апельсинове дерево над самісінькою моєю головою. Я встаю й думаю: а що, як полетять сюди великі чемодани? Але тут почало прибувати військо, а з ним поліція, всі в орденах та медалях, нашвидку попришпилюваних до піжам, з кинджалами в руках, і я забрався в приймний затінок під банановим деревом. Там я просидів з годину, поки все стихло й народ розійшовся. І тоді, дорогий Гудвіне, – вибачте, будь ласка, – я побачив, як ви нишком повернулись до готелю й зірвали отой соковитий, стиглий саквояж з апельсинового дерева. Я пішов слідом за вами й бачив, як ви занесли його до себе в дім. Щоб одне-однісіньке апельсинове дерево за один сезон дало такий багатющий урожай – сто тисяч доларів чистого доходу, – хіба це не рекорд для садівництва?

Тоді я був ще джентльмен і, звичайно, нікому й слова не сказав про ту пригоду. Але сьогодні вранці мене викинули з салуна, розтоптали мою честь,

і я ладен тепер продати молитовник моєї матері за півчарки aguardiente. Я не дуже закручую гайку. Я думаю, вам слід заплатити тисячу доларів за те, що я міцно спав під час тієї бучі, ні разу не прокидався й не бачив нічого.

Гудвін розпечатав ще два листи – і щось написав на них олівцем. Потім покликав секретаря:

– Мануель!

Той миттю опинився на веранді.

– Коли відходить "Аріель"?

– Сьогодні о третій, сеньйоре, – відповів юнак. – Він зайде ще на цьому узбережжі в Пунта Соледад по додатковий вантаж фруктів. Звідтіля попливе просто в Новий Орлеан.

– Bueno[66], – сказав Гудвін. – Ці листи можуть почекати.

Секретар знову пішов під мангрове дерево до своєї сигарети.

– Круглим числом, – сказав Гудвін, дивлячись Блайтові у вічі, – скільки ви всього винні в цьому місті, крім того, що ви позичали в мене?

– Доларів п'ятсот... приблизно, – не задумуючись, відповів Блайт.

– Ідіть зараз же в місто й складіть список своїх боргів, – сказав Гудвін.

– Список принесіть через дві години, і я пошлю Мануеля з грішми сплатити їх. Крім того, я приготую для вас пристойний одяг. Ви відпливете на "Аріелі" о третій. Мануель проведе вас аж на палубу пароплава. Там він вручить вам тисячу доларів готівкою. Сподіваюсь, ви добре розумієте, за що вам платять.

– О, я розумію! – весело зіпнув Блайт. – Я проспав усю ту ніч на койці під апельсиновими деревами мадами Ортіс; і тепер я назавжди обтрушую з своїх ніг порох Кораліо. Я вас не підведу. Лотоса мені більше не їсти. Ваша пропозиція чудова. І самі ви – чудова людина, Гудвіне. І я не скривдив вас. Я згоджуюсь на все. Але поки що... У мене диявольська спрага, дорогий мій.

– Ані сентаво, – сказав Гудвін твердо, – аж поки ви не опинитесь на палубі "Аріеля". Ви за тридцять хвилин будете п'яний, коли вам дати гроші зараз. Але тут Гудвін помітив, як налились кров'ю Вельзевулові очі, який він увесь розслаблений, як тремтять у нього руки. Він переступив через низьке підвіконня у їдальню й приніс відтіля склянку та карафку горілки.

– Підкріпіться на дорогу, – сказав він, частуючи Вельзевула як свого найкращого друга.

Очі Блайта-Вельзевула загорілись, коли він побачив добро, якого так прагнула його душа. Сьогодні вперше його отруєні нерви не одержали своєї звичайної заспокійливої дози і мстилися за те жорстокими муками. Він схопив карафку, й кришталева шийка задзвеніла об склянку в його тремтячій руці. Він налив по вінця й випроставсь, тримаючи склянку перед собою. На якусь хвилину він спромігся тримати голову над хвилями, що тягли його в безодню. Він недбало кивнув Гудвінові, підняв ущерть повну склянку й промимрив: "Ваше здоров'я", – додержуючи звичаїв свого давно втраченого раю. І потім – так раптово, аж горілка залила йому руку – поставив склянку, навіть не покуштувавши.

– Через дві години, – шепнув він Гудвінові сухими устами, сходячи з веранди й прямуючи до міста.

В кінці прохолодних бананових заростей Вельзевул зупинився й підтягнув свій пояс іще на одну дірочку.

– Цього я зробити не міг, – гарячково пояснив він, звертаючись до хиткого бананового верховіття. – Хотів, але не міг. Джентльмен не може пити з людиною, яку шантажує!

XII. ЧЕРЕВИКИ

Джон де Граффенрід Етвуд скуштував лотоса. Він їв і корінь, і стебло, й квітку. Тропіки поглинули його. Із запалом він узявся до роботи. А робота в нього була одна: спробувати забути Розіну.

Ті, хто споживає лотос, рідко їдять його без приправи. А приправа до нього – підливка au diable[67], і готують її не кухарі, а винокури. У меню Джонні ця приправа називалась "коньяк". Усі вечори Джонні та Біллі Кйоу просиджували за пляшкою на веранді консульського будиночка, так голосно виспівуючи довжелезні непристойні пісні, що тубільці, швидко минаючи веранду, тільки знизували плечима й бурмотіли щось про "Americanos diablos"[68].

Якось слуга приніс Джонні пошту й висипав на стіл. Джонні підвівся в гамаку й меланхолійно взяв чотири чи п'ять листів. Кйоу сидів на краєчку стола і знічев'я відтинав розрізним ножом лапки у стонogi, яка повзала серед паперів. Джонні саме був у тій неминучій фазі споживання лотоса, коли від цілого світу тільки гірчить у роті.

– Знов те саме! – поскаржився він. – Якись йолопи просять дати їм відомості про цю країну! Прсять написати, як розводити фрукти та як нажити мільйони, нічого не роблячи. Половина цих йолопів навіть марок на відповідь не присилає. їм здається, у консула тільки й діла, що писати листи. Розпечатайте оті конверти, голубе, й подивіться, чого їм треба. Мені не хочеться ворухитись.

Кйоу, над яким тропіки вже давно втратили силу, присунув стілець до столу й з лагідною усмішкою на рожевому обличчі почав розпечатувати конверти. Чотири листи були з різних кінців Сполучених Штатів, від осіб, які, очевидно, вважали консула в Кораліо за енциклопедичний словник. Вони прислали довгі списки різних запитань – кожне за окремим номером – і вимагали докладних відомостей про клімат, природні ресурси, статистичні дані, перспективи, закони та ділові можливості країни, де консул мав честь представляти американський уряд.

– Напишіть, будь ласка, всім, Біллі, – сказав апатично консул, – по одному рядку, не більше: дивіться останній звіт коралійського консульства. І скажіть, що державний департамент з радістю постачить їм відповідні белетристичні перли. І підпишіть моє ім'я. Та не скрипіть так пером, Біллі. Ви заважаєте мені спати.

– Якщо ви не хроптимете, – сказав приязно Кйоу, – то я зроблю за вас усю вашу роботу. Вам потрібен цілий штат помічників. Не уявляю, як ви справляєтесь із вашими звітами! Прокиньтесь на хвилинку! Тут є ще один лист – із вашого рідного міста Дейлсбурга.

– Правда? – промимрив Джонні з млявим, поблажливим зацікавленням. – Про що ж він?

– Пише поштмейстер, – пояснив Кйоу. – Ніби один із його співгромадян хоче скористатись вашими порадами та досвідом. Цей чоловік збирається приїхати сюди й відкрити взуттєву крамницю. І йому хочеться знати, чи вигідна це справа. До нього дійшли чутки, що наше узбережжя якраз переживає бум, і він хоче й собі спробувати щастя.

Забувши про задуху й поганий настрій, Джонні аж загойдався в гамаку від реготу. Засміявся і Кйоу. І ручна мавпа, що сиділа на верхній полиці книжкової шафи, пронизливими криками підтримала вибух іронії, викликаний листом із Дейлсбурга.

– Оце так утнув! – вигукнув консул. – Взуттєва крамниця! Цікаво, про що вони ще запитають. Чи не здумають відкрити кравецьку майстерню – шити шуби в Кораліо? Слухайте, Біллі: скільки душ, по-вашому, з трьох тисяч населення Кораліо носили коли-небудь черевики?

Кйоу серйозно замислився.

- Зараз побачимо. Ви, я...

- Тільки не я! - швидко сказав Джонні, нечемно виставивши одну ногу в стоптаній пантофлі. - Я вже кілька місяців не був жертвою черевиків.

- Але ж вони у вас є, - провадив Кйоу. - Далі: Гудвін, Бланшар, Джедді, старий Лутц, доктор Грегг та оцей... як його - італієць, агент бананової компанії, старий Дельгадо... хоча ні, цей носить сандалії. Хто ж Іще? Ага, мадама Ортіс, хазяйка готелю; вчора на baile[69] я бачив у неї на ногах червоні черевики. І міс Паса, її дочка... Ну, ця вчилася у Штатах, цивілізувалась там і знає, як треба взуватись. Ще сестра soman-dante; вона взувається тільки у святкові дні. І місіс Джедді - у цієї другий номер, з високим підйомом. Оце, здається, і всі дами. Чекайте, а солдати? Ні, солдатам видають черевики тільки в поході, а в казармах вони всі швендяють босі.

- Ваша правда, - погодився консул. - З трьох тисяч найбільше двадцять мають якесь відношення до шкіряного взуття. Ясно, що Кораліо - просто знахідка для заповзятливої взуттєвої крамниці, яка не хоче розлучатися зі своїм товаром. Ні, мабуть, старий Паттерсон вирішив розсмішити мене. Він любив вигадувати всякі штуки, які він називав жартами. Напишіть йому листа, Біллі, я продиктую. Посмішімо й ми його трошки. Кйоу вмочив перо й почав писати під диктовку Джонні. Було немало пауз, дим уставав хмарою, пляшка та склянки мандрували з місця на місце, поки нарешті з'явилось на світ отаке послання:

"Містерові Обедайя Паттерсону, Дейлсбург, штат Алабама.

Шановний добродію!

У відповідь на ваш люб'язний лист від 2-го липня маю честь повідомити вас, що - на мою думку - ніде на всій земній кулі так гостро не відчувається потреба в першокласній взуттєвій крамниці, як у Кораліо.

У цьому місті три тисячі мешканців, але немає жодної крамниці взуття! Становище говорить само за себе. Наше узбережжя стає ареною діяльності заповзятливих комерсантів, проте взуттєвій справі, на жаль, досі ніхто не приділяє належної уваги. Внаслідок чого значна частина жителів міста досі не забезпечена черевиками.

Але ця потреба - не єдина. Місту вкрай необхідні: пивоварний завод, інститут вищої математики, вугільний склад, а також хороший, розумний ляльковий театр.

Залишаюсь

Ваш покірний слуга

Джон де Граффенрід Етвуд

Консул Сполучених Штатів у Кораліо.

P.S. Привіт, дядьку Обедайя! Як там наше місто, ще не провалилось? Що робив би наш уряд без нас із вами? Виглядайте посилку - папугу з зеленою голівкою та в'язку бананів від Вашого старого друга Джонні".

- Я зробив цю дописку, щоб дядько не образився за офіційний тон. Тепер, Біллі, запечатайте це послання, й нехай Панчо віднесе його на пошту. Завтра "Аріадна" повезе кореспонденцію, коли встигне сьогодні взяти на борт усі оті фрукти.

Вечірня програма в Кораліо ніколи не міняється. Розваги місцевих жителів - снотворні й одноманітні. Люди тиняються по місту босі, тихо розмовляючи, з сигарою або сигаретою в зубах. Коли дивишся вниз на тьмяно освітлені вулиці, можна подумати, що там безладно сновигають темнолиці привиди разом з ошалілими світляками. Сумовите бринькання гітар, що лунає з деяких будинків, тільки підсилює тужливий вечірній настрій. Велетенські деревні

жаби оглушливо лящуть на густолистих деревах, нагадуючи кастаньети мандрівного негритянського оркестру. О дев'ятій годині на вулицях уже порожньо.

І в консульстві життя йшло так само одноманітно. Кйоу приходив туди щовечора – посидіти в єдиному прохолодному місці Коралію, на веранді, обернутий до моря.

Пляшка з коньяком не стояла па місці. Десь опівночі ніжні почуття починали прокидатись у серці добровільного вигнанця, консула Сполучених Штатів. Тоді він розповідав Кйоу історію свого нещасливого кохання. І щовечора Кйоу терпляче вислухував його повість, і щоразу висловлював йому співчуття.

– Тільки не подумайте, Біллі, – так звичайно Джонні закінчував свою сумну історію, – що в мене zostались якісь почуття до тієї дівчини. Я забув її. І навіть ніколи не згадую про неї. Якби вона зараз увійшла сюди в оті двері, пульс у мене не забився б швидше. Це все вже в минулому.

– Ще б пак! – відповідав Кйоу. – Звичайно ж, ви забули її. І правильно зробили. Вона поводитись дуже легковажно, коли байдуже вислухала образи на вашу адресу від... гм... Дінка Поусона.

– Пінка Доусона! – Безмежна зневага чулася в голосі Джонні. – Така нікчема! Я вважаю його за цілковиту нікчему. Правда, у нього ферма й п'ятсот акрів землі; ясно, що це відіграло свою роль. Може, мені ще вдасться поквитатися з ним. Що таке Доусони? Ніщо. А Евудів знає вся Алабама. Слухайте, Біллі, ви знаєте, що моя мати – уроджена де Граффенрід? – Ні, не знаю, – казав Кйоу, хоч уже чув про це разів триста. – Правда? – Факт! Де Граффенрід із графства Генкок... Але про ту дівчину я вже не думаю. Правда ж, Біллі?

– Я цілком певен, що не думаєте, – відповідав Кйоу, й це було останнє, що чув від нього переможець Купідона.

Бо на цьому місці консул завжди поринав у легенький сон, а Кйоу спускався з веранди і йшов додому, до своєї хатинки під гарбузовим деревом у самому кінці майдану.

За кілька днів коралійські вигнанці зовсім забули про лист поштмейстера та про свою відповідь. Проте двадцять шостого липня плід цієї відповіді з'явився на дереві подій.

У коралійські води прибув черговим рейсом фруктовий пароплав "Андадор" і кинув якір. На березі, як завжди, вишикувались глядачі, а карантинний лікар та митні чиновники попливли до пароплава, щоб виконати свої службові обов'язки.

Через годину до консульства зайшов Біллі Кйоу, виблискуючи свіжим полотняним костюмом і шкірячись, як задоволена акула.

– Догдайтесь, яка в мене новина, – сказав він Джонні, що вилежувався в гамаку.

– Надто жарко, щоб угадувати, – ліниво відповів Джонні.

– Приїхав ваш торговець взуттям, – сказав Кйоу, ласуючи цим солодким гостинцем, – і привіз таку силу черевиків, що вистачить на цілий континент, аж до Вогняної Землі. Зараз товар перевозять до митниці. Вже привезено шість повних шлюпок, і поїхали по нову партію. Ох, святі угодники! От весело буде, коли він зрозуміє жарт і прийде побалакати з містером консулом! Варто пронидіти в тропіках дев'ять років, щоб подивитися таку виставу!

Кйоу любив посміятись від душі. Він вибрав на циновці чисте місце й ліг долі. Аж стіни тремтіли від його веселощів!

Джонні обернувся до нього й блимнув очима.

- Не повірю, - сказав він, - щоб знайшовся такий дурень, який прийняв мою відповідь всерйоз.

- На чотири тисячі доларів товару! - аж захлинувся від захоплення Кйоу. - Все одно, що з вугіллям до Ньюкасла! Прихопив би ще й партію пальмових віял для Шпіцбергену! Бачив старого дивака на ринку. Треба було б і вам подивитись, як він надів окуляри й пас очима півтисячі босоногих анчурійців, які зібрались навколо.

- Ви правду кажете, Біллі? - кволо запитав консул.

- Чи правду я кажу? Побачили б ви, яку дочку привіз джентльмен, що попався на ваш гачок! Розкіш! Поряд із нею всі наші цегляношопкі сеньйорити здаються чорними, як дьоготь!

- Розкажіть далі, - попросив Джонні, - якщо тільки ви можете припинити своє осячне хихикання. Терпіти не можу, коли доросла людина шкірить зуби, як гієна.

- Прізвище - Гемстеттер, - провадив Кйоу. - Він... Та що це з вами?

Джонні вивернувся з гамака, гупнувши мокасінами об підлогу.

- Та встаньте ж ви, ідіоте, - строго сказав він, - а то я провалю вам голову оцією чорнильницею. Та це ж Розіна із своїм батьком! Боже! Що за дурне опудало той старий Паттерсон! Вставайте, Біллі Кйоу, й допоможіть мені! Що нам тепер робити? Невже цілий світ збожеволів?

Кйоу встав і обтрусився. Сяк-так йому вдалось прибрати пристойного вигляду.

- Треба щось придумати, Джонні, - сказав він, силкуючись говорити серйозно. - Я й гадки не мав, що це ваша дівчина, аж поки ви самі не сказали. Насамперед - треба знайти їм хорошу квартиру. Ви йдіть на берег, приймайте на себе удар, а я побіжу до Гудвіна, може, місіс Гудвін згодиться примістити їх у себе. Адже їхній дім - найкращий у Кораліо.

- Дякую, Біллі, - сказав консул. - Я знав, що ви не покинете мене в біді. Настав кінець світу. Але спробуємо відстрочити катастрофу на день або два. Кйоу розгорнув парасольку й подався до Гудвіна. Джонні надів піджак та капелюх. Він узявся був за пляшку з коньяком, та й знов поставив її на стіл, не випивши й краплини, і сміливо вирушив на берег.

Він знайшов містера Гемстеттера та Розіну в затінку, біля митниці. Круг них зібралось багато зівак. Митні чиновники розшаркувались, тим часом як капітан "Андадора" розтлумачував їм, для чого ці люди прибули до Кораліо. У Розіни був здоровий і дуже бадьорий вигляд. Вона з живою цікавістю роздивлялась навколо. Все було таке нове для неї! Вона злегка зашарілась, вітаючись із своїм колишнім поклонником. Містер Гемстеттер дуже приязно потиснув Джонні руку. Він був підстаркуватий чоловік, без особливих життєвих талантів, один із тих численних невдах-підприємців, які ніколи не бувають задоволені й завжди мріють про щось нове.

- Дуже радий вас бачити, Джоне, - ви дозволите мені так вас називати? - сказав він. - Дозвольте подякувати вам, що ви так швидко відгукнулись на лист нашого поштмейстера. Він сам узявся написати вам від мого імені. Я шукаю собі таке діло, де можна було б мати більше прибутку. Я вичитав у газетах, що тутешні місця привертають велику увагу підприємців. Я дуже, дуже вдячний вам за вашу пораду приїхати сюди. Я спродав усе, що в мене було, й купив на виручені гроші найкращі черевики, які тільки можна дістати на Півночі. А мальовниче у вас місто, Джоне! Судячи з вашого листа, справи тут підуть чудово!

Страждання бідолошного Джонні припинились тільки з приходом Кйоу, який оповістив, що місіс Гудвін буде дуже рада віддати кілька кімнат у своєму домі містерові Гемстеттеру та його дочці. Туди одразу ж і провели містера Гемстеттера та Розіну й залишили відпочивати після втомної подорожі. Тим

часом Джонні потурбувався, щоб усі ящики з черевиками були прибрані до митного складу, де їх мали оглянути. Кйоу, шкірячись, мов акула, побіг розшукувати Гудвіна, щоб попросити його не відкривати гостеві справжніх перспектив взуттєвої торгівлі в Кораліо, поки Джонні не знайде якого-небудь виходу зі скрутного становища, коли це взагалі можливо. Увечері на прохолодній веранді між консулом та Кйоу відбулась одчайдушна воєнна нарада.

– Відішліть їх додому, – почав Кйоу, читаючи думки Джонні.

– Відіслав би, – сказав Джонні, трохи помовчавши. – Але справа в тому, Біллі, що я весь час брехав вам.

– Це нічого, – лагідно відгукнувся Кйоу.

– Я казав вам разів сто, – поволі провадив Джонні, – що забув цю дівчину. Адже так?

– Триста сімдесят п'ять разів, – погодився монумент терпіння.

– І щоразу я казав неправду, – повторив консул. – Я не забував її ні на хвилину. Я був упертий осел: утік з дому тільки через те, що один раз почув від неї "ні". І, як чванливий дурень, не хотів повертатись назад. Сьогодні у Гудвіна я перекинувся з Розіною кількома словами. І я довідався про одну річ. Ви пам'ятаєте того молодого фермера, що упадав коло неї?

– Дінка Поусона? – спитав Кйоу.

– Пінка Доусона. Він для неї нічого не значить. Вона ніколи не вірила жодному слову з того, що він казав їй про мене. Але тепер усе пропало, Біллі. Той ідіотський лист, який ми послали з вами тоді, розбив мою останню надію. Вона з презирством одвернеться від мене, коли дізнається, що я грубо насміявся з її старого батька, як жоден порядний школяр ніколи ні з кого не сміявся. Взуття! Та нехай він просидить тут і двадцять років, він не продасть і двадцяти пар! Спробуйте взути в черевики темношкірого хлопчика, каріба або іспанця. Що він робитиме? Стане на голову й доти верещатиме та дригатиме ногами, поки не позбудеться їх. Тут ніколи не носили черевиків і ніколи не носитимуть. Коли я відправлю їх додому, мені доведеться розповісти про все, і що тоді Розіна подумає про мене? Я люблю цю дівчину, Біллі, ще дужче, ніж раніше, і от тепер, коли вона тут, біля мене, я втрачаю її навіки... тільки тому, що спробував жартувати, коли термометр показував сто два градуси.

– Не журіться, – сказав оптиміст Кйоу. – І хай вони відкривають крамницю. Я вже дещо зробив сьогодні. Ми можемо створити в Кораліо тимчасовий бум у торгівлі взуттям. Ледве вони відчинять двері, я сам куплю шість пар черевиків. Я оббігав усе місто й розповів знайомим про катастрофу. Вони всі куплять стільки черевиків, скільки треба не людям, а стоногам. Один Френк Гудвін купуватиме їх цілими ящиками. Джедді теж візьме для себе та для дружини щонайменше одинадцять пар. Кленсі збирається вкласти в це діло все, що заощадив за кілька тижнів, і навіть старий доктор Грегг хоче купити собі три пари черевиків з крокодилячої шкіри, якщо знайдеться десятий номер. Бланшар накинув оком на міс Гемстеттер і, як справжній француз, не заспокоїться, поки не закупить для себе пар дванадцять.

– Десять покупців, – сказав Джонні, – а товару на чотири тисячі доларів! Це не годиться. Проблема занадто складна. Ідіть додому, Біллі, й покиньте мене самого. Мені треба поміркувати на самоті. І заберіть із собою оту пляшку з трьома зірочками, бо, сер, консул Сполучених Штатів не вип'є більше ані краплі вина. Я сидітиму цілу ніч і думатиму. Коли в нашому плані знайдеться яка-небудь зачіпка, я скористаюсь нею. А не знайдеться, на сумлінні розкішних тропіків буде ще одна катастрофа.

Кйоу вийшов, почувавши, що він більше не потрібний. Джонні поклав на стіл жменю сигар і простягся в палубному кріслі. Коли зненацька проглянув

світанок і посріблив хвилі в гавані, консул усе ще сидів на своєму місці. Потім підвівся, насвистуючи якусь арію, й прийняв ванну. О дев'ятій ранку він зайшов у невеличку, брудну поштово-телеграфну контору й з півгодини морочив голову над бланком. Кінець кінцем вийшла така каблограма (він підписав і відразу ж послав її, заплативши тридцять три долари):

"Пінкні Доусону.

Дейлсбург, штат Алабама.

Сто доларів вислано вам поштою. Пришліть негайно п'ятсот фунтів цупких сухих реп'яхів. Тут великий попит. Риночна ціна двадцять центів за фунт. Можливі дальші замовлення. Поспішайте".

XIII. КОРАБЛІ

Не минуло й тижня, як містер Гемстеттер заорендував на Кальє Гранде підходяще приміщення й розіклав на полицях свій товар. За приміщення заправили недорого; а білі коробки були розміщені так майстерно, що просто вбирали очі.

Друзі Джонні додержали свого слова. Першого ж дня Кйоу, ніби мимохідь, завертав до крамниці майже щогодини й купував черевики. Після того як він купив собі черевики на м'якій підшві, черевики з крагами, черевики на низьких підборах, черевики з гудзиками, черевики для танців, гумові чоботи, тенісні черевики, пантофлі різних відтінків та вишивані хатні виступці, він кинувся шукати Джонні – запитати в нього, які ще бувають черевики, щоб негайно купити їх. Інші англомовні жителі Кораліо виконували свою роль так само благородно, купуючи багато й часто. Кйоу був головнокомандуючим і розподіляв клієнтів так, щоб розтягти торгівлю на кілька днів.

Містер Гемстеттер був задоволений ходом торгівлі, проте його дивувало, що тубільці зовсім не поспішають купувати черевики.

– О, вони страшенно несміливі, – пояснював Джонні, нервово витираючи лоба.
– Дайте їм звикнути. Коли вони трохи оговтаються, то розхапають увесь ваш товар.

Якось надвечір до консульства завітав Кйоу, задумливо жуючи кінчик незапаленої сигари.

– Ну, придумали що-небудь? – запитав він Джонні. – Якщо придумали фокус, то поспішіть із ним, бо вже час. Коли ви можете взяти капелюх у кого-небудь із публіки і вийняти з нього кількесот покупців для непроданих черевиків, то робіть це негайно. Ми всі накупили стільки взуття, що стане років на десять. Тепер у крамниці затишшя, *dolce far niente*[70]. Я щойно там був. Ваша вельмишановна жертва стоїть на дверях та пильно розглядає крізь окуляри босі ноги, що мелькають повз його магазин. У цих тубільців чисто художні нахили. Ми з Кленсі зробили сьогодні вранці за дві години вісімнадцять знімків. А в крамниці за цілий день продано тільки одну пару взуття. Купив Бланшар; йому здалося, що до крамниці зайшла міс Гемстеттер. Він вибрав собі пантофлі, обшиті хутром. Потім я бачив, як він жбурнув ті пантофлі в затоку.

– Завтра або післязавтра прийде пароплав із Мобіла, – сказав Джонні. – А до того часу нічого не можна зробити.

– А що саме ви збираєтеся зробити? Створити попит?

– Ви нічого не тямите в політичній економії, – зухвало відповів консул. – Попит не створюється. Проте можна створити обставини, які викличуть попит. Цього я й домагаюсь.

Через два тижні після того як консул послав каблограму, до Кораліо прибув фруктовий пароплав і привіз консулові величезний сірий тук з якимсь загадковим товаром. Джонні був така впливова особа в Кораліо, що митні

чиновники переправили йому вантаж без звичайної перевірки. Він одержав свій тук і догідно влаштував його в задній кімнаті консульства. Увечері він розпоров його й витяг жменю реп'яхів. Він довго розглядав їх, як воїн оглядає зброю, перед тим як піти в бій за життя та за даму свого серця. Реп'яхи були високоякісні, серпневі, міцні, як лісові горіхи. Вони їжачилися цупкою, колючою щетиною, мовби голками. Джонні тихенько засвистів якусь арію й пішов до Біллі Кйоу.

Пізніше, коли Кораліо поринуло в сон, він вийшов разом з Біллі на безлюдні вулиці. Їхні піджаки роздувались, як повітряні кулі. Друзі ходили по Кальє Гранде, старанно засіваючи пісок реп'яхами; засіяли всі стежки, не обминули й траву поміж безмовними будинками. Потім перейшли на бокові вулички й провулки, не пропустивши жодного закутка. Вони віддали належне кожній місцині, куди тільки могла ступити нога чоловіка, жінки або дитини. Не раз вони повертались до консульства поновити колючі запаси. Тільки перед світанком вони спочили із спокійним серцем, як спочивають великі полководці перед переможною битвою, яку вони так старанно готували. Тепер вони могли спати, знаючи, що посіяли свої реп'яхи так само ретельно, як Сатана сіяв плевели, й так само наполегливо, як Павло саджав виноград. Коли зішло сонце, зібрались торговці, що продавали м'ясо та фрукти, й порозкладали свій товар у невеличкому критому ринку та навколо нього. Ринок був кінець міста, недалеко від берега; сівачі реп'яхів туди не дійшли. Вже давно минула година, о якій починають сходитись покупці, але ніхто не приходив. "Qu? hay?"[71] – вигукували торговці, звертаючись один до одного.

У заведений час із кожної глиняної хати, критої пальмовим листям, із кожної хижки під трав'яною стріхою, з кожного патіо повислизали жінки – чорні жінки, коричневі жінки, червоношкірі, лимонні, мишасті, жовті, червоно-бурі. Всі вони поспішали на ринок – закупити для своєї сім'ї денний запас касави, бананів, м'яса, птиці та маїсових коржів. Всі вони були декольте, з голими руками, босі, в спідничках трохи нижче колін. Флегматичні, волоокі, вони ступали з порога на вузьку стежку або на м'яку вуличну траву.

І от найперші з них заверещали, й кожна швидко підняла одну ногу. Ще трохи – й кілька жінок, тривожно закричавши, посідали па землю й почали шукати невідомих уїдливих комах, що пожалили їм ноги. "Qu? picadores diablos!"[72] – гукали вони одна одній через вузькі вулички. Деякі перейшли на траву, але й там їх жалили та кусали дивовижні колючі кульки. Вони теж попадали додолу, в траву, і їхнє голосіння злилося з голосінням тих, що сиділи на голому піску. У всьому місті чулося жалібне жіноче белькотіння. Торговці на ринку все ще не могли зрозуміти, чому не видно покупців.

Потім на вулицю вийшли владарі землі, чоловіки.

І вони почали стрибати, витанцьовувати, шкутильгати та лаятись. Одні застигли на місці, безтямно озираючись, інші нахилилися, щоб спіймати ворога, який шпигав їх у п'яти та кісточки. Дехто заявляв уголос, що це отруйні павуки невідомої породи.

А далі повибігали й діти, щоб розпочати свою ранкову метушню. Тепер до загального галасу приєдналось квиління окульгавілих малюків, покусаного реп'яхами дитинства. З кожною хвилиною нового дня жертв усе більшало й більшало.

Донья Марія Кастільяс-і-Буенвентура-де-лас-Касас вийшла, як звичайно, із свого високоповажного дому купити свіжого хліба в panader?a[73] насупроти. На ній була квітчасто-жовта атласна спідниця, батистова сорочка, вся в зборочках, а на плечах – мантилья іспанської роботи. Її лимонно-жовті ноги

- лишенько! - були босі. Виступала вона велично, бо хіба ж її предки не чистокровні арагонські ідальго? Вона ступила три кроки по оксамитовій травичці й наступила аристократичною п'ятою на купку реп'яхів, що їх розкидав Джонні. Донья Марія Кастильяс-і-Буенвентура-де-лас-Касас заверещала, мов дика кішка. Вона обернулась, упала на коліна й поповзла - так, поповзла по-звірячому - назад, до свого високоповажного дому. Дон сеньйор Ільдефонсо Федеріко Вальдасар, мировий суддя, що важив двадцять стонів[74], хотів був перемістити свій важкий тулуб на майдан, до пульперії, щоб заспокоїти свою вранішню спрагу. Його невзута нога, опустившись у прохолодну травичку, відразу ж наткнулась на сховану міну. Дон Ільдефонсо гримнув на землю, як завалений собор, галасуючи, що його на смерть покусав скорпіон. Скрізь, куди не глянеш, голоп'яті коралійці стрибали, спотикались, кривуляли та оббирали зі своїх ніг отруйних комах, які за одну ніч заповнили ціле місто й тепер так мордували людей. Перший, хто зумів зарадити лихові, був Естебан Дельгадо, перукар, людина була й освічена. Сидячи па камені та оббираючи з ніг реп'яхи, він виголосив таку промову:

- Погляньте, дорогі друзі, на цих диявольських комах! Мені вони добре знайомі. Вони зграями кружляють під небом, як голуби. А це - мертві, вони нападали сюди за ніч. Я бачив таких у Юкатані, вони там завбільшки з апельсин. Еге! Там вони сичать, як гадюки, а крила в них - як у кажанів. Нам потрібні черевики - іншого засобу проти них - немає. Zapatos - zapatos para m?![75]

Естебан пошкандибав до крамниці містера Гемстеттера й купив собі черевики. Вийшовши звідти, він гордо помарширував вулицею, почувавши себе у безпеці, і вголос шпетив диявольських жуків. Потерпілі або сиділи, або стояли на одній нозі й дивились на щасливого перукаря. Чоловіки, жінки, діти - всі підхопили клич: "Zapatos! Zapatos!"

Обставини для попиту були створені. І попит прийшов. Того дня містер Гемстеттер продав триста пар черевиків.

- Дивно, - сказав він Джонні, коли той зайшов увечері допомогти йому навести порядок у крамниці, - як раптом торгівля пішла вгору! Вчора я продав тільки три пари.

- Я ж казав, що коли вони прочнутьсЯ, то розхапають увесь товар, - зауважив консул.

- Треба буде виписати ще з десятків ящиків, щоб поповнити запас, - сказав містер Гемстеттер, сяючи крізь окуляри.

- А я б трохи почекав із цим, - порадив Джонні. - Подивимось, як підуть справи далі.

Щоночі Джонні та Кйоу розсівали зерно, з якого на ранок виростали долари. За десять днів розійшлося дві третини черевиків. Тим часом закінчився й запас реп'яхів. Джонні телеграфував Пінку Доусону, щоб той надіслав ще п'ятсот фунтів, заплативши йому по двадцять центів за фунт, як і попереду. Містер Гемстеттер передбачливо замовив північним фірмам іще партію черевиків на півтори тисячі доларів. Джонні отирався в крамниці, аби перехопити замовлення, й знищив його перше, ніж воно потрапило на пошту. Того ж вечора він пішов з Розіною під мангрове дерево, що росло біля веранди Гудвіна, й признався їй у всьому. Вона глянула йому в вічі й сказала:

- Ви дуже злий. Ми з батьком повернемось додому. Ви кажете - пожартували? А по-моєму - це дуже серйозна справа.

Проте за півгодини тема їхньої розмови змінилась. Вони почали обговорювати важливе питання: якими шпалерами краще оббити стіни в старовинному домі Етвудів після весілля - блакитними чи рожевими.

Уранці Джонні покався перед містером Гемстеттером. Торговець черевиками надів окуляри й сказав крізь них:

– Я не знав, що ви таке велике ледащо, молодий чоловіче. Якби я не повів цю справу з усією мудрістю досвідченого комерсанта, я втратив би все. Ну, а що ви порадите тепер, як мені позбутись решти?

Коли прибула друга партія реп'яхів, Джонні навантажив їх і решту взуття на шхуну й поплив понад берегом до Аласана.

В Аласані він таким самим сатанинським способом обробив свої темні справи й повернувся з торбою грошей і без жодної пари черевиків.

І тоді він попросив свого великого Дядька з хвилястою цапиною борідкою і в зірчастому жилеті прийняти його відставку, бо лотос уже перестав манити Джонні.

Він мріяв тепер про шпинат та крес-салат свого рідного міста.

Тимчасовим консулом Сполучених Штатів у Кораліо був призначений, за рекомендацією Джонні, містер Уільям Теренс Кйюу, і незабаром Джонні разом з Гем-стеттерами відплив до берегів своєї батьківщини.

Кйюу прийняв свою синекуру з легкістю, яка ніколи не покидала його, навіть на такому високому посту. Фотографічний заклад припинив своє існування, хоч його згубний вплив залишивсь назавжди на мирних, беззахисних берегах Карібського моря. Непосидючі компаньйони збиралися знову вирушити в світ, щоб розвідати нові землі для неквапливого війська Фортуни. Але тепер дороги їхні розійшлись. Ширилися чутки, що в Перу назріває повстання; туди й лагодився прямувати войовничий Кленсі. Щодо Кйюу, то він уже розробляв у себе в голові та па бланках державного департаменту новий план, проти якого мистецтво спотворювати людські фізіомії здавалось дрібничкою.

– Мене влаштувало б, – частенько казав Кйюу, – яке-небудь гарненьке живе дільце, що на перший погляд здавалось б трудним, а справді було б легке, яке-небудь делікатне шахрайство, ще не настільки розроблене, щоб його можна було включити в програму заочної школи. Хай це забере багато часу, але я хочу мати принаймні стільки шансів виграти, як той, хто вчиться грати в покер на океанському пароплаві або виставляє свою кандидатуру на пост губернатора Техасу від республіканської партії. І коли я рахуватиму свій виграш, я не хочу бачити на монетах сльози вдів та сиріт.

Вся земна куля, вкрита травою, була тим зеленим столом, за яким Кйюу вів азартну гру. Грав він тільки в такі ігри, які сам вигадував. Він не ганявся за випадковим доларом, не переслідував його з мисливським рогом та хортами. Йому більше подобалось виловлювати його на рідкісну блискучу мушку у водах екзотичних рік. І все-таки Кйюу був ділок, і його плани, незважаючи на всю їхню фантастичність, були такі ж обґрунтовані, як плани першого-ліпшого будівельного підрядчика. В часи короля Артура сер Уільям Кйюу був би рицарем Круглого Столу. В наші дні він їздить по світу, але тепер мета його не Грааль, а Гра.

Через три дні після від'їзду Джонні у водах Кораліо з'явилися дві невеличкі шхуни. Минув деякий час – і від однієї з них відплив човен. З нього вийшов на берег засмалений сонцем юнак. У нього був гострий, рахубитий погляд; він здивовано розглядав усякі чудні штуки на березі. Хтось показав йому, як пройти до консульства. Туди він і попрямував енергійною ходою.

Кйюу сидів, розкинувшись, у консульському кріслі й малював на купі казенних паперів карикатури на свого Дядька. Він поглянув на гостя.

– Де Джонні Етвуд? – діловито запитав засмалений юнак.

– Немає, – відповів Кйюу, старанно викінчуючи краватку Дядька Сема.

– Схоже на нього, – зауважив засмалений юнак, спираючись на стіл. – Він завжди любив тинятись по місту й не брався ні до якого діла. Скоро він повернеться?

– Навряд, – сказав Кйоу, подумавши.

– Мабуть, розважається якими-небудь дурницями, – сказав гість з осудливістю порядної людини. – У нього ніколи не вистачало витримки, щоб домогтись успіху в якому-небудь ділі. Цікаво, як він справляється з консульськими обов'язками, не буваючи в конторі?

– Тепер ці обов'язки виконую я, – сказав тимчасовий консул.

– Ви? Он як! Тоді скажіть мені, де фабрика?

– Яка фабрика? – перепитав Кйоу з чемною цікавістю.

– Та сама, для якої потрібні реп'яхи. Бог його знає, що там із них виробляють. Оті дві мої шхуни натопані реп'яхами. Я можу й вам дати заробити на цьому. Всі вільні від роботи чоловіки, жінки й діти в околицях Дейлсбурга збирали їх для мене цілий місяць. Я найняв оті шхуни, щоб приставити їх сюди. Всі думали, я збожеволів. Тепер я можу віддати вам товар по п'ятнадцять центів за фунт, з приставкою на берег. А коли вам треба буде ще, я думаю, Алабама забезпечить вас реп'яхами. Джонні, як від'їжджав сюди, обіцяв повідомити, ледве наклюнеться яке-небудь вигідне дільце. Можна під'їхати до берега та розвантажитись?

Величезна, майже неймовірна радість засвітилась на рожевій фізіономії Кйоу. Він кинув олівець. Його очі обернулись на засмаленого юнака, й веселість мішалася в них з побоюванням: а що як ця чудесна подія – тільки сон?

– Ради бога, – вигукнув він схвильовано, – скажіть мені: ви Дінк ПоусонЯ

– Мене звуть Пінкі Доусон, – відповів король реп'яхового ринку.

Біллі Кйоу в тихому захопленні вислизнув з крісла на підлогу, на свою улюблену циновку.

Небагато було звуків у Кораліо в те жарке надвечір'я. Серед них можна згадати захоплений і грішний регіту розпростертого на підлозі американського ірландця, тим часом як засмалений сонцем гострозорий юнак позирав на нього з виразом подиву та замішання. Та ще туп-туп-туп-туп багатьох добре взутих ніг на вулицях міста, та легенький шелест хвиль Карібського моря, які обмивають це історичне узбережжя.

XIV. ХУДОЖНИКИ

Недогризок синього олівця правив Кйоу за чарівну паличку, якою він виконував найперші дії свого чаклування. Цим недогризком він виписував на папері діаграми та цифри, очікуючи, поки Сполучені Штати Америки пришлють до Кораліо наступника Етвудові, що вийшов у відставку.

Новий план, що зародився в голові Кйоу і що його цілком схвалювало одважне серце тимчасового консула, а синій олівець зафіксував, будувався навколо деяких рис і людських слабостей нового президента Анчурії. Ті риси, а також ситуація, з якої Кйоу сподівався видобути золоту данину, заслуговують докладного опису, необхідного для розуміння дальшого розвитку подій.

Президент Лосада – багато хто називав його диктатором – привернув би увагу до себе своїми талантами навіть серед англосаксів, якби до тих талантів не домішувались інші особливості, дріб'язкові й згубні. Йому був притаманний благородний патріотизм Вашингтона (якого він обожнював), твердість Наполеона і – значною мірою – проникливість великих мудреців. Усе це могло б виправдати його титул "Славетного Визволителя Народу", якби не його надзвичайне, дивовижне марнолюбство, що відсувало його в ряди менш достойних диктаторів.

І все ж таки він зробив своїй країні велику послугу. Могутньою рукою він струснув її так, що з неї ледве не злетіли окуви темноти та ледарства, разом з паразитами, які живились її кров'ю, і замалим не підніс її до розряду великих держав світу. Він засновував школи та лікарні, будував шляхи, мости, палаци й видавав щедрі субсидії на розвиток мистецтва та науки. Він був самовладний деспот і народний кумир. Багатства країни текли в його руки. Інші президенти просто грабували країну. Лосада зібрав величезні скарби, проте свою частину прибутків одержував і народ. Вразливим місцем Лосади була невиситима жадоба до пам'ятників та інших споруд, які увічнювали його славу. Він розпорядився в кожному місті поставити собі статуї з написами, які вихваляли б його велич. У стіну кожної громадської будівлі були вмуровані таблиці, в яких оповідалось про його блискуче правління та про вдячність його вірнопідданих. Статуетки та портрети президента розійшлися по всій країні, їх можна було бачити в кожному домі, в кожній хижі. Один із двірських блюдолизів намалював його в образі святого Іоанна, з ореолом і почтом у повній парадній формі. Досада не вбачав у цій картині нічого непристойного й звелів повісити її в столичній церкві. Він замовив одному французькому скульпторові мармурову групу, де поруч із ним, президентом Анчурії, стояли Наполеон, Олександр Великий та ще два-три герої, яких він вважав достойними своєї особи. Він обнищпорив усю Європу, домагаючись для себе орденів та інших відзнак. Політика, гроші, інтриги – все пускалося в діло, аби тільки запобігти у я кого-небудь правителя бажаної нагороди. В урочистих випадках його груди від плеча до плеча були вкриті хрестами, зірками, золотими трояндами, медалями, стрічками. Казали, що всякому, хто міг добути для нього новий орден або вигадував спосіб якось по-новому прославити його велич, надавалась можливість глибоко сягнути рукою в державну скарбницю. На нього й накинув оком Біллі Кйоу. Цей мирний розбійник помітив щедроти та милості, які лились дощем на кожного, хто вмів потурати марнолюбству президента. Він зовсім не збирався розгортати парасолу, щоб захиститись від випадкових краплин золотого дощу.

За кілька тижнів до Кораліо прибув новий консул і увільнив Кйоу від тимчасових консульських обов'язків. Це був молодий чоловік, учорашній студент, і в житті в нього була тільки одна мета – ботаніка. Консульська служба в Кораліо давала йому змогу вивчати тропічну флору. Він був у димчастих окулярах і мав зелену парасолу. Прохолодну задню веранду консульства він заповнив такою силою найрізноманітніших рослин, що не залишилось місця ні для пляшки, ні для крісла. Кйоу подивився на нього сумовито, проте без ворожості, й почав пакувати свою валізу. Бо його новий план боротьби проти застою на берегах Карібського моря вимагав далекої подорожі.

Незабаром прийшов "Карлсефін" – пароплав-бродяга – й почав вантажити кокосові горіхи для спекулятивного нападу на нью-йоркський ринок. Кйоу влаштувався пасажиром на цей пароплав.

– Так, я їду в Нью-Йорк, – сказав він землякам, що проводжали його на березі. – Але ви не встигнете й скучити за мною, як я буду тут. Хочу зайнятись художньою освітою цієї строкатої країни. Я не така людина, щоб кинути її напризволяще, коли вона тільки почала корчитись у муках фотографії.

З такою загадковою заявою він ступив на борт "Карлсефіна".

Через десять днів, тремтячи від холоду, з піднятим коміром свого тоненького пальта, він влетів до майстерні Керолуса Уайта на горішньому поверсі висотного будинку на Десятій вулиці в Нью-Йорку.

Керолус Уайт кунив сигарету, підсмажуючи ковбасу на газовій плиті. Йому було тільки тридцять три роки, і його ідеї про мистецтво були надзвичайно благородні.

– Біллі Кйоу! – вигукнув Уайт, простягаючи вільну руку (в другій була сковорідка). – Цікаво, з якої неци-вілізованої країни ти приїхав?

– Привіт, Керрі! – сказав Кйоу, підсовуючи стілець до плити та гриючи задубілі пальці. – Дуже радий, що так скоро знайшов тебе. Цілий день рився в телефонних довідниках та ходив по картинних галереях. А в пивниці на розі мені зразу сказали, де ти живеш. Я так і думав, що ти досі сидиш над своїм малюванням.

Кйоу оглянув майстерню гострим поглядом знавця.

– Так, у тебе це вийде, – оголосив він, лагідно кивнувши кілька разів головою. – Ота велика картина в кутку, де ангели, зелені хмарки та фургон з оркестром, якраз те, що нам треба. Як вона в тебе зветься, Керрі?

"Сценка на Коні-Айленд"?[76]

– У мене була думка назвати її "Вшестя на небо пророка Іллі", – сказав Уайт. – Проте, можливо, ти ближче до суті.

– Назва не має значення, – поблажливо сказав Кйоу. – Найголовніше – рама та багатство фарб. Ну, а тепер я коротко оповім тобі про свою справу. Я зробив невеличку подорож на пароплаві, проїхав дві тисячі миль, аби притягти тебе до участі в одному ділі. Як тільки я задумав його, я зразу ж згадав про тебе. Чи ти поїхав би ти зі мною, щоб намалювати одну картину? Дев'яносто днів на роботу й п'ять тисяч доларів гонорару.

– Рекламувати вівсяну кашу або еліксир для зміцнення волосся? – запитав Уайт.

– Це зовсім не реклама.

– Що ж це має бути за картина?

– Довго розповідати, – сказав Кйоу.

– Нічого, розповідай. А я тим часом, з твого дозволу, догляну за ковбасою. Як тільки вона стане трохи темніша від брунатного ван-дейківського відтінку, її зразу ж треба знімати.

Кйоу розповів про свій проект. Вони поїдуть удвох до Кораліо, де Уайт розіграє з себе видатного американського портретиста, який нібито подорожує по тропічних країнах для відпочинку від своєї напруженої, добре оплачуваної роботи. Є всі підстави сподіватись – і це ясно навіть бізнесменові, звиклому до второваних шляхів, – що художник з такою високою репутацією неодмінно дістане замовлення увічнити на полотні образ президента і опиниться під зливою pesos[77], яка спадає на кожного, хто вміє догоджати слабостям диктатора.

Кйоу розраховував на десять тисяч. Адже портретистам платять і більше.

Витрати на дорогу й можливі прибутки – пополам. Отак він виклав свій проект Уайтові, з яким спізнався па Заході ще до того, як один присвятив себе мистецтву, а другий зробився бедуїном.

Невдовзі змовники покинули непривітну майстерню Уайта і влаштувались у затишному куточку сусіднього кафе. Там просиділи вони до пізньої ночі над старими конвертами та недогризком синього олівця Кйоу.

О дванадцятій годині Уайт скоцюрбився на своєму стільці, поклав підборіддя на кулак і заплющив очі, щоб не бачити поганих шпалер.

– Гаразд, Біллі, я поїду, – сказав він спокійно й рішуче. – У мене є дві-три сотні заощаджень – на ковбасу та квартиру – і я ?пробую щастя з тобою. П'ять тисяч! Я зможу прожити два роки в Парижі й один – в Італії! Завтра ж почну пакувати речі.

- Ні, ти почнеш пакувати через десять хвилин, - сказав Кйоу. - Завтра вже настало. "Карлсефін" відходить о четвертій. Ходім до твоєї малярні, я допоможу тобі.

Щороку Кораліо на п'ять місяців стає фешенебельним центром Анчурії. Тільки тоді в місті починається справжнє життя. З листопада до березня Кораліо фактично стає столицею країни. Туди перебирається президент зі своєю офіційною родиною, а за ним і вся столична знать. Люди, які над усе люблять утіхи, обертають цей сезон у безперервне свято; забавам та веселощам немає краю. Бенкети, бали, ігри, купання в морі, процесії, театральні вистави додають приємності їхнім розвагам. Славнозвісний швейцарський оркестр із столиці щовечора грає на маленькому майдані, і всі чотирнадцять карет та інших екіпажів, які є в Кораліо, похоронно-повільно, але самовдоволено кружляють по місту. З гір спускаються індіанці, схожі на доісторичних кам'яних ідолів, і продають на вулицях свої вироби. У вузьких проходах - тиснява, лепетливий, щасливий, безтурботний потік веселого людства. Ошаліла дівчора в коротеньких спідничках і з позолоченими крильцями за спиною верещить під ногами розбурханого натовпу. Особливо помпезно обставляють прибуття президента з його почтом. Воно збігається з відкриттям сезону й супроводиться парадами та патріотичними маніфестаціями, повними радісного ентузіазму.

Коли Кйоу та Уайт прибули зворотним рейсом "Карлсефіна" до Кораліо, веселий зимовий сезон був уже в розпалі. Ступивши на берег, вони почули швейцарський оркестр, що грав на майдані. Босоногі сільські дівчатка з несміливими очима пропливали по стежках, прикрасивши світляками свої темні кучері. Франти в білих полотняних костюмах, помахуючи тростинками, вже повиходили на свою вечірню прогулянку, таку небезпечну для жіночих сердець. Всюди пашило людьми, скрізь були штучні чари, кокетування, дозвілля, розваги - створений людиною сенс існування.

Перші два-три дні після приїзду до Кораліо були присвячені підготовчим заходам. Кйоу водив художника по місту, познайомив його з невеличким гуртом англомовних коралійців і всіма можливими засобами давав зрозуміти їм, що друг його - знаменитий художник. І потім Кйоу придумав ще ефектнішу демонстрацію ідеї, яку він хотів нав'язати публіці.

Друзі оселились у готелі де лос Естранхерос. Обидва були у нових костюмах з незаймано чистої парусини, в американських брилях і мали при собі по тростинці, надзвичайно оригінальній і зовсім непотрібній. Небагато знайшлось би в Кораліо caballeros - навіть серед пишномундирних офіцерів анчурійського воїнства - з такими невимушеними, вишуканими манерами, як Кйоу та його друг, великий американський художник, сеньйор Уайт.

Уайт поставив свій мольберт на березі й зробив кілька яскравих етюдів моря та гір. Тубільці зібрались позад нього широким щебетливим півколом і стежили за його роботою. Кйоу, дуже уважний до всяких дрібниць, прибрав собі особливу роль, яку й грав до самого кінця: він, бачите, друг великого художника, ділова людина й турист. За емблему його становища правив кишеньковий фотоапарат.

- Як ознака дилетанта з вищих кіл суспільства, - казав він, - тобто людини з банківським рахунком і спокійним сумлінням, фотоапарат залишає далеко позаду навіть парову яхту. Людина нічого не робить, а тільки тиняється скрізь та клацає затвором - і кожний думає, що це неабияка фігура на біржі. Взяти хоч би мільйонерів. Спочатку знімають із вас сорочку, а тоді починають знімати вас. Кодак впливає на людей сильніше, ніж титул або шпилька з діамантом на чотири карати.

Таким чином, Кйоу походжав собі по Кораліо, знімаючи краєвиди та боязких сеньйорит, а Уайт витав тим часом у вищих сферах мистецтва.

Через два тижні після їхнього приїзду задум Кйоу почав приносити плоди. До готелю під'їхав у розкішній кареті один із ад'ютантів президента. Лосада хотів би, щоб сеньйор Уайт побував у Casa Morena з неофіційним візитом. Кйоу міцно стиснув зубами люльку.

– Десять тисяч – і ні цента менше, – сказав він художникові. – Пам'ятай свою ціну! І, будь ласка, золотом або його еквівалентом. Гляди, щоб вони не підсунули тобі отих нікчемних папірців, які тут називають валютою.

– А може, він має на увазі щось інше, – сказав Уайт.

– Помовч. – сказав Кйоу з непохитною впевненістю. – Я знаю, чого йому треба. Він хоче, щоб уславлений американський художник і флібустьєр, який нині проживав в його жалюгідній країні, намалював його портрет. Іди ж, не барись!

Розкішна карета повезла художника до палацу. Кйоу ходив по кімнаті, випускаючи з люльки цілі хмари диму, і очікував. За годину карета знов під'їхала до дверей готелю, висадила Уайта й зникла. Художник помчав нагору, перестрибуючи зразу через три східці. Кйоу покинув курити і обернувся в німий знак питання.

– Вийшло! – вигукнув Уайт. Його хлоп'яче личко палало від радості. – Біллі, ти просто геній! Він хоче мати свій портрет. Я зараз розкажу тобі все. Ій-богу, цей диктатор молодець! Диктатор з голови до п'ят. Суміш Юлія Цезаря, Люцифера та Чонсі Деп'ю[78], написаних сепією. Чемність і похмурість – ось його стиль. Кімната, де він прийняв мене, площею не менше як десять акрів, і нагадує пароплав на Міссісіпі: скрізь позолота, дзеркала та біла фарба. По-англійськи розмовляє краще за мене. Дійшло до ціни. Я кажу: десять тисяч. А сам думаю: зараз він гукне вартових, накаже схопити мене й розстріляти. Але він і бровою не повів. Тільки махнув недбало своєю каштановою рукою й сказав безтурботно: "Скільки скажете, стільки й буде". Завтра я маю з'явитись до нього й домовитись про деталі портрета.

Кйоу похнюпився. На його засмученому виду була написана самозневага.

– Я безнадійний дурень, Керрі, – сумно сказав він. – Де мені братися за такі серйозні справи! Торгувати апельсинами з возика – ото робота для мене. Коли я сказав десять тисяч, я думав, слово честі, що вичерпав можливості цього чорношкірого до одного цента. А з нього можна було б видурити й усі п'ятнадцять. Слухай, Керрі, коли твій друг Кйоу дасть такого маху ще раз, посади його в який-небудь симпатичний, затишний будинок для божевільних, добре?

Хоч президентський палац мав тільки один поверх і був побудований із коричневого каменю, всередині він вражав своєю розкішшю. Він стояв на невеличкому узвишші, в горішньому кінці міста, серед обнесеного стіною чудового тропічного саду. Другого дня президентова карета знов приїхала по художника. Кйоу пішов прогулятись на березі, де і він, і його "короб з картинками" були вже звичним явищем. Коли він повернувся до готелю, Уайт сидів на балконі в розкладному кріслі.

– Ну, – спитав Кйоу, – домовився з його бундючністю, яке малювання йому потрібне?

Уайт підвівся й кілька разів пройшовся по балкону. Потім зупинився і якось чудно засміявся. Обличчя в нього паленіло, а очі виблискували сердито й весело.

– От що, Біллі, – сказав він грубовато. – Коли ти прийшов до мене в майстерню й запропонував намалювати картину, я думав, що тобі потрібні рекламні об'яви "Вівсяна каша" або "Еліксир для волосся", намальовані на гірських хребтах або на берегах цілого материка. Так знай: то була б найвища форма живопису в порівнянні з тим, що мені пропонують тепер з

твоеї ласки. Я не можу взятися за цей портрет, Біллі. Відпусти мене додому. Я спробую розповісти тобі, чого хоче від мене цей варвар. Він усе заздалегідь обміркував і навіть сам зробив ескіз. Треба сказати, що він непогано малює. Але – о музи! Ти тільки послухай, яку потворну нісенітницю він мені замовляє! Звичайно, сам він хоче бути в центрі картини. Його треба намалювати в образі Юпітера, що сидить на Олімпі, з хмарою під ногами. Збоку, поклавши президентові на плече руку, стоїть Георг Вашингтон у повній парадній формі. Над президентом витає ангел з розгорнутими крилами і кладе йому на голову лавровий вінок, так наче він переможець на конкурсі красунь. А на задньому плані – гармати, а потім – ще ангели та солдати. Щоб узятись малювати таку картину, треба мати не людську, а собачу душу. Єдиний достойний кінець для такого художника – поринути в забуття навіть без консервної банки, прив'язаної до хвоста, яка б своїм торохтінням нагадувала про нього.

На обличчі Біллі Кйоу дрібними краплями виступив піт. Такої заковики недогризок його синього олівця не передбачав. До цього моменту всі коліщата його плану крутились із приємною плавкістю. Він витяг ще одне крісло на балкон і примусив Уайта сісти в своє. Потім з удаваною байдужістю запалив люльку.

– Ну, синку, – сказав він з ніжною твердістю, – побалакаймо тепер як художник з художником. У тебе своє мистецтво, а в мене своє. У тебе справжнє служіння музам – адже ти одвертаєш носа й від пивних вивісок, і від таких олеографій, як "Старий млин". А моє мистецтво – бізнес. Цей план – мій, і все у нас ішло, як по маслу. Малюй ти свого президента в образі старого короля Кола або в образі Венери, краєвида, фрески, букета лілій, або в якому завгодно іншому образі, що здається йому подібним до нього, тільки малюй і одержуй гроші. Ти не покинеш мене, Керрі, тепер, коли діло пішло на лад. Подумай: десять тисяч!

– Про це я не можу не думати, – сказав Уайт. – Тому й мучусь. Мені й самому кортить утопати в багно свої ідеали і опаскудити душу цією картиною. П'ять тисяч доларів означали для мене три роки навчання в Європі, за які б я, здається, й душу продав би дияволу.

– Це не так страшно, як ти думаєш, – заспокійливо сказав Кйоу. – Це чисто ділова пропозиція. Стільки-то фарб та часу за стільки-то грошей. Я не згоден з тобою, що ця картина така вже страшна образа для мистецтва. Георг Вашингтон у ній цілком на місці, як ти й сам знаєш, і проти ангела ніхто не заперечуватиме. По-моєму, група не така вже й погана. А коли ти даси Юпітерові еполети та меч і зробиш хмару навколо нього схожою на грядку чорної смородини, вийде чудова батальна сцена. Звісно, якби ми не домовились заздалегідь про ціну, можна було б накинути на Вашингтона ще якусь тисячу та за ангела сот із п'ять.

– Ти не розумієш, Біллі, – сказав Уайт, нервово посміхаючись. – У декого з нас, художників, дуже високі поняття про мистецтво. Я мріяв намалювати колись таку картину, перед якою б люди стояли й не помічали, що вона написана фарбами. Щоб вона проникла їм у душу, як мелодія, і загрузла там, наче м'яка куля. І щоб вони йшли додому й запитували: "А що він намалював, крім цього?" І я хотів би, щоб вони нічого мого більше не бачили: ні портрета, ні журнальної обкладинки, ні ілюстрації, ні дівочої голівки – нічого, крім тієї картини. От чому я жив самою ковбасою й не хотів зраджувати себе. Я примусив себе погодитись намалювати цей портрет, щоб заробити грошей на студії за кордоном. Але це гидка, жаклива карикатура! Боже, боже! Невже ти не розумієш цього?

– Розумію! Чудово розумію! – сказав Кйоу так ніжно, наче розмовляв з дитиною, і поклав свій довгий вказівний палець на коліно Уайтові. – Погано

так занегаювати своє мистецтво. Я знаю. Ти хотів би намалювати велику картину, на зразок панорами "Битва під Геттісбергом". Але дозволь запропонувати тобі такий уможлядний ескіз. На сьогодні справа ця обійшлась нам у триста вісімдесят п'ять доларів п'ятдесят центів. Ми вклали весь свій капітал, до останнього centa. Лишається якраз стільки, щоб доїхати до Нью-Йорка, не більше. Мені потрібні мої п'ять тисяч доларів. Я збираюсь добувати мідь в Айдахо й заробити сто тисяч. Оце діловий бік справи. Злізай, Керрі, із свого високого мистецтва й підставмо капелюхи під доларовий дощ.

– Біллі, – сказав Уайт через силу, – Я спробую. Я не можу нічого обіцяти, але я спробую. Я візьмуся за портрет і – коли зможу – доведу його до кінця.

– Оце бізнес! – радісно сказав Кйоу. – Молодець! Тільки от що: роби картину якнайшвидше, натискай на неї з усієї сили. Коли треба, найми пару помічників, щоб розмішували тобі фарби. А то в місті ширяться погані чутки. Тутешнім людям президент починає набридати. Кажуть, він занадто щедро роздає концесії; закидають йому якусь таємну угоду з Англією й намір продати свою батьківщину. Нам треба, щоб картина була готова й оплачена ще до того, як почнеться заколот.

У просторому патіо свого Палацу президент розпорядився напнути широке полотнище. І під ним Уайт улаштував свою тимчасову студію. Великий муж позував йому щодня по дві години.

Уайт працював сумлінно. Але що далі посувалась робота, то частіше мучили його напади презирства, безмежної зневаги до себе, глибокої туги, сардонічного сміху. Кйоу з терплячістю великого полководця заспокоював його, улещав, переконував і не давав йому відступитись від картини.

В кінці місяця Уайт заявив, що картина готова – з Юпітером, Вашингтоном, ангелами, хмарами, гарматами та всією іншою бутафорією. Обличчя художника було бліде, уста міцно стиснуті. Він сказав, що президентові картина дуже сподобалась. Її мають повісити в національній галереї державних діячів та героїв. Художникові запропоновано зайти завтра до Casa Morena по гонорар. У призначений час він вийшов з готелю, ні словом не озиваючись на веселе базікання Кйоу.

За годину він увійшов до кімнати, де па нього чекав Кйоу, кинув капелюх на підлогу й сів на стіл.

– Біллі, – сказав він силованим, здушеним голосом. – У мене є трохи грошей на Заході, я вклав їх у невеличке діло, яке веде мій брат. Цим я й жив, коли вивчав живопис. Я заберу у брата свій пай і поверну тобі все, що ти витратив на цей задум.

– Як! – вигукнув Кйоу, підхопившись із крісла. – Тобі не заплатили за картину?

– Заплатили, заплатили, – сказав Уайт. – Але річ у тому, що картини вже не існує, отже, немає й грошей. Коли тобі цікаво, послухай, це повчальна історія. Ми з президентом стояли й дивились на картину. Прийшов його секретар і вручив мені чек на десять тисяч доларів, виписаний на нью-йоркський банк. Як тільки чек опинився в мене в руках, я просто збожеволів. Я розірвав його на дрібні шматочки й кинув на підлогу. Поблизу маляр фарбував колони патіо, біля нього стояло відро з фарбою. Я схопив щітку й вимазав піввідра синьої фарби, поки знищив той десятитисячний кошмар. Потім уклонився й вийшов. Президент стояв мовчки, навіть не поворухнувся. Може, вперше переживав таку несподіванку. Я знаю, що скривдив тебе, Біллі, але я не міг інакше.

У місті було неспокійно. На вулиці чувся змішаний гомін, що все наростав. Його пронизували різкі вигуки, в яких угадувалися слова: "Bajo el traidor! Muerte el traidor!"[79]

– Чуєш? – болісно промовив Уайт. – Я трохи розумію по-іспанськи. Вони кричать: "Геть зрадника!"

Я чув таке й попереду. Я відчував, що вони мають па увазі мене. Я зрадив мистецтво. Я не міг не знищити картину.

– Геть дурня! Геть йолопа! Такі б вигуки були більше до речі, – відказав Кйоу, палаючи обуренням. – Ти розірвав десять тисяч доларів, мов стару ганчірку, тільки через те, що вимажав па п'ять доларів фарби не так, як тобі хотілось. Сумліппя замучило! Коли мені ще раз доведеться брати компаньйона для якої-небудь комбінації, я поведу його до нотаріуса й примушу скласти присягу, що він ніколи не чув слова "ідеал".

Ошалілий Кйоу вискочив із кімнати. Уайт не звернув ніякої уваги на його обурення. Що таке презирство Біллі Кйоу в порівнянні з тією зневагою до самого себе, якої він тільки що позбувся!

Заворушення в Кораліо ширилось. Спалах був неминучий. Приводом для демонстрації незадоволення стала поява в місті червоновидого товстунга англійця, що його вважали за агента британського уряду. Він нібито прибув для того, щоб укласти з президентом договір, який мав віддати Анчурію на поталу іноземній державі. Казали, що президент падав англійцям багатющі концесії, що увесь державний борг передається англійцям і що па забезпечення боргу до пих мають відійти митні контори. Довготерпеливий народ вирішив нарешті заявити свій протест.

Того вечора в Кораліо та в інших містах народний гнів знайшов для себе вихід. Галасливі юрби, безладні, але грізні, загатили вулиці. Вони скинули велику бронзову статую президента, яка стояла серед майдану, й розбили її на друзки. Позривали з громадських будівель дощечки з написами, що прославляли "Великого визволителя". Знищили його портрети в урядових установах. Чернь атакувала навіть президентський палац, але її відтіснили війська, які залишилися вірні урядові. Цілу ніч панував терор.

Велич Досади виявилась у тому, що до полудня другого дня порядок у місті був відновлений, і сам він знову став повновладним диктатором. Він випустив відозви, в яких заперечувались чутки про переговори з Англією.

Сер Стаффорд Воан, червоновидий англієць, теж заявив у пресі та в офіційних афішах, що його перебування в Кораліо не має міжнародного значення. Він – звичайний турист, без обману, і (за його твердженням) навіть не розмовляв з президентом, та й ні разу його не бачив.

Поки відбувалися заворушення, Уайт готувався до від'їзду. Пароплав мав відплисти за два або три дні. Близько полудня непосидючий Кйоу взяв фотографічний апарат, щоб як-небудь розвіяти свою нудьгу. Місто тепер було таке спокійне, наче мир ніколи не покидав його червоних черепичних покрівель.

Перед вечором Кйоу повернувся до готелю з якимсь особливим виразом на обличчі і зразу ж зачинився в невеличкій комірці, де звичайно проявляв свої знімки.

Згодом він вийшов на балкон, де сидів Уайт. Па обличчі Кйоу грала ясна, хижа, зловтішна усмішка.

– Знаєш, що це таке? – запитав він, показуючи наклеєну на картон фотографію розміром 4 на 5.

– Знімок: "Сеньйорита сидить на сонечку", – ліниво відгукнувся Уайт. – Алітерація – випадкова.

– Не вгадав, – сказав Кйоу, і очі в нього засяяли. – Це не знімок, а постріл. Це коробка динаміту! Золота копальня! Це – підписаний президентом

чек на двадцять тисяч доларів – так, сер! – цього разу двадцять тисяч, і не треба псувати картини! І ніяка мистецька етика не стане на перешкоді. Мистецтво! Ех ти, мазій із смердючими тюбиками! Я тебе просто знищив своїм кодаком! Глянь сюди!

Уайт узяв знімок і з протягом свиснув.

– Чорт! – вигукнув він. – У місті вибухне повстання, коли ти покажеш цей знімок. Але як ти зумів зробити його, Біллі?

– Знаєш високий мур навколо президентського саду, за палацом? Я вишукав там собі місцинку, щоб зняти Кораліо з висоти пташиного польоту. Дивлюся – щілінка в стіні, на місці каменя, що випав разом із штукатуркою. Дай, думаю, погляну, як росте капуста у президента. Бачу – ступнів за двадцять від мене – отой самий сер англієць із президентом за столиком. Завалили увесь столик документами й щось ворожать над ними, як два пірати. Гарний куточок вибрали, затишний, тінистий, з пальмами та апельсиновими деревами. У траві, напхвоті, відро з шампанським. Ну, гадаю собі, дійшов і до мене ряд створити щось велике в мистецтві. Я приставив апарат до щілінки й натиснув кнопку. А ті хлопці якраз почали тиснути один одному руки – полагодили, мабуть, справу, і воно, як бачиш, так і вийшло на знімку. Кйоу вбрався в піджак та капелюх.

– Що ти збираєшся робити з цим? – запитав Уайт.

– Я? – ображено озвався Кйоу.-- Прив'яжу рожеву стрічку й повішу в себе над ліжком. Ти мене просто дивишся. Я піду, а ти помізькуй тим часом, який саме пихатий вельможа зажадає купити в мене цей твір мистецтва для своєї приватної колекції, щоб він, бува, не пішов по руках.

Сонце вже червонило верхи кокосових пальм, коли Біллі Кйоу повернувся з Casa Morena. Він відповів кивком на запитливий погляд художника, ліг па ліжко й заклав руки під голову.

– Я бачив його. Він любісінько заплатив гроші. Мене спочатку не пускали в палац. Я сказав, що справа дуже важлива. Еге ж, цей президент із тих, що вміють наживатись; у нього мозок увесь проіннятий бізнесом.

Мені треба було тільки показати здалеку фотографію та призначити ціну. Він тільки посміхнувся, підійшов до сейфа і вийняв гроші. Він так легко поклав на стіл двадцять новісіньких тисячодоларових банкнот, як я поклав би один долар і двадцять п'ять центів. Гарненькі папірці – і так хрустять, як суха трава, коли її палять на ділянці в десять акрів.

– Дай піддержати одну, – сказав Уайт, зацікавившись. – Я ще ніколи не бачив тисячодоларової банкноти.

Кйоу відповів не зразу.

– Керрі, – озвався він якось безуважно. – Ти дуже забиваєш собі голову своїм мистецтвом, правда?

– Більше, – признався Уайт, – аніж фінансами – своїми й своїх друзів.

– Вчора я думав, що ти ідіот, – спокійно провадив Кйоу. – Та й сьогодні думаю те саме. Але і я, здається, не розумніший за тебе. Мені довелось побувати в бувальцях, Керрі, але я завжди намагався боротися чесно, шукав собі противника, з яким би можна було помірятись і розумом, і капіталом. Але схопити людину за горло, закрутити всі гайки, і щоб у неї не зосталось ніякого виходу, – ні, це не по-людському, така гра мені не підходить. Це зветься... будь воно прокляте, ти розумієш мене! Я відчув щось таке... ну, як ото було з твоїм клятим мистецтвом... і... підер ту фотографію на шматки, склав їх на стос грошей і посунув усе те назад через стіл.

"Вибачте, – кажу, – містере Лосада, я, здається, помилився в ціні. Беріть фотографію дурно". А тепер, Керрі, бери олівець, нам треба дещо підрахувати. Може, вдасться нашкребти з наших капіталів на смажену ковбасу для тебе, коли ти повернешся у свою нью-йоркську нору.

XV. ДІККІ

Послідовність не в моді на берегах Карибського моря. Події там змінюють одна одну несподівано. Схоже, ніби й Час вішає там щодня свою косу на гілляку апельсинового дерева, щоб відпочити в холодку та викурити цигарку. Після безуспішного повстання проти президента Досади країна заспокоїлась і стала знов терпляче зносити зловживання, в яких недавно обвинувачувала його. В Кораліо вчорашні політичні вороги ходили рука в руку, забувши на деякий час усі свої незгоди.

Провал художньої експедиції мало відбився на Кйоу: він, мов кішка, ніколи не падав навznak. Коливання Фортуни не впливали на його рівну ходу. На обрії ще не розвіявся дим пароплава, на якому Уайт виїхав з Кораліо, а Біллі Кйоу вже знову взявся за недогризок синього олівця. Досить йому було сказати слово Джедді – й торговий дім "Бренніген і компанія" відкривав йому кредит на які завгодно товари. Того самого дня, коли Уайт опинився в Нью-Йорку, Кйоу вирушив з Кораліо слідом за караваном із п'яти мулів, нав'ючених залізним товаром та ножами, прямуючи до похмурих внутрішніх гір. Там племена індіанців наминають золотий пісок із золотоносних струмків, і коли товар приставляють їм на місце, торгівля в Кордільєрах іде жваво й muy bueno[80].

У Кораліо Час підібрав крила й втомно чвалав своєю дрімотною стежкою. Ті, хто найбільше пожвавлював його апатичні години, вже покинули місто. Кленсі вирушив на іспанському паруснику до Колона, щоб там перетнути перешийок, а потім добратись морем до Калао, де нібито йшли бої.

Джедді, чия лагідна й привітна вдача свого часу допомогла йому пом'якшити часті напади нудьги від споживання лотосу, був тепер сім'янин, домонтар. Він почував себе щасливим із своєю яскравою орхідеєю Паулою й ніколи не згадував із жалем про запечатану монограмою таємничу пляшку, секрет якої, тепер уже не цікавий для нього, надійно оберігало море.

Недаремно Морж, найдотепніший еkleктик серед усіх тварин, вмістив сургуч якраз посередині своєї програми, серед багатьох інших доречних і втішних номерів.

Етвуд виїхав – добродушно-хитруватий Етвуд із гостинної задньої веранди. Доктор Грегг, цей бородатий вулкан, в якому безнастанно жевріла історія про трепанацію черепа, завжди загрожував неминучим виверженням, і тому його ніяк не можна було віднести до числа тих, хто допомагав боротися з нудьгою. Мелодія нового консула звучала в лад із сумовитими морськими хвилями та шаленою тропічною рослинністю: акорди Шехерезади або Круглого Столу були чужі його лютні. Гудвін всю увагу віддавав великим проектам, а коли відривався від них, сидів дома, бо вподобав домашнє життя. Отже, й не дивно, що товариське життя в іноземній колонії Кораліо стало таке бідне й нецікаве.

І тоді Діккі Малоні впав із хмар у місто й розважив його нудьгу.

Ніхто не знав, звідки він родом і як опинивсь у Кораліо. Одного дня його побачили в місті, от і все. Потім він запевняв, що приїхав на фруктовому пароплаві "Тор", але перевірка не виявила прізвища Малоні у відповідних списках пасажирів того пароплава. Цікавість, проте, незабаром згасла. Хіба мало всякої дивовижної риби викидає на берег Карибське море?

Це був моторний, безтурботний, пустотливий хлопець. Привабливі сірі очі, невідпорна усмішка, темне – або дуже запалене сонцем – обличчя та вогненно-руде волосся, таке руде, якого в цій місцевості ще ніколи не бачили. По-іспанськи він розмовляв так само добре, як і по-англійськи, срібла в нього в кишенях було вдосталь, і незабаром він став усюди бажаним гостем. Він мав велику охоту до vino blanco[81], і скоро все місто дізналося, що він сам може випити більше, ніж троє перших-ліпших

коралійців. Усі називали його просто Діккі. Всі радісно вітали його при зустрічі, особливо тубільці, у яких його дивовижне руде волосся та простота в поведженні викликали захоплення й заздрість. Куди б ви не пішли, ви неодмінно побачите Діккі або почуєте його добродушний сміх; його завжди оточувала крба поклонників, що полюбляли його й за добру вдачу, й за біле вино, яким він так охоче всіх частував.

Чимало було розмов і здогадів про мету його приїзду до Кораліо. Але скоро він поклав їм край, відкривши невеличку крамницю для продажу тютюну, ласощів та всяких індіанських виробів, які приставлялися з глибини країни: фібро-шовкового краму, черевиків з оленячої шкіри та плетених комишевих кошиків. Але й після того він не змінив своїх звичок: днями й ночами пив та грав у карти з *comandante*, начальником митниці, шефом поліції та іншими гульвісами з місцевих чиновників.

Якось Діккі побачив Пасу, дочку мадами Ортіс. Дівчина сиділа біля бокових дверей готелю де лос Естран-херос. І вперше за все своє перебування в Кораліо Діккі неначе прикипів на місці. Але зразу ж обернувся й побіг із швидкістю оленя шукати місцевого ферта Васкеса, щоб той представив його Пасі.

Молоді люди називали Пасу "La Santita Naranjadita". Naranjadita по-іспанськи означає певний відтінок кольору, для якого важко підшукати відповідне англійське слово. Дуже приблизно прізвисько Паси можна було б віддати так: "Маленька Свята з надзвичайно-гарно-делікатно-апельсиново-золотистою шкірою".

Разом з іншими напоями мадама Ортіс продавала й ром. А ром, як ви знаєте, спокутує ганебні вади всіх інших товарів. Не забудьте, що виготовлення рому – монополія уряду Анчурії; а продавати державні вироби – діло цілком респектабельне, якщо не почесне. І вела своє діло мадама Ортіс так, що й найпричепливіший педант не зміг би виявити в ньому жодного порушення.

Одвідувачі пили боязко, в пригніченому настрої, наче на похоронах, бо у мадам було таке старовинне й пишне родовідне дерево, що навіть ром утрачав коло нього свої животворні властивості. Бо хіба ж вона не була з роду Іглесіа, що прибули в цей край разом з Пісарро? І хіба її покійний чоловік не був *comisionado de caminos y puentes*[82] усієї цієї округи? Вечорами Паса сиділа біля вікна в кімнаті, суміжній з тією, де пили, й замріяно бринькала па гітарі. Незабаром до неї по двоє, по троє заходили молоді кабальєро й сідали на стільці, рівно, як під лінійку, розставлені під стіною. Вони брали в облогу серце молодой "Santita". Їхній метод (що не витримав би конкуренції розумніших залицяльників) полягав у тому, що вони випинали груди, набирали войовничого вигляду та викурювали силу-силенну сигарет. Навіть святі з делікатно-апельсиновою шкірою воліють, щоб до них залицялись як-небудь інакше.

Донья Паса заповняла безодні отруєного нікотином мовчання звуками своєї гітари і здивовано запитувала себе: невже всі романи, в яких вона читала про галантних і... помітніших кавалерів, брехня? Через певні інтервали часу в кімнату впливала з пульперії мадама; в очах її поблискувало щось таке, що будило спрагу в гостей, і тоді чулося шарудіння туго накрохмалених білих штанів і хто-небудь з кавалерів просив дозволу відлучитись до буфету.

Що Діккі Малоні рано чи пізно дослідить і це поле, можна було сподіватися з цілковитою певністю. Мало було дверей у Кораліо, куди б він не просував свою руду голову.

За неймовірно короткий строк після того, як він уперше побачив Пасу, він уже сидів поруч неї, біля її гойдалки. Мовчки підпирати плечима стіну – не входило в його систему залицяння. Він вважав за найкраще атакувати з

близької відстані. Здобути фортецю одним зосередженим, палким, красномовним, невідпорним штурмом – така була тактика Діккі. Паса походила з найгордовитішого іспанського роду в країні. До того ж у неї були неабиякі особисті достоїнності. Два роки, проведені в одній новоорлеанській школі, натхнули Пасу честолюбними мріями й поставили її значно вище від звичайних коралійських дівчат. І все ж таки вона скорилась першому рудоволосому гультьєві з гострим язиком і чарівною усмішкою, який прийшов до неї й зумів як слід позалицятись.

Дуже скоро Діккі повів її до невеличкої церковці в кутку майдану – й довга низка її аристократичних найменувань збагатилася ще одним: "місіс Малоні". І от їй – з такими лагідними очима святої й фігурою теракотової Псіхеї – довелося сидіти самій за прилавком убогої крамнички, тим часом як Діккі пиячив та гуляв із своїми ледачими приятелями.

Жінки із властивим їм від природи тонким чуттям скористались нагодою для вівісекції й почали делікатно колоти Пасу поведінкою її чоловіка. Вона поглянула на них, палаючи прекрасним, немеркнучим полум'ям скорботної зневаги.

– Ви, ледачі корови, – сказала вона своїм рівним, кришталево чистим голосом, – хіба ви знаєте, що таке справжній мужчина? Ваші чоловіки – marcos[83]. Вони здатні тільки крутити сигарети в холодку, поки сонце не припече й не скожурить їх. Вони день у день вилежуються в гамаках, а ви причісуєте їх та годуєте свіжими фруктами. Мій чоловік не такий, у нього зовсім інша кров. Хай собі п'є. Коли він вип'є стільки вина, що в ньому можна буде втопити всіх ваших нікчем, він прийде сюди, до мене, і буде більше мужчиною, ніж тисяча ваших robrecitos[84]. Він мені гладить і заплітає волосся, а не я йому; він для мене співає; сам знімає з мене черевики й цілує мені ноги – ось тут і тут. Він обіймає мене... О, ви нізачо не зрозумієте! Нещасні сліпі, що ніколи не знали мужчини!

Іноді щось дивне творилось вечорами в крамниці Діккі. В передньому приміщенні було темно, але в задній кімнатці Діккі з невеличким гуртком своїх друзів сидів за столом і до пізньої ночі провадив якісь потаємні розмови. Потім тихенько випускав гостей на вулицю, а сам підіймався вгору, до своєї маленької святої. У його нічних гостей був вигляд змовників; усі вони були в темних костюмах і темних капелюхах. Звичайно, ці темні діла були помічені, і в місті почались розмови.

На іноземців, що жили в Кораліо, Діккі начебто не звертав ніякої уваги. Гудвіна унікав, а хитрий маневр, з допомогою якого йому пощастило врятуватись від історії доктора Грегга про трепанацію черепа, досі згадується в Кораліо як шедевр блискавичної дипломатії.

Він одержував багато листів, адресованих то містерові Діккі Малоні, то сеньйорові Діккі Малоні, і Паса дуже пишалася цим. Коли стільки людей хочуть листуватися з ним, значить, і справді його вогненна шевелюра сяє на цілий світ. А про що писалось у тих листах, вона ніколи не цікавилась. От би вам таку дружину!

Діккі припустився в Кораліо тільки однієї помилки: він опинився без грошей у дуже неслухняний час. Звідки взагалі брались у нього гроші, ніхто не знав; адже його крамничка майже не давала прибутку. Та раптом таємниче джерело вичерпалось, та ще й у дуже скрутний для Діккі час. Саме тоді, коли comandante, дон сеньйор полковник Енкарнасіон Піос, кинув погляд па святу, що сиділа в крамниці, й відчув, як серце в нього тьохнуло. Comandante, який добре знався на всіх тонкощах залицання, спершу натякнув на свої почуття дуже делікатно: одягся в парадну форму й став ходити козирем перед вікнами Паси. Вона несміливо поглянула на нього своїми святими очима й помітила, що він дуже скидається на її папугу Чічі; вона

навіть усміхнулась. Comandante побачив усмішку, яка мала зовсім інше значення, ніж він думав, і вирішив, що справив потрібне враження, самовпевнено зайшов до крамнички й наблизився до дами, щоб сказати комплімент. Паса набрала холодного вигляду; він посилив атаку. Вона велично розгнівалась; він, зачарований ще більше, зовсім забув про обачність і став наполягати. Вона наказала йому вийти з крамниці; він спробував схопити її за руку, і... ввійшов Діккі, широко усміхаючись, повний білого вина й самого Сатани.

Він витратив п'ять хвилин на те, щоб покарати comandante за всіма правилами науки, так, щоб тому боліло якомога довше. Потім викинув необачного зальотника за двері, на каміння вулиці непритомного. Босоногий поліцейський, що стежив за пригодою з другого боку вулиці, засвистів. З-за рогу, від казарм, прибігло чотири солдати. Коли побачили, що порушник порядку – Діккі, вони зупинились і теж почали свистіти. Па сигнал прибуло підкріплення – ще восьмеро солдатів. Вважаючи, що сили тепер приблизно рівні, вояки почали наступ на злочинця.

Діккі, охоплений бойовим завзяттям, нахилився до comandante, видобув шпагу, яка була в того біля пояса, й атакував противника. Регулярна армія кинулась навтіки. і Діккі переслідував її чотири квартали, жартома поколюючи шпагою верескливий ар'єргард та черкаючи шоколадні п'яти, що мелькали перед ним.

Але з цивільною владою не вдалось так легко справитись. Шестеро метких, мускулястих поліцейських подолали його й з тріумфом, хоч і не без побоювання, попровадили до в'язниці. Вони охрестили його "El Diablo Colorado"[85] і глузували над солдатами, які зазнали поразки.

Діккі довелося, вкупі з іншими арештантами, дивитися крізь заграбовані двері на зарослий травою невеличкий майдан, на ряд апельсинових дерев, на червоні черепичні покрівлі та на глиняні стіни дрібних крамничок.

На заході сонця стежкою, яка перетинала майдан, потяглася сумна процесія: зажурені жінки несли банани, касаву та хліб – харчі для бідолашних в'язнів, своїх близьких, яким вони постачали засоби для життя. Приходити дозволялось двічі на день – вранці та ввечері. Республіка давала своїм примусовим гостям воду, але годувати їх не хотіла.

Увечері вартовий вигукнув ім'я Діккі, і той підійшов до дверних ґрат. Там стояла його маленька свята. З-під чорної мантильї, яка запинала їй голову та плечі, виглядало не обличчя, а осяяна печаль; ясні очі дивились на Діккі так жадібно, наче хотіли витягти його з-за ґрат до себе. Вона принесла смажене курча, кілька апельсинів, ласощі та білу хлібину. Солдат оглянув їжу й передав її Діккі. Паса говорила, як завжди, спокійно й коротко, трепетно-ніжним, як флейта, голосом.

– Ангеле життя мого, – сказала вона, – повертайся до мене швидше. Ти ж знаєш – життя мені нестерпне, коли ти не зі мною. Скажи, чи можу я тобі чим-небудь допомогти? Коли ні, я ждатиму тебе – тільки недовго. Завтра вранці я прийду знов.

Знявши черевики, щоб не турбувати своїх товаришів по ув'язненню, Діккі півночі проходив по камері, проклинаючи своє безгрошів'я та причину його, яка б вона не була. Він дуже добре знав, що гроші відразу б визволили його з неволі.

Два дні підряд Паса приходила до нього в призначений час і приносила їжу. Щоразу він жадібно допитувався в неї, чи не прийшов який лист або пакет, і щоразу вона сумовито хитала головою.

Вранці третього дня вона принесла тільки невеличку хлібину. Під очима в неї були темні кола. Виглядала вона спокійною, як завжди.

- Сто чортів! - сказав Діккі, що розмовляв то по-іспанськи, то по-англійськи, коли як заманеться. - Це занадто пісна їжа, muchachito[86]. Невже ти не могла роздобути для свого чоловіка чого-небудь кращого? Паса подивилась на нього, як дивиться мати на укохану, але вередливу дитину.

- Не гнівайся, - тихо сказала вона. - Завтра не буде й цього. Я витратила останній сентаво.

І вона притулилась ближче до ґрат.

- Продай усі товари в крамниці. Візьми за них, скільки дадуть.

- Ти думаєш, я не пробувала? Я хотіла продати за десяту частину ціни, але ніхто не дає жодного песо. В цьому місті немає жодного реала для допомоги Діккі Малоні.

Діккі похмуро зціпив зуби.

- Це все comandante, - пробурчав він. - Це він підбурює всіх проти мене. Ну, почекай же, почекай, поки відкриються карти!

Паса заговорила ще тихше, майже пошепки.

- Слухай, душа душі моєї, - сказала вона. - Я намагалась бути твердою, але я не можу жити без тебе. Вже три дні...

Діккі помітив, як у складках її мантильї тьмяно блиснула сталь. Поглянувши на нього, Паса вперше побачила його обличчя без усмішки - суворе, погрозливе, рішуче. І раптом він підняв руку, і усмішка знов осяяла його, як промінь сонця. З моря долинув хрипкий гудок пароплава, що саме заходив у гавань. Діккі окликнув вартового, що походжав біля дверей:

- Що то за пароплав?

- "Катаріна".

- Компанії "Везувій"?

- Певна річ.

- Іди ж, picarilla[87], - весело сказав Діккі, - до американського консула. Скажи, що я хочу побалакати з ним. Подбай, щоб він прийшов негайно. І гляди! Не показуйся з такими очима, бо я обіцяю тобі: сьогодні ж уночі ти покладеш голову мені на руку.

Консул прийшов за годину. Під пахвою в нього була зелена парасоля, і він нетерпляче витирав лоба.

- Послухайте, Малоні, - сказав він дражливо. - Ви собі гадаєте, що можете бешкетувати скільки завгодно, а я вас визволятиму з біди. Я не військовий департамент і не золота копальня. У цій країні є свої закони, як ви знаєте, і, між іншим, є такий, що забороняє трошити голови регулярній армії. Ви, ірландці, завжди встряєте в бучу. Не знаю, що я тут можу зробити. Тютюну хіба прислати, для розваги... або газет.

- Нечестивець! - суворо перервав його Діккі. - Ти й на йоту не змінився! Ти виголосив точнісінько таку промову, коли на хори нашої каплиці забрались гуси та осли старого Койна, а винуватці хотіли сховатись у тебе в кімнаті!

- О небо! - вигукнув консул, похапцем надіваючи окуляри. - Ви теж закінчили Іельський університет? І ви були в тій компанії? Я не пам'ятаю жодного студента з рудим... жодного на прізвище Малоні. Ах, скільки тих студентів не скористалися своєю освітою! Один із найкращих математиків випуску дев'яносто першого року продає тепер лотерейні квитки в Белісі. А в минулому місяці сюди заїздив колишній студент Корнельського університету. Тепер він молодший стюард на судні, що перевозить гуано. Коли хочете, Малоні, я напишу в департамент. І, може, вам треба тютюну або газ...

- Мені треба, - швидко перебив його Діккі, - тільки одного: ідіть до капітана "Катаріни" і скажіть, що його хоче бачити якомога швидше Діккі Малоні. Скажіть йому, де я. Поспішіть. Це все.

Консул був радий, що відбувся такою дрібницею, й подався геть. Незабаром з'явився капітан "Катаріни", здоровенний чолов'яга родом із Сіцилії, й підійшов до дверей тюрми, безцеремонно розштовхавши вартових. Так завжди поводитись в Анчурії фруктова компанія "Везувій".

- Я дуже шкодую, дуже шкодую, - сказав капітан, - що сталась така неприємність. Я весь до ваших послуг, містере Малоні. Ви матимете все, що вам потрібно. Все, що накажете, буде зроблене.

Діккі поглянув на нього без усмішки. Його руде волосся не заважало йому бути суворим і поважним. Він стояв, високий і спокійний, зімкнувши уста в пряму горизонтальну лінію.

- Капітане де Люкко, мені здається, що в мене ще є капітали у вашій компанії, і капітали не малі, належні мені особисто. Ще па тому тижні я просив вислати мені деяку суму. Гроші не прийшли. Ви самі знаєте, що потрібно для цієї гри. Гроші, гроші і ще раз гроші. Чому їх не вислано?

- Їх вислали з "Крістобалом", - жваво відповів капітан. - Де зараз "Крістобал"? Я бачив його біля мису Антоніо з поламаним валом. Якийсь катер буксирував його в Новий Орлеан. Але я захопив гроші з пароплава, бо знаю, що вони вам край потрібні. У цьому конверті тисяча доларів. Коли не вистачить, можна ще принести, містере Малоні.

- Поки що досить, - сказав Діккі. Він пом'якшав, коли розгорнув конверт і поглянув на півдюймової товщини пачку гладеньких, бруднуватих банкнот.

- Ех, зелененькі, - сказав він ніжно, і в погляді його засвітилась пошана.

- Чи є на світі така річ, якої б не можна було купити за пих, капітане?

- У мене було троє друзів, - відповів капітан, що полюбляв іподі вдаватись у філософію, - і в них були гроші. Один спекулював цінними паперами й нажив десять мільйонів, другий - уже на небі, а третій одружився з бідною дівчиною, яку любив.

- Виходить, - сказав Діккі, - відповіді треба шукати у всевишнього, на Уолл-стріт та в Купідона. Так що питання залишається.

- А скажіть, будь ласка, - провадив капітан, охоплюючи багатозначним жестом усе оточення Діккі, - це... не має відношення до вашої крамнички? Може, вам не пощастило з вашими планами?

- Ні, ні, - відповів Діккі. - Це просто невеличка приватна справа, відхилення від мого основного заняття. Кажуть, для повноти життя треба зазнати бідності, кохання та війни. Тільки, звичайно, не за одним заходом, capitan mi?[88]. Ні, з моїм ділом усе гаразд. Торгівля йде дуже добре. Коли капітан пішов, Діккі покликав сержанта тюрмної охорони й запитав:

- Яка влада мене заарештувала, військова чи цивільна?

- Закони воєнного стану зараз не діють, сеньйоре.

- Буєно. Підіть або пошліть кого-небудь до алькада, мирового судді та начальника поліції. Скажіть їм, що я готовий задовольнити вимоги правосуддя.

Згорнутий зелений папірець прослизнув у руку сержанта.

Тоді до Діккі знов повернулась весела усмішка, бо він тепер знав, що години його ув'язнення пораховані. І в такт із кроками вартового він заспівав тихенько: Всіх вішають тепер - жінок, чоловіків, Коли немає в них зелених папірців.

Таким чином, того ж самого вечора Діккі сидів біля вікна своєї кімнати над крамничкою, а поруч сиділа маленька свята, з гарненьким шовковим гаптуванням у руках. У Діккі був замислений, серйозний вигляд. Його руде волосся було в незвичайному безладді. У Паси аж свербіли пальці -

погладити та причепурити йому голову, але Діккі не дозволяв їй цього. Увесь вечір він просидів над якимись географічними картами, книжками, паперами, жужмом наваленими на столі, аж поки між бровами в нього пролягла та вертикальна риска, яка завжди засмучувала Пасу. Кінець кінцем вона вийшла й принесла його капелюх, і довго стояла з капелюхом, поки він запитливо не глянув на неї.

– Тобі невесело дома, – пояснила вона. – Піди випий білого вина. Приходь додому, коли до тебе знов повернеться твоя постійна усмішка. Мені так хочеться її побачити!

Діккі засміявся й кинув геть папери.

– Тепер мені не до білого вина. Воно відслужило своє. Правду кажучи, мені менше входило в рот, аніж думають люди, а більше у вуха. Але сьогодні не буде ні карт, ані зморшки на лобі. Обіцяю. Іди до мене!

Вони сіли на комишеве крісло біля вікна й стали дивитись на море, де мигтіли відблиски вогнів "Катаріни".

Раптом у кімнаті забринів сміх Паси. Вона сміялась уголос дуже рідко.

– Я подумала, – сказала вона, випереджаючи запитання Діккі, – про які дурниці мріють дівчата. От я, наприклад: заносилась високо тільки тому, що скінчила школу в Штатах. Заміж вийти збиралась тільки за президента. І дивись, рудий пройдисвіте, для якого безславного життя ти викрав мене!

– Не втрачай надії, – сказав Діккі, усміхаючись. – У Південній Америці було чимало президентів-ірландців. У Чилі був диктатор на ймення О'Гіггінс. Чому Малоні не може бути президентом Анчурії? Скажи тільки слово, *santita mia*[89], і ми розпочнемо гру.

– Ні, ні, ні, ти, рудий розбишако, – зітхнула Паса. – Я задоволена, – вона поклати голову йому на плече, – і цим!

XVI. ROUGE ET NOIR[90]

Ми вже згадували, що народ почав виявляти незадоволення відразу після приходу до влади нового президента. Це почуття дедалі зростало. Мовчазне, похмуре – воно помітне було всюди в Анчурії. Навіть стара ліберальна партія, якій подавали допомогу Гудвін, Савалья та інші патріоти, розчарувалась у своєму ставленику. Лосада так і не зумів зробитись народним кумиром. Нові податки та нове мито на імпорт, а головне – потурання військовим властям, які жорстоко утискували цивільне населення – зробили його найнестерпнішим президентом з часів мерзенного Альфорана. Більшість його міністрів так само була настроєна проти нього. Армія, до якої він піддобрювавсь, дозволяючи солдатам тиранити мирних жителів, була його єдина і – поки що – досить міцна підпора.

Але найбільш нетактовним ходом нового уряду була незгода з фруктову компанією "Везувій". У цієї організації було дванадцять пароплавів, а капітали її перевищували увесь бюджет Анчурії – з усіма його активами та боргами.

Цілком природно, що така солідна фірма, як компанія "Везувій", не могла не розгніватись, коли нікчемна роздрібна республіка, без будь-якої ваги, спробувала притиснути її. Отже, коли агенти уряду звернулись до фірми по субсидію, вони дістали ввічливу відмову. Президент одразу ж відплатив новим митом на експорт: один реал на кожну в'язку бананів – річ, нечувана у фруктових республіках! Компанія "Везувій" вклала великі капітали в пристані та плантації на узбережжі Анчурії, агенти її побудували собі гарненькі будинки в містах, де їм доводилось працювати, і досі підтримували найкращі відносини з республікою – на обопільну користь. Якби компанія була змушена покинути країну, вона зазнала б величезних збитків. Продажна ціна бананів – від Вера-Крус до Трінідада – була три реали за в'язку. Це нове мито – один реал – розорило б усіх садоводів Анчурії й

наробило б немало клопоту компанії "Везувій", якби вона відмовилась платити його. Проте з якихось невідомих причин "Везувій" і далі купував анчурійські фрукти по чотири реали за в'язку й не допускав, щоб садоводи зазнавали збитків.

Ця гадана перемога ввела в оману його превосходительство; йому закортіло нових тріумфів. Він послав свого емісара для переговорів з представником фруктової компанії. "Везувій" відрядив містера Франзоні, маленького, гладкого, життєрадісного чоловічка, який завжди зберігав спокій і любив насвистувати арії з опер Верді. Інтереси Анчурії взявся захищати сеньйор Еспірісіон, чиновник міністерства фінансів. Зустріч відбулась у каюті пароплава "Сальвадор", що належав "Везувієві".

Сеньйор Еспірісіон розпочав переговори повідомленням про намір уряду побудувати залізницю, яка б сполучала берегові райони країни. Згадавши про вигоди для компанії "Везувій" від такої дороги, він дуже недвозначно натякнув, що внесок на будівництво залізниці, наприклад, у сумі п'ятдесят тисяч песо, не перевершить прибутків, що їх матиме компанія.

Містер Франзоні твердив, що ніякої вигоди від залізниці для компанії "Везувій" не буде. Як представник "Везувія", він відмовляється внести п'ятдесят тисяч песо. Але – на свою особисту відповідальність – міг би запропонувати двадцять п'ять.

Чи правильно зрозумів сеньйор Еспірісіон, що сеньйор Франзоні пропонує двадцять п'ять тисяч песо?

Ні в якому разі. Двадцять п'ять песо. І не золотом, а сріблом.

– Ваша пропозиція образлива для мого уряду! – вигукнув, обурено підводячись, сеньйор Еспірісіон.

– Тоді, – погрозово сказав Франзоні, – ми зробимо деякі зміни.

Ніяких змін у своїй пропозиції компанія не зробила. Невже містер Франзоні мав на увазі зміни в уряді?

Так стояли справи в Анчурії, коли наприкінці другого року правління Досади в Кораліо відкрився зимовий сезон. Отже, коли уряд і світське товариство вирушили у свою щорічну подорож на узбережжя, було ясно, що поява президента в Кораліо не викличе безмежної радості у населення. Приїзд веселої столичної компанії в це місто був призначений на десяте листопада. Від Солітаса в глиб країни тягнеться на двадцять миль вузька колія. Звичайно уряд їде в екіпажах від Сан-Матео до кінцевого пункту цієї залізниці, а далі вже поїздом – до Солітаса. Звідси врочиста процесія рушає до Кораліо, де в день її прибуття влаштовуються пишні церемонії та свята. Але цього року світанок десятого листопада не віщував нічого доброго.

Хоч дощова пора вже минула, в повітрі було парко, як у червні. Цілий ранок сіялась дрібна мжичка. Процесію зустріла в Кораліо дивна тиша.

Президент Лосада був літній чоловік із сивуватою борідкою і домішкою індіанської крові, про що свідчив ясно-коричневий колір його обличчя. Він їхав па чолі процесії. Його карету оточувала кавалькада охоронців – славнозвісна сотня легкої кавалерії капітана Круса, El Ciento Huilando.

Позаду виступав полковник Рокас із батальйоном регулярного війська.

Кругленькі гострі очі президента поглядали сюди й туди: він ждав привітань, а скрізь бачив байдужі, застигли обличчя. Анчурійці люблять видовища, це у них у крові; всі, хто міг триматись па ногах, повиходили на вулицю подивитись на урочистий кортеж. Але дивились вони осудливо; мовчки тиснулись на вулиці, аж до самих коліс карети, висипали на червоні черепичні покрівлі, але хоч би один вигукнув "viva!". Ні вінків з пальмового та апельсинового віття, ні розкішних низок паперових троянд не звисало з вікон та балконів, як того вимагав звичай. Апатія, глухе

незадоволення та докір здавались тим більше зловісними, що не можна було зрозуміти, звідки вони виникли. Ніхто не боявся вибуху, повстання незадоволених, адже в них не було ватажка. Ні президент, ні його вірнопіддані не чули, щоб навіть пошепки хтось вимовив ім'я, навколо якого незадоволення могло б викристалізуватись в опозицію. Ні, боятись не було чого. Народ спочатку знаходить собі нового кумира, а тоді вже розбиває старого.

Після того як майори в червоних поясах, полковники з золотим гаптуванням на мундирах та генерали в еполетах нагарцювалися вдосталь, процесія вишикувалась по-новому й рушила по Кальє Гранде до президентського палацу Casa Morena, де щороку влаштовувалась привітальна церемонія для новоприбулого правителя Анчурії.

Процесію очолював швейцарський оркестр. За ним їхав верхи місцевий comandante з загonom війська. Далі – екіпаж із чотирма міністрами, серед яких особливо впадав в око військовий міністр, старий генерал Пілар, сивоусий, з виправкою солдата. Потім – карета президента, де сиділи ще два міністри – фінансів та внутрішніх справ; її оточувала легка кавалерія капітана Круса, тісно вишикувана в дві шеренги по чотири. А за ними – решта: сановники, судді, видатні військові та світські прикраси громадського та приватного життя.

Тільки загравав оркестр і процесія рушила, як у бухту Коралію, наче якийсь лиховісний птах, прослизнула на очах у президента і його почту "Валгалла", пайшвидкохідніший пароплав компанії "Везувій". Звісно, в цьому не було нічого загрозливого – торгова фірма не заходить у війну з державою, – але й сеньйор Еспірісіон, і ще дехто в тих каретах подумали, що компанія "Везувій" готує для них якусь несподіванку.

Тим часом як голова процесії повертала до президентського палацу, капітан "Валгалли" Кронін та містер Вінценті, один із членів компанії "Везувій", встигли висадитись на берег. Задерикувато, енергійно, безтурботно прокладали вони собі дорогу крізь натовп, що затопив вузькі тротуари. У білих костюмах, огрядні, життєрадісні, з виразом добродушної зверхності, вони вбирали в себе очі серед темної маси непоказних анчурійців, коли зупинилися за кілька кроків від сходів Casa Morena. Дивлячись поверх голів, вони помітили, що над низькорослою юрбою маячить іще одна голова. То була вогненна кучма Діккі Малоні; вона різко виділялась на тлі білої стіни, дуже близько від сходів. Його широка, чарівна усмішка показувала, що він помітив гостей.

На Діккі був чорний, добре пошитий костюм, як і годилось у такий урочистий день. Поруч нього стояла Паса; голова її була покрита незмінною чорною мантильєю.

Містер Віпчепті пильно подивився на неї.

– Мадонна Ботічеллі, – сказав він серйозно. – Цікаво, коли вона замішалась у гру? Мені, правду сказати, не подобається, що він сплутався з жінками. Я думав, він триматиметься далі від них.

Капітан Кронін так зареготався, що мало не одвернув увагу натовпу від процесії.

– З отакою кучмою на голові? Триматиметься далі від жінок? Та ще хто – Малоні? Хіба він не має дозволу? Але облишмо дурниці. Що ви думаєте про всю цю справу? Признатись, на таких флібустьєрських витівках я мало розуміюсь.

Вінценті знову кинув погляд на голову Діккі й посміхнувся.

– Rouge et noir, – сказав він. – Гра починається. Робіть ставки, джентльмени! Наші гроші на червоному.

– Хлопець він хоч куди, – сказав Кронін, схвально глянувши на високу, струнку постать біля сходів. – Але все це мені нагадує аматорську виставу. П'єса занадто довга для сцени; у повітрі пахне гасом; самі дивляться, самі й декорації міняють.

Вони припинили розмову, бо генерал Пілар вийшов з першої карети і став на верхньому східці Casa Morena. За давнім звичаєм віп, як найстаріший член кабінету, мав виголосити привітальну промову і вручити президентові ключі від його офіційної резиденції.

Генерал Пілар належав до числа найшановніших громадян республіки. Герой трьох воєн і незчисленних революцій, почесний гість багатьох європейських дворів, красномовний оратор, друг народу, він являв собою найвищий тип анчурійця.

Тримаючи в руках позолочені ключі від палацу, він розпочав свою промову історичним оглядом; сказав кілька слів про попередні уряди та про поступ цивілізації та добробуту від перших невиразних рухів за свободу аж до теперішніх часів. Перейшовши потім до правління президента Лосади, він повинен був би за традицією виголосити панегірик його мудрому керівництву та народному щастю. Але тут генерал Пілар зупинився. Далі, не мовивши й слова, підняв ключі високо над головою й почав пильно розглядати їх.

Стрічка, якою вони були перев'язані, затріпотіла на вітрі.

– Він досі дме, цей вітер! – вигукнув захоплено оратор. – Громадяни Анчурії! Подякуймо сьогодні святим: наше повітря, як завжди, вільне! Покінчивши таким робом із правлінням Лосади, він несподівано перейшов до Оліварри, найпопулярнішого з усіх правителів Анчурії. Оліварра був забитий дев'ять років тому, у розквіті сил, у розпалі корисної, плідної діяльності. В убивстві обвинувачували фракцію ліберальної партії, на чолі якої стояв сам Лосада. Чи обґрунтоване було те обвинувачення, чи не обґрунтоване, а честолобний кар'єрист Лосада досягнув своєї мети тільки через вісім років.

Коли генерал Пілар торкнувся цієї теми, його красномовство полилось вільним потоком. Любовною рукою намалював він образ добродійного Оліварри. Він нагадав людям, як мирно, безпечно, щасливо жилося їм у той час. Ніби для контрасту, він оживив у пам'яті присутніх, з яскравими подробицями, ті громові vivas любові та схвалення, якими зустрічали президента Оліварру, коли він з'являвся на їхніх святах під час останнього зимового візиту до Коралію.

І тут уперше народ почав виявляти свої почуття. Тихий, стриманий гомін прокотився в натовпі, як морський прибій на узбережжі.

– Ставлю десять доларів проти обіду у "Святому Чарлзі", що виграє червоне, – зауважив містер Вінценті.

– Я ніколи не закладаюсь проти своїх інтересів, – сказав капітан Кронін, закурюючи сигару. – А балакучий цей генерал, як на його вік. Про що він говорить?

– Я розумію по-іспанськи, – відповів Вінценті, – коли за хвилину вимовляють не більше як десяток слів. А в цього буде сотні дві. Не знаю, про що він говорить, але він розпалює їх!

– Друзі і браття, – тим часом провадив генерал Пілар, – якби я міг сьогодні простягти руку над тужливою безмовністю могили Оліваррі "Доброму", Оліваррі, що був одним із вас, що проливав сльози, коли ви страждали, й усміхався, коли ви раділи... я знов повернув би його вам... Але Оліварра мертвий... Він загинув від руки підлого душогуба!

Оратор обернувся до карети президента і сміливо поглянув на Лосаду. Його рука все ще була піднята вгору, неначе підпираючи останні слова.

Приголомшений президент слухав цю незвичайну привітальну промову. Він

відхилився назад, тремтячи від гніву та здивування, вп'явшись темними руками в подушки карети.

Потім він простяг руку до оратора, наполовину підвівшись, і різко крикнув якусь команду капітанові Крусові, начальнику "Летючої сотні". Але той нерухомо сидів на коні, схрестивши руки на грудях, мовби й не чув нічого. Лосада знову відкинувся на подушки карети; його темне обличчя помітно зблідло.

– Але хто сказав, що Оліварра мертвий? – раптом вигукнув оратор, і старечий голос його зазвучав, як бойова сурма. – Тіло його – в могилі, але свій дух він заповів народові, що його він так любив. І не тільки дух, а й свої знання, свою доблесть, свою доброту, і більше – свою молодість, свій образ... Громадяни Анчурії! Хіба ви забули Рамона, сина Оліварри?

Кронін та Вінценті, які пильно стежили за Діккі, раптом побачили, що він скидає капелюх, зриває з голови копицю рудого волосся, стрибає на сходи й стає поруч генерала Пілара. Військовий міністр поклав йому руку на плечі. Всі, хто знав президента Оліварру, знову побачили ту саму левину поставу, те саме одверте, сміливе обличчя, те саме високе чоло з характерною лінією чорного, густого, кучерявого волосся.

Генерал Пілар був досвідчений оратор. Він скористався хвилиною мертвої тиші, яка буває перед грозою.

– Громадяни Анчурії! – закримів він, підіймаючи високо над головою ключі від палацу. – Я прибув сюди, щоб віддати ці ключі – ключі ваших домівок і свободи – вашому обраному президентові. Кому ж віддати їх? Убивці Енріко Оліварри чи його синові?

– Оліварра! Оліварра! – закричала й завилала юрба. Всі викрикували це магічне ім'я – чоловіки, жінки, діти й папуги.

Ентузіазм охопив не тільки простий народ. Полковник Рокас піднявся по сходах і театральнісно поклав свою шпагу до ніг молодого Рамона Оліварри. Чотири міністри обняли його один за одним. Капітан Крус подав команду – і два десятки гвардійців з "Летючої сотні" спішилися і утворили кордон навколо сходів палацу.

Але Рамон Оліварра схопився за можливість виявити свій природжений політичний геній. Він подав знак солдатам розступитися і спустився сходами на вулицю. Там, унизу, не втрачаючи ні гідності, ні своєї поважної елегантності, – так одмінився він, скинувши руду кучму, – Оліварра почав брататися з пролетаріатом. Обнімав усіх підряд – босих, брудних, індіанців, карібів, дітей, жебраків, старих, молодих, солдатів, грішних і праведних, не обминаючи нікого.

Поки на кону розігрувалася ця дія драми, робітники сцени теж виконували покладені на них обов'язки. Два драгуни капітана Круса схопили за вуздечки коней, запряжених у карету Лосади; інші оточили карету щільним колом і поскакали геть із диктатором та обома непопулярними міністрами. Очевидно, їм заздалегідь приготували місце. У Кораліо немало добре заґратованих кам'яних приміщень.

– Червоне виграє, – сказав містер Вінценті, спокійно закурюючи іще одну сигару.

Капітан Кронін кілька хвилин уважно придивлявся до того, що відбувалося внизу, біля сходів палацу.

– Славний хлопець! – раптом вигукнув він, мовби з полегкістю. – А я все думав: невже він забуде свою любку?

Молодий Оліварра знов піднявся по сходах і сказав кілька слів генералові. Шановний ветеран спустився вниз і підійшов до Паси, що стояла, здивована вкрай, на тому самому місці, де Діккі покинув її. Знявши капелюх з пером, сяючи медалями та орденами, генерал заговорив до неї, подав руку й повів

маленьку святку вгору кам'яними сходами Casa Morena. І тоді Рамон Оліварра ступив кілька кроків їй назустріч і принародно взяв її за обидві руки. І коли знову скрізь навколо залунали вигуки, капітан Кронін та містер Вінценті обернулись і пішли до берега, де їх чекала гічка.

– Завтра буде в Анчурії новий "presidente proclamada"[91], – задумливо сказав містер Вінценті. – Звичайно, вони не такі надійні, як ті, що їх обирають. Але цей молодець начебто з доброго матеріалу. Він сам задумав і провів усю цю кампанію. Удова Оліварри, як ви знаєте, була багатенька. Коли її чоловіка вбили, вона виїхала в Штати й дала своєму синові освіту в Іельському університеті.

Компанія "Везувій" розшукала його й підтримала в цій невеличкій грі.

– Як це чудово, – напівжартома сказав Кронін, – мати можливість у наші дні скидати уряди й ставити нові за власним уподобанням!

– О, це чистісінький бізнес, – відгукнувся Вінценті, спинившись і пропонуючи недокурок сигари мавпі, що гойдалась на гіллі апельсинового дерева. – І па цьому стоїть тепер цілий світ. Треба було як-небудь спекатись отого зайвого реала за банани. Ми обрали найкоротший шлях.

XVII. ДВІ ВІДСТАВКИ

Перед тим як спустити завісу над цією строкатою комедією, нам залишається виконати ще три обов'язки. Два з них були обіцяні; третій має не меншу силу.

На самому початку програми цього тропічного водевілю було дане слово пояснити, чому Куций О'Дей з Колумбійського розшукного агентства втратив свою посаду. А також було обіцяно, що загадковий Сміт ще раз вийде на сцену й розповість нам, за якою таємницею він уганяв на берегах Анчурії тієї ночі, коли під час свого самотнього чатування накидав стільки сигарних недокурок навколо кокосової пальми. Ці розгадки були обіцяні. Але залишається виконати ще одне – найбільше – завдання: зняти гадане обвинувачення, обґрунтоване цілою низкою наведених вище (і правдиво викладених) фактів. І один голос, промовляючи, виконає ці три завдання. В Нью-Йорку, на одному з молів Північної річки, сиділо два суб'єкти. Пароплав, що прибув з тропіків, почав вивантажувати на пристань банани та апельсини. Іноді з перестиглої в'язки падав додолу банан, а то й два, і тоді один із суб'єктів плентався до нього, швидко підбирав і повертався назад поділитися з товаришем.

Один з тих людей був у стані крайнього занепаду. Дощ, вітер та сонце, як видно, добре попрацювали над його одягом. На виду в нього ясно позначився руїницький вплив алкоголю. І все ж таки на його яскраво-червоному носі блищало бездоганне золоте пенсне.

Другий ще не встиг так низько спуститись по згористій дорозі Нездатних. Правда, цвіт його життя вже зів'яв, пішов у насіння – насіння, яке не прийметься, мабуть, ні на якому ґрунті. Але там, де він блукав, ще залишались перехресні стежки, які могли б знову вивести його на дорогу корисної праці без допомоги зледащилих Чудес. Він був невисокий на зріст, але кремезний, з косими, тьмяними, як у ската, очима, з вусами, як у бармена. Ми пізнаємо ці очі й ці вуси; ми бачимо, що Сміт, власник розкішної яхти та яскравого костюма, той самий Сміт, що приїздив до Кораліо з якоюсь таємничою місією і так по-чаклунськи пропав, знову з'явився перед нами, хоч уже й без аксесуарів своєї колишньої величі. Засунувши в рота третій банан, чоловік у золотому пенсне раптом виплюнув його з гидливою гримасою.

– Чорт би побрав усі фрукти! – сказав він зневажливим тоном патриція. – Два роки я прожив у тих краях, де росте оця погань. Її смак назавжди

залишається в роті. Краще вже апельсини. Постарайтесь, О'Дей, роздобути для мене парочку, коли трапиться дірявий ящик.

– Так ви жили там, де мавпи? – запитав другий, у якого трохи розв'язався язик від сонячного тепла та лагідно-соковитих фруктів. – Довелось і мені там побувати. Але недовго – кілька годин. Я тоді працював у Колумбійському розшукному агентстві. Оті мавпи й підвели мене. Якби не вони, я б досі служив у тому агентстві. Я розкажу вам, як це сталося.

Якось принесли до контори записку від шефа такого змісту: "Негайно пришліть О'Дея. Дуже важлива справа". Я тоді був найперший детектив у всьому агентстві. Мені завжди доручали серйозні справи. Я мав з'явитись до шефа в район Уолл-стріту.

Прибувши на місце, я знайшов шефа у якійсь приватній конторі. З ним було багато директорів, зовсім розгублених. Мене ознайомили зі справою.

Президент страхової компанії "Республіка" зник невідомо куди, захопивши сто тисяч доларів готівкою. Директори дуже хотіли, щоб він повернувся, але ще дужче хотіли повернути гроші. Вони сказали, що гроші їм у край потрібні. Вони дізналися, що того ж дня, вранці, старий з усією своєю родиною, яка складалася з дочки та великого саквояжа, сів на фруктовий пароплав і вирушив до Південної Америки.

У одного з директорів була наготові яхта, і він віддав її мені, в повне мое розпорядження. За чотири години я вже мчав що духу навздогін за тією фруктову посудиною. Я добре знав, куди прямував старий Уорфілд – його звали Дж. Черчілл Уорфілд. В ті часи у нас були угоди про видачу злочинців з усіма країнами світу, крім Бельгії та цієї бананової республіки, Анчурії. В Нью-Йорку не знайшлося жодної фотографії старого Уорфілда – хитрун заздалегідь подбав про це, – але в мене був докладний опис його зовнішності. До того ж, він мав при собі даму, а з дамою ніхто не заховається. Вона була неабияка пташка, не з тих, чиї портрети друкують у недільних газетах. Ні – справжня дама, з тих, що відкривають виставки хризантем та хрестять броненосці.

Уявіть собі, сер, нам так і не пощастило наздогнати в морі оту фруктову посудину. Океан – великий, і ми, мабуть, десь розминулись. Але ми все ж таки тримали курс на Анчурію, бо саме туди прямував фруктовоз.

До того мавпячого берега ми прибули якось надвечір, годині о четвертій. Поганеньке суденце саме приймало там на борт вантаж бананів. Мавпи підвозили їх до нього на великих шлюпках. Може, то був пароплав, на якому прибув старий Уорфілд, а може, й не той, невідомо. Я зішов на берег, щоб роздивитись. Краєвиди там дуже гарні. Таких не побачиш і в нью-йоркських театрах. Бачу – стоїть серед мавп на березі американець, великий такий, спокійний чоловік. Він показав мені, де живе консул. Консул – зовсім молодий і дуже симпатичний. Він сказав, що фруктовий пароплав зветься "Карлсефін" і що він звичайно ходить до Нового Орлеана, але цього разу прибув з Нью-Йорка. Тоді я вирішив, що на ньому й сидять мої втікачі, хоч усі запевняли, що на "Карлсефіні" – жодного пасажера. Я подумав собі, що вони хочуть висадитись, коли стемніє, що їх лякає моя яхта. Отже, мені залишалось одне: ждати, доки вони зійдуть на берег, а тоді відразу злапати їх. Заарештувати старого Уорфілда я не міг, бо для цього потрібен дозвіл місцевої влади; моя гра була – перехопити вкрадені гроші. Вони звичайно не опираються, якщо ви заскочите їх зненацька, коли вони виморені, розбиті, знервовані.

Коли стемніло, я присів на часинку під кокосовою пальмою на березі, а потім підвівся й пішов на розвідку в місто. Аж там немає на що й глянути! Жити в Нью-Йорку й бути чесною людиною – у сто разів краще, ніж опинитися серед отих мавп із мільйоном у кишені.

Препогані глиняні халупи; трава на вулицях мало не до колін; жінки з голими шиями та руками ходять сюди-туди, курячи сигари; жаби сидять на деревах і торохтять, мов віз із пожежною кишкою; величезні гори, з яких сиплеться каміння в задвірки, океан, що змиває фарбу з будинків, – ні, сер, краще жити в божій країні[92] та харчуватись у їдальні для бідних! Я пішов по головній вулиці, що тяглась понад берегом, а потім завернув у якийсь провулок, де хати були з жердин та соломи. Мені заманулось подивитися, що роблять мавпи у себе дома, коли вони не лазять по кокосових деревах. І в першій же халупці, куди я заглянув, я побачив моїх утікачів. Мабуть, висадились на берег, коли я прогулювався по місту. Чоловік років п'ятдесяти, чисто виголений, навислі брови, в чорному плащі – й виглядає так, ніби от-от запитає: "Ану, хлопчику з недільної школи, чи можеш відповісти на таке запитання?" Він мовби прикипів до саквояжа, важкого, як десяток цеглин із чистого золота; поблизу сиділа на табуретці шикарна дівчина – ну, справжній тобі персик! – вбрана так, наче тільки що з П'ятої авеню. Старенька чорна жінка саме ставила на стіл каву та боби. На гвіздку висів ліхтар – ото й усе освітлення. Я ввійшов і став на дверях, і вони глянули на мене, і я сказав:

– Містере Уорфільд, ви заарештовані. Сподіваюся, заради леді ви будете поводитись розумно. Ви знаєте, чого мені треба од вас.

– Хто ви? – запитав старий.

– О'Дей, – відповідаю, – з Колумбійського розшукного агентства. А тепер дозвольте, сер, дати вам добру пораду. Повертайтеся назад і проковтніть піллю як мужчина. Віддайте їм гроші – і, може, вам подарують провину. Ідьте сміливо, я замовлю слівце за вас. Даю вам п'ять хвилин на обміркування.

Я вийняв годинник і став ждати.

Тут устряла молода леді. Високого лету пташка!

З того, як сиділа на ній сукня, і взагалі з усього поведження було видно, що П'ята авеню створена для неї.

– Увійдіть же, – мовить вона, – не стійте на дверях, а то ваш костюм розтривожить усю вулицю. Ну, чого вам треба?

– Минуло три хвилини, – сказав я. – Ви дізнаєтесь про все, поки минуть і останні дві. Ви визнаєте, що ви президент "Республіки"?

– Визнаю, – каже він.

– Добре, – кажу я. – Отже, зрозумійте мене. Треба приставити до Нью-Йорка Дж. Черчілла Уорфільда, президента страхової компанії "Республіка". А також гроші, належні згаданій компанії, замкнені тепер в отому саквояжі, в незаконному володінні згаданого Дж. Черчілла Уорфільда.

– О-о! – каже молода леді, начебто думаючи. – Ви хочете нас одвезти назад до Нью-Йорка?

– Мені потрібен містер Уорфільд. Вас ніхто ні в чому не звинувачує, міс. Але вам, звичайно, дозволяється повернутись туди разом з вашим батьком. Раптом дівчина тихенько скрикнула й схопила старого за ший.

– О батьку, батьку! – вигукує вона таким собі контральтовим голосочком. – Невже цьому правда? Невже ти взяв чужі гроші? Скажи мені, батьку! Вас би пройняв дрозд, якби ви почули тремоло в її голосі.

Старий спочатку, видимо, очманів, коли вона вчепилася за нього. Але дівчина не відступалась і щось довгенько шепотіла йому на вухо, ляскала його по плечі, аж поки він нарешті заспокоївся, тільки спітнів трохи. Вона одвела його набік, вони побалакали з хвилину, а потім він надів золоті окуляри, підійшов до мене й віддав саквояж.

– Містере детектив, – каже він якоюсь ламаною мовою. – Я вирішай повертати з вами. Я вже зрозумів, що краще вмерти, як жити на цей пустельний і

неприємний берег. Я повернувся і віддамся на ласку компанії "Республіка". У вас є який-небудь суд?

– Суд? – кажу я. – Я не маю ніякого відношення до...

– Судно, – поправляє його молода леді. – А ви не смійтесь. Мій батько походженням німець і не дуже добре володіє англійською мовою. На чому ви приїхали?

Дівчина була вкрай засмучена. Вона притулила хустку до лиця й щохвилини приказувала: "О батьку, батьку!" Потім підійшла до мене й поклала свої лілейно-білі руки на мій костюм, який спершу так неприємно вразив її. Мені запахтіли мільйони фіалок. Першокласна леді! Я сказав, що прибув на приватній яхті.

– Містер О'Дей, – каже вона. – О, заберіть нас якомога швидше з цього жакливого краю! Ви заберете нас? Ви не відмовите? Скажіть, що не відмовите!

– Спробую, – відповідаю я, намагаючись не показати, що й сам до смерті хочу відпроводити їх на солону воду, поки вони не передумали.

Вони погоджувались на все й просили тільки ні в якому разі не вести їх до шлюпки через місто. Казали, що бояться розголосу і що їм не хотілося б тепер, коли вони повертаються до Нью-Йорка, потрапити на сторінки газет. Присягалися, що не підуть зі мною, поки я не пообіцяю приставити їх на яхту без свідків. І я погодився, аби не розгнівити їх.

Матроси, які привезли мене з яхти, грали в більярд у барі, недалеко від берега, ждучи моїх розпоряджень. Я сказав, що накажу одвести шлюпку на півмилі вбік і там зачекати нас. Але як передати їм розпорядження? Не міг же я звірити саквояж на арештованого!

З собою брати його я не зважувався, боявся, щоб де-небудь не перестріли мавпи.

Молода леді каже, що кольорова жінка могла б віднести їм записку. Я присів до столу й написав кілька слів і віддав жінці, пояснивши, куди треба віднести записку, а вона трусить головою та скалить зуби, як павіан. Тоді містер Уорфілд почав сипати їй слова на якомусь закордонному жаргоні, а вона киває головою та повторює "Сі, сеньйор" разів п'ятдесят, коли не більше, і потім біжить геть із запискою.

– Стара Августа розуміє тільки по-німецьки, – каже міс Уорфілд і посміхається до мене. – Ми зупинились у неї, щоб розпитати, де можна знайти квартиру, й вона умовила нас випити кави. Вона каже, що виховувалась в одній німецькій сім'ї в Сан-Домінго.

– Дуже можливо, – відказав я. – Але ви можете обшукати мене й не знайдете жодного німецького слова, крім "нікс ферштей" та "нох ейнст"[93]. Ризикну зауважити, проте, що "сі, сеньйор" більше скидається на французьку мову. І от ми втріох накинули круга аж поза передмістям, щоб не потрапитись кому-небудь на очі. Ми плутались у ліанах, у папороті, в бананових кущах і взагалі в тропічних краєвидах. Околиці того мавпячого міста такі самі дикі, як Центральний парк у Нью-Йорку. Ми вийшли до берега за добрих півмилі від міста. На березі під кокосовою пальмою спав один смаглявець, а біля нього лежала рушниця завдовжки десять футів. Містер Уорфілд бере рушницю й закидає в море.

– Берег охороняється, – каже він. – Бунти та змови досягають, як фрукти. Він показав на сонного, а той навіть не поворухнувся.

– Отак вони виконують свої обов'язки, – каже він. – Діти!

Я помітив, що наближається наш човен, черкнув сірником і запалив шматок газети, – показати матросам, де ми. За півгодини ми були на яхті.

Першим ділом містер Уорфілд, його дочка та я занесли саквояж у каюту власника яхти, відкрили його й переписали все, що в ньому було. А там було

сто п'ять тисяч доларів купюрами Сполучених Штатів; крім того, купа діамантів та сотці зо дві гаванських сигар. Я повернув сигари старому, а на решту видав розписку від імені страхової компанії. Потім замкнув усе те добро у своїй каюті.

Ніколи я не подорожував з такою приємністю. Коли ми вийшли в море, молода леді стала надзвичайно весела. Першого ж дня, коли ми сіли обідати й стюард налив їй у бокал шампанського – та директорська яхта була справжня плавуча "Уолдорф-Асторія", – вона підморгує мені й каже:

– Навіщо нам зайвий клопіт, містере агент? Дай боже вам з'їсти ту курку, що гребтиметься на вашій могилі!

На яхті було піаніно, й вона присіла до нього, й заспівала так, що можна віддати дві детективні справи, аби тільки послухати її ще й ще. Вона знала наскрізь не менше як дев'ять опер. То був самий bon ton і шик! Вона була не з тих, що про них пишуть у газетах "та інші". Ні, вона належала до особливого списку!

Старий – дивна річ! – теж підбадьорився в дорозі. Якось він частував мене сигарами та й каже – так жваво – з-за цілої хмари диму:

– Містере О'Дей, я чомусь думаю, що в мене з компанією "Республіка" великих неприємностей не буде. Пильуйте саквояжа, містере О'Дей, бо його доведеться повернути власникові, коли ми приїдемо на місце.

Висадившись у Нью-Йорку, я подзвонив шефові, щоб він зустрів нас у конторі директора. Взяли кеб, поїхали. Саквояж був у мене, ми ввійшли, і я зрадів, коли побачив, що шеф скликав тих самих червонопиких товстосумів у білих жилетах. Я ставлю саквояж на стіл і кажу:

– Гроші тут.

– А де заарештований? – питає шеф.

Я вказав на містера Уорфільда. Той виступив наперед і каже:

– Дозвольте, сер, поговорити з вами на самоті.

Вони виходять з начальником до сусідньої кімнати й залишаються там десять хвилин. Коли вони виходять назад, обличчя в начальника чорне, як тонна вугілля.

– Чи був у цього джентльмена, – звертається він до мене, – оцей саквояж, коли ви вперше зустрілись?

– Був, – одказую.

Шеф бере саквояж і з поклоном віддає заарештованому, й каже директорам:

– Чи знає хто з вас оцього джентльмена?

Усі червонопикі захитали головами.

– Тоді дозвольте представити вам, – провадить шеф, – сеньйора Мірафлореса, президента республіки Анчурія. Сеньйор великодушно погоджується простити нам цю кричущу помилку, коли ми захистимо його від неприємних публічних коментарів. Він робить нам велику ласку, бо за вчинену образу він може вимагати задоволення згідно з міжнародним правом. Думаю, ми можемо з вдячністю пообіцяти йому зберегти цю справу в таємниці.

Усі навколо дружно закивали.

– О'Дей, – каже мені шеф. – Як приватний детектив ви повністю провалились. На війні, де практикується викрадення державних діячів, вам би ціни не склали. Зайдіть до контори об одинадцятій.

Я зрозумів, що це означає.

– Виходить, це президент над отими мавпами, – кажу я. – Чому ж він не признався мені?

Отака досада!

XVIII. ВІТАГРАФОСКОП

Вар'єте за самою своєю суттю фрагментарне й уривчасте. Публіка не вимагає ефектних розв'язок. Кожному новому номерові "довліє його власна злоба".

Ніхто не цікавиться, скільки романів було у комічної співачки, якщо вона може добре триматись при яскравому світлі рампи та витягти дві-три високі ноти. Глядачам байдужісінько, що циркові собаки йдуть у клітку, востаннє стрибнувши крізь обруч. Вони не запитують, чи справді покалічився велосипедист-ексцентрик, коли вилетів головою вперед зі сцени під брязкіт потрошеного (бутафорського) посуду. І їм не здається, що куплений квиток дає їм право узнати, чи є якесь почуття між віртуозною на банджо та ірландцем-куплетистом, чи немає.

Отже, не підіймаймо завіси над живою картиною – закоханими, що з'єднались на тлі покараного лиходійства, і – для контрасту – над комедійними персонажами, покоївкою та лакеєм, що цілуються, введені в виставу як подачка для церберів з п'ятидесятицентових місць.

Але наша програма кінчається одним-двома коротенькими номерами, а тоді – до виходу! Той, хто досидить до кінця, побачить, коли схоче, тоненьку нитку, що зв'язує до купи – іноді, правда, зовсім слабо – нашу повість, зрозуміти яку, можливо, зуміє тільки Морж.

Витяги з листа першого віце-президента нью-йоркської страхової компанії "Республіка" до Френка Гудвіна, в місто Кораліо, республіка Анчурія. Вельмишановний містере Гудвін!

Ми одержали Ваше повідомлення через новоорлеан-ську фірму "Гауленд і Фурше", а також чек па сто тисяч доларів, що їх забрав з нашої каси покійний Дж. Черчілл Уорфілд, колишній президент нашої компанії... Службовці та директори одностайно доручили мені висловити Вам свою глибоку повагу та подяку за те, що Ви так швидко повернули нам усі втрачені гроші, менше ніж за два тижні після їхнього зникнення... Можемо запевнити Вас, що справа ця не дістане жодного розголосу... Висловлюємо глибокий жаль з приводу самогубства містера Уорфілда, але... Вітаємо з одруженням з міс Уорфілд... Чарівна зовнішність, чудові манери... благородний жіночий характер і завидне становище в найкращому столичному товаристві... Щиро відданий Вам Люсайяс І. Еплгейт, перший віце-президент страхової компанії "Республіка".

Вітаграфоскоп

(Кінематограф)

ОСТАННЯ КОВБАСА

Місце дії – майстерня художника. Художник, молодий, симпатичний, сидить у пригніченій позі серед розкиданих ескізів, підперши голову рукою. На сосновому ящику в центрі майстерні стоїть керосинка. Художник підводиться, затуляє пояс іше на одну дірочку й розпалює керосинку. Потім підходить до бляшаної коробки для хліба, напівзакритої ширмами, виймає звідти одним одне кільце ковбаси, перевертає коробку догори дном, показуючи, що вона порожня, і кладе ковбасу на сковорідку, а сковорідку ставить на керосинку. Керосинка гасне; значить, у ній немає більше гасу. Художник у видимому розпачі: хапає ковбасу і в раптовому нападі шаленства жбурляє геть від себе. В цю мить відчиняються двері – і ковбаса з силою вдаряється об ніс чоловіка, що входить до майстерні.

Видно, як він кричить і жваво підстрибує на місці, наче танцює. Це червоновидий, жвавий, гостроокий чоловік явно ірландського походження. Ось він уже регочеться, перекидає ногою керосинку, з усього маху ляскає художника по спині (а той марно намагається схопити його за руку). Потім гість удається до пантоміми, з якої кожний хоч трохи тямущий глядач урозуміє, що він заробив багато грошей, вимінюючи в Кордільєрах у індіанців золотий пісок за сокири та бритви. Він витягає з кишені пачку грошей, завбільшки з невеличку хлібину й махає нею над головою, удаючи

разом з тим, ніби він п'є з бокала. Художник хапає капелюх і обидва виходять із майстерні.

ПИСАННЯ НА ПІСКУ

Місце дії – пляж у Ніцці. Вродлива жінка, ще молода, елегантно одягнена, поважна, з задоволеною усмішкою напівлежить у шезлонгу біля води й ліниво креслить кінчиком шовкової парасолі якісь літери на прибережному піску. В її красі є щось безоглядно-сміливе, а в її розслабленій позі відчувається якесь вичікування: вам здається, що вона от-от стрибне або поповзе чи прослизне повз вас, мов пантера, яка з невідомих причин затаїлась і припинила. Вона ліниво виводить на піску одне слово: "Ізабелла". За кілька кроків від неї сидить чоловік. Ви бачите, що вони зв'язані одне з одним, якщо вже не дружною, то звичкою. Обличчя в нього темне, чисто виголене і майже непроникне, але не зовсім. Розмовляють вони мало. Чоловік теж водить по піску кінчиком тростини. І пише він одне слово: "Анчурія". І потім переводить погляд туди, де Середземне море зливається з небом, і в очах у нього – смертельна туга.

ПУСТЕЛЯ Й ТИ

Місце дії – околиця багатого маєтку десь у тропіках. Старий індіанець – обличчя ніби з червоного дерева – підрізає траву на могилі недалеко від болота, порослого мангровими деревами. Потім підводиться й помалу йде до переліска, де вже збирається тінь короткого смеркання. На узліссі стоїть високий, кремезний чоловік із добрим, чемним виглядом і з ним жінка ясної, тонко окресленої вроди. Коли старий індіанець підходить до них, чоловік кладе йому на долоню гроші. Доглядач могили, з характерним для індіанців виглядом гордої байдужості, бере свій заробіток і йде геть. Чоловік та жінка повертаються з узлісся посушенію стежкою і йдуть близьенько, дуже близьенько одне біля одного, бо, кінець кінцем, хіба є на світі щось краще, ніж маленьке, кругле поле екрана – і на ньому двоє, що йдуть у парі?

Завіса

Примітки

1

Рамон Анхель де лас Крусес і Мірафлорес, президент республіки Анчурія. Хай судить його бог (іспан.).

2

Тропічна рослина, використовується в медицині.

3

Момус – у старогрецькій міфології бог жартів, насмішки та театрального мистецтва.

4

Мельпомена – муза трагедії.

5

Пісарро (1471-1541) – іспанець, завойовник Перу; Бальбоа (1475-1517) – іспанець, один із перших дістався до Тихого океану; сер Френсіс Дрейк (1540-1596) – англієць, мореплавець і колонізатор; Болівар (1783-1830) – видатний борець за незалежність іспанських колоній у Центральній та Південній Америці; сер Джон Морган (1635-1688) – англійський пірат і завойовник; Лафіт (1780-1825) – французький пірат і мореплавець.

6

Трилисник – емблема й герб Ірландії.

7

Шукайте сеньйора Гудвіна! Йому прийшла телеграма! (іспан.)

8

Комендант (іспан.).

9

Черевики (іспан.)
10
Для іноземців (іспан.).
11
Мається на увазі вірш англійського поета Теннісона "Маріанна".
12
Хлопчиків (іспан.).
13
Лотос - символ забуття.
14
Авалон - щаслива країна, рай у кельтській міфології.
15
Димінуендо - поступове зменшення сили звуку.
16
Ластівка (іспан.).
17
Добре (іспан.).
18
Так, сеньоре (іспан.).
19
Пообідній відпочинок (іспан.).
20
Хто йде? (Іспан.)
21
Американець (іспан.).
22
Carramba, caraño - чортзна-що! (Іспан.).
23
Господи! (Іспан.)
24
Коньяк (іспан.).
25
Ура (іспан.).
26
Гра слів: "вуд" - ліс (англ.).
27
В США є звичай ставити перед тютюновими крамницями дерев'яне зображення
індіанця - натяк на участь власників таких крамниць у контрабанді спиртних
напоїв.
28
Вся Галлія поділяється на три частини (лат.).
29
Танцювальна музика американських негрів.
30
Сеньйорів американців (іспан.).
31
Вечірку (франц.).
32
Клянусь богом (іспан.).
33
Спасибі (іспан.).
34
Правду кажучи (іспан.).
35

Номер дев'ятий та номер десятий (іспан.).
36
Бідний президент (іспан.).
37
Внутрішній двір (іспан.).
38
В'язниці (іспан.).
39
Пропасниці (іспан.).
40
Шукайте жінку (франц.).
41
Звичайно! (іспан.)
42
Хлопче! Подай коньяку! (іспан.)
43
На добраніч (іспан.).
44
"Народний" (іспан.).
45
Боже милостивий! (іспан.)
46
Сеньйоре адмірал! Зачекайте! (іспан.)
47
Знатний кавалер (іспан.).
48
Стрімголов (франц.).
49
Швидше, панове! (Іспан.)
50
Присягаюсь богом! (Іспан.)
51
Фанатику (іспан.).
52
"Рятівник" (іспан.).
53
Страховисько, що його створив собі на погибель герой роману Мері Шеллі
"Франкенштейн, або Новий Прометей".
54
Ну, гаразд! (іспан.)
55
Громадянин (іспан.).
56
Дурень (іспан.).
57
Сполучені Штати (іспан.).
58
Дивіться! (Іспан.)
59
Ти розбив моє серце! (нім.)
60
Друже (іспан.).
61
Звичайно, ні (іспан.).

62

"Мейн" – американський крейсер, висаджений у повітря в 1898 р. на рейді Гавани (Куба), що стало приводом для іспано-американської війни.

63

Члени таємного товариства, що боролося за визволення Ірландії.

64

Прощай (іспан.).

65

Касава – тропічна рослина, коріння якої багате на крохмаль.

66

Гаразд (іспан.).

67

По-диявольськи (франц.).

68

Американські дияволи (іспан.).

69

Танцювальній вечірці (іспан.).

70

Приємне дозвілля (італ.).

71

Що сталось? (іспан.)

72

Які колючі дияволи! (іспан.)

73

Пекарні (іспан.).

74

Стон – 6,34 кг.

75

Черевики, черевики для мене! (іспан.)

76

Острів біля Нью-Йорка, місце протонародних розваг.

77

Старовинна іспанська монета.

78

Чонсі Деп'ю (1834–1928) – відомий американський адвокат і оратор.

79

Геть зрадника! Смерть зраднику! (іспан.)

80

Дуже добре (іспан.).

81

Біло вино (іспан.).

82

Доглядач шляхів та мостів (іспан.).

83

Канатні танцівники (іспан.).

84

Бідолахи (іспан.).

85

Рудий чорт (іспан.).

86

Дівчинка (іспан.).

87

Лукава дівчинка (іспан.).

88

Мій капітане (іспан.).

89

Моя свята (іспан.).

90

Червоне та чорне (франц.).

91

Президент, якого висував безпосередньо народ (іспан.).

92

Іронічна назва Сполучених Штатів.

93

"Не розумію", "ще одну".